

TC
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞAHSİYET EĞİTİMİ AÇISINDAN KUR'ÂN
KISSALARINDA KADIN DAVRANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

HAZIRLAYAN

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KÜÇÜK   **Zeynep Nurefşan AVSEREN**

MALATYA 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**ŞAHSİYET EĞİTİMİ AÇISINDAN
KUR'ÂN KISSALARINDA KADIN DAVRANIŞLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Zeynep Nurefşan AVSEREN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KÜÇÜK

MALATYA – 2020

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KÜÇÜK danışmanlığında hazırladığım “Şahsiyet Eğitimi Açısından Kur’ân Kıssalarında Kadın Davranışları” Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak istifade ettiğim her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davrandığımı taahhüt eder ve onurumla doğruladığımı beyan ederim.

Zeynep Nurefşan AVSEREN

ÖNSÖZ

Varlık aleminden bir misal olarak insan, Allah'ın ona sunduğu yegâne yol gösterici Kur'ân-ı Kerîm vasıtasıyla kendisine sarsılmaz bir rehber edinmektedir. Kur'ân'ın muhatabı ve en önemli nesnesi olan insan, onun aracılığıyla kendisini tanımlamakta ve anlamlandırmaktadır. Kur'ân en önemli nesnesi olan insana, kendisine mana bulma hürriyetini vermekle insanın acizliğini ve üstünlüğünü görebilmesini sağlamaktadır.

Kur'ân'ı anlamak ve tefsir etmek için gösterilen çabanın karşılığını Kur'ân, insana kendisini anlama çözümlene imkânıyla vermektedir. Çünkü Kur'ân insanların yaşayışlarına nüfuz eden dinamik bir hayat kitabıdır. Onun bu dinamik yapısı kişilerin günlük yaşayışlarında karşılaştıkları problemlere ve durumlara çözümler üretebilmesinden ve cevaplar verebilmesinden gelmektedir. Kur'ân'ın bu yetkinliği de onun inananlar için örnek yaşantılar sunmasından kaynaklanmaktadır. Bu yaşantıların ve tecrübelerin aktarımı da kıssalar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Kıssalardaki şahsiyetler üzerinden verilen mesajlar Kur'ân'ın insanın tekamülü için arzuladığı amaçlara paralellik göstermekte ve bu amaca hizmet etmektedir. Nitekim Kur'ân'ın ana amacı onun bir hidayet kitabı olmasıdır. Kur'ân kıssalar aracılığıyla şahsiyetler üzerinden verdiği mesajlarla toplumun ıslahına insanın ıslahından başlamaktadır.

Allah insana mana ve irade vererek onu diğer yaratılmışlardan ayırmaktadır. İnsanı imtihanlar noktasında tercih kabiliyetini kullanarak özgür bırakmaktadır. Fakat verdiği bu hürriyetin öncesinde, Kur'ân vasıtasıyla insana sunduğu öğüt, ders ve ibretlerle muhakeme etme gücünü insanda hazır kılmaktadır. Kur'ân insanın davranışlarında başı boş olmadığını, dünyada bulunmasının bir kıymet ve anlamı olduğunu insana her daim öğütlemektedir. Kur'ân'ın izlediği bu öğretici metot onun kıssalar aracılığıyla insanı eğitme kabiliyetinin bir iz düşümüdür.

Kur'ân, insanın varlığının ve imtihanların sürekliliğinin vurgulandığı kıssalar aracılığıyla insana yaşayışında kendisini mukayese edebileceği bir ayna tutmaktadır. Kur'ân kıssalarında yer alan kadın ve erkek şahsiyetler de, tutulan bu ayna vasıtasıyla kimi zaman bir rol model olmakta kimi zaman da ibret vesilesi kılınmaktadır.

Allah insanı kadın erkek fark etmeksizin, insanın fitratında yerleşik durumda bulunan olumlu ve olumsuz yönleriyle yaratmaktadır. Kur'ân kıssaları da davranışları

itibariyle olumlu ve olumsuz yönleri ihtiva eden kadın şahsiyetleri barındırmaktadır. Çalışmamız kadının yer yer etken bir özne halinde yer yer de edilgen bir biçimde aktarıldığı kıssalarda, onların davranış tahlillerinden hareketle şahsiyetlerini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bundan hareketle kadının şahsiyeti itibariyle kazandığı ve kaybettiği anlam ve itibarın olumlu ve olumsuz örnek oluşturması bakımından kıssaların eğitici yönlerine dikkat çeken bir anlatı sunulmaktadır.

Çalışmamız süresince fikirlerinden ve deneyimlerinden istifade ettiğim kıymetli hocalarım Prof. Dr. Abdurrahman ATEŞ'e, Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU'na, Prof. Dr. Mehmet YOLCU'ya, Doç. Dr. Yusuf BATAR'a, Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK'e ve yönlendirmeleri ve katkılarıyla çalışmamızın istikamet kazanmasını sağlayan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KÜÇÜK'e teşekkürlerimi arz ederim.

Zeynep Nurefşan AVSEREN

Malatya, 2020

ÖZET

Kadın şahsiyetler kıssalarda çoğunlukla başkahraman olmamakla beraber bu kişiliklerin karakterleri belirgin şekilde aktarılmıştır. Kur'ân, kıssaların aktarımında peygamberler dahil tüm şahsiyetlerin beşerî yönlerine vurgular yapmış ve insanların kendi hayatlarına dair pratikler bulmalarına fırsat tanımıştır. İnsan ilâhî emrin muhatabı olarak şahsiyetini yüceltmekle sorumlu tutulmuştur. Şahsiyetin yüceltilmesine dair bu ilâhî teklif, şahsiyet üzerine yapılan çalışmalarla da sürekliliğini korumuştur. Nitekim şahsiyetin ilgili kavramlarından olan karakter, huy ve mizacın değişime açık ve kapalı yönleriyle şahsiyetin kendisini oluşturduğu tecrübe edilmiştir.

Kıssalar, temelde hidayeti önceleyen anlatım metoduyla, olumlu ve olumsuz davranış örnekleri sergileyen şahsiyetleri çeşitli dersler ve ibretler alınması maksadıyla aktarmıştır. Kıssalardaki kadın şahsiyetler temelde olumlu ve olumsuz davranış örnekleriyle bir ayrıma tabi tutulmuşlardır. Fakat kıssadaki davranışları neticesinde şahsiyetin değişen ve dönüşen dinamik yönüne vurgu yapan bazı kadın karakterler de bulunmaktadır. Kıssalarda geçen bu kişilik tipleri, insanın çift tabiatlı bir varlık olmasının sonucu olarak ortaya çıkan temel karakter özelliklerinin yansımalarıyla ifade edilmiştir.

Çalışmamızda, kıssalardaki çeşitli kadın figürlerine yer verilmiştir. Anne, eş, kardeş, yönetici gibi sıfatlara sahip kadınlar, beşerî yönlerine yapılan vurgularla günümüzdeki kadın rolleriyle örtüşüp, kişilerin özdeşim kurabilmelerine fırsat sunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kıssa, şahsiyet, eğitim, kadın, davranış

ABSTRACT

In parables, female personalities are mostly not protagonists. Yet, the characters of these personalities are distinctively noted. The Qur'an emphasizes human aspects of all personalities including prophets in narration of parables, giving chance for mankind to find practices regarding their own lives. As the object of the divine order, man has been held responsible for glorifying his personality, which has maintained its continuity with the studies on personality. It is experienced that character, temperament and habit that are among the related concepts of personality, constitute the personality itself with both its concrete and open to change forms.

Parables are described basically in the narrative method that prioritizes guidance, in order people to take various lessons from those who display positive and negative behaviors. The female personalities in the parables are mainly distinguished by their examples of positive and negative behaviors. However, there are some female characters who emphasize the changing and transforming dynamic side of the personality as a result of their behaviors in the parables. These personality types detailed in the parables are expressed by the reflections of the basic character traits that emerge as a result of man having a dual nature.

Several female figures in parables are included in our study. Women with titles such as mother, spouse, sibling and manager provided the opportunity for individuals to identify with today's female roles with emphasis on their human aspects.

Keywords: Parable, personality, education, women, behavior

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu.....	1
II. Araştırmanın Önemi.....	2
III. Araştırmanın Amacı.....	3
VI. Araştırmanın Kapsamı ve Metodu.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KISSA Ve ŞAHSİYET KELİMESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Kissa Kavramı (قصة)	6
1.1.1. Kıssaların Eğitici Yönünü Öne Çıkaran İlgili Kavramlar	7
1.1.1.1. Hadîs(حديث)	7
1.1.1.2. Mesel (مثل)	9
1.1.1.3. İbret (عبرة).....	10
1.1.1.4. Nekâl(نكال)	11
1.1.1.5. Zikir/Öğüt(ذکر)	12
1.1.1.6. Vaaz-Mev'iza (وعظ - موعظة)	13
1.1.2. Kıssaların Gayeleri.....	14
1.1.3. Kıssaları Okuma Biçimleri	16
1.1.3.1. Seyir (سير).....	17
1.1.3.2. Nazar (نظر)	17
1.1.3.3 Tevessüm (توسم)	18
1.1.3.4. Suâl – Sâil (سؤال- سأل)	18

1.1.4. Kıssalarda Değer Aktarımı.....	19
1.2. Şahsiyet Kavramı (شخصية)	21
1.2.1 Şahsiyetle İlgili Kavramlar	22
1.2.1.1. Karakter	22
1.2.1.2 Seciye (سجية).....	23
1.2.1.3 Huy	23
1.2.1.4 Mizaç / Şâkile (شائكة)	24
1.2.2 Kıssalar ve Şahsiyet Eğitimi	24
1.2.2.1 Şahsiyet Eğitiminde Kur'ân Kıssalarının Rolü.....	26
1.2.2.2 Şahsiyet Eğitiminde Çevre Faktörü	28
1.3. Kur'ân Kıssalarında Öğrenme	30
1.3.1. Kur'ân Kıssalarında Öğrenme Yolları.....	30
1.3.1.1 Düşünme	30
1.3.1.2 Taklit	31
1.3.2. Kur'ân'da Öğrenme İlkeleri	32
1.3.2.1 Motiv (Güdülenme).....	33
1.3.2.1.1 Motivi Kıssalarla Uyarılama	33
1.3.2.1.2. Terğib ve Terhible Motivi Harekete Geçirme	34
1.3.2.2 Tekrar	35
1.3.2.3 Dikkat.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

OLUMLU VE OLUMSUZ DAVRANIŞ ÖRNEKLERİYLE

KUR'ÂN'DA KADIN KISSALARI

2.1. Kadın Kıssalarında Olumlu Davranış Örnekleri.....	37
2.1.1. Hz. İbrahim'in Hanımı (Sare)'nın Kıssası	37
2.1.2. Hz. Eyüb'ün Hanımının Kıssası.....	41
2.1.3. Medyenli Salih Kulun İki Kızının Kıssası	45
2.1.4. Hz. Mûsâ'nın Annesinin Kıssası	51
2.1.5. Hz. Mûsâ'nın Kız Kardeşinin Kıssası.....	55
2.1.6. Firavun'un Hanımının Kıssası	58
2.1.7. Sebe Melikesi Kıssası.....	62

2.1.8. İmrân'ın Hanımının Kıssası	68
2.1.9. Hz. Zekeriyâ'nın Hanımının Kıssası.....	72
2.1.10. Hz. Meryem'in Kıssası	75
2.1.11. Zeyneb Bint-i Cahş'ın Kıssası	81
2.1.12. Hz. Âişe'nin Kıssası	85
2.1.13. Mücadele Eden Kadın Kıssası.....	93
2.2. Kadın Kıssalarında Olumsuz Davranış Örnekleri.....	96
2.2.1. Hz. Âdem'in Hanımının Kıssası.....	96
2.2.2. Hz. Nûh'un Hanımının Kıssası.....	103
2.2.3. Hz. Lût'un Hanımının Kıssası.....	106
2.2.4. Aziz'in Hanımının Kıssası	109
2.2.5. Ebu Leheb'in Hanımının Kıssası	116
2.2.6. Hz. Âişe'nin ve Hz. Hafsa'nın Kıssası	120
SONUÇ	125
KAYNAKÇA.....	128

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviri
Hız.	: Hazreti
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
KURAMER	: Kur'ân Araştırmaları Merkezi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	: Neşreden
öl.	: Ölüm Tarihi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: Tarihsiz
b.y.	: Basım Yeri Yok
ty	: Tarih Yok
vd.	: ve Diğerleri
y.y.	: Yayıncı Yok

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Kur'ân-ı Kerîm mesajlarını iletirken muhataplarına ortak bir paydada seslenmekle beraber kadın ve erkek şahsiyetlerin özel sorumluluklarına vurgularda da bulunmaktadır. Kur'ân insan davranışlarının dünyevî ve uhrevî boyutlarına dikkat çeken kıssalar aracılığıyla da kadın ve erkek şahsiyetlerin inananlar için dünya ve ahiretteki akıbetlerini aktarmaktadır. Kur'ân kıssalarındaki öznelerden olan kadın, zaman ve toplumun etkisiyle farklı durumlarda farklı açılardan tasvir edilmektedir.

Kıssaların okunmasında kadın şahsiyetlerin davranışlarının analiz edilmesi kıssaların farklı bir perspektiften incelenebilmesi imkanını doğurmaktadır. Kıssaların eğitici yönlerine dair vurgular zaman zaman kıssalarda yer alan kadın şahsiyetler üzerinden muhataplara iletilmektedir. Çalışmamız kıssalardaki kadın şahsiyetlerden hareketle bir şahsiyet eğitimi metodu örneği sunmaktadır. Kıssaların Müslüman hanım şahsiyetlere örneklik oluşturma imkânı gözetilerek, kıssalar konu bağlamında irdelemekte ve tercihen önemli eğitici mesajları üzerinde durulmaktadır.

İlk bölümde kıssaların arzuladığımız hedef dahilinde okunmasına imkân veren kavramlarına atıfta bulunmaktadır. Kur'ân'dan hareketle bir kıssa okuma metodu takip edilerek, kıssaları tarihsel anlatıların ötesinde konumlandırmak hedeflenmektedir. Bu konumlandırmaya hizmet etmek amacıyla da kıssaların gayelerine yer yer konu bağlamında atıflar yapılmaktadır. İlk bölümde yer alan kıssalarda değer aktarımı başlığıyla, kıssaların değerler aktarımındaki işlevi gözetilerek çalışmamızın ikinci basamağında vurgulanan değerlerin öncesinde bir brifing sunmak amaçlanmaktadır. Kıssaların eğitici yönünü destekleyen ilgili kavramlar başlığımız, Kur'ân'da zikredilen kavramlardan hareketle seçilmekte ve konu kapsamı dahilinde sınırlandırılmaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümü kıssaların kadın davranışları açısından olumlu ve olumsuz örnek durumları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Böylelikle eğitici bir metot olarak zıt örnekleri sunmak ve bunun neticesinde bir muhakeme ve kıyas ortaya çıkarmak hedeflenmektedir.

Şahsiyet eğitimi metodu olarak Kur'ân kıssalarında yer alan kadınlardan hareketle bir örnek oluşturmak aynı zamanda Kur'ân'ın kadın tasavvurunu anlama ve içselleştirme

imkânı doğurmaktadır. Kadının bir özne olarak varlığını gösterdiği Kur'ân kıssaları aracılığıyla kadının toplumdaki konumu ve değeri de anlaşılmaya müsait bir zemine oturtulmaktadır.

II. Araştırmanın Önemi

Kur'ân-ı Kerim insanlara hak batıl savaşında destekçi olmaktadır. Allah insanın yeryüzündeki imtihanında onu kitapları ve peygamberleri aracılığıyla desteklemektedir. İlk insanlar olan Âdem ve Havvâ'dan bu yana insan varlığını anlamlandırma ve Allah'ın belirlediği istikamet dahilinde yol alma mücadelesi göstermektedir.

Allah insanın yanılma ve hataya düşme potansiyelini ilâhî mesajları aracılığıyla insana hatırlatırken, insanın günahlar karşısında tövbe etme ve tekrardan istikamet kazanma potansiyelini de aynı şekilde hatırlatmaktadır. İşte kıssalar bu noktada büyük bir farkındalık oluşturmaktadır. Kendi hayatlarımıza dair benzerlik oluşturacağımız örnekleri barındıran kıssalar aynı zamanda belirgin bir doğru ve yanlış davranış ayırımı kapsamaktadırlar.

Kişiler üzerinden verilen mesajlar muhataplar için her zaman daha etkili olmakta yani verilmek istenen mesajın tesirini arttırmaktadır. Kur'ân'daki kıssalarda yer alan kadın şahsiyetlerin davranışlarının aktarımı da Müslüman hanım şahsiyetlerin kendileri adlarına bir mukayese kurmalarını sağlamaktadır. Kadının rolü, toplumdaki konumu ve yetkinlik alanı gibi birçok konuda işlevsel çözümler sunan kıssalar özellikle kadının kendi kimliğini edinmesinde istifade edeceği etkin bir merciidir.

Eğitimin en nihai hedefi topluma ve kendine faydalı, belli değer ölçülerine sahip örnek şahsiyetler oluşturmaktır. Bu örnek şahsiyetler zamanla bir sonraki neslin terbiyesinde görevli kadınlar yani anneler ya da erkekler yani babalar olmaktadır. Dolayısıyla kıssalardaki kadın şahsiyetlerin olumlu ve olumsuz örnek davranışları üzerinden yapılacak çıkarımlar nesilleri şekillenmesinde etkili bir rol oynamaktadır.

Kur'ân'ın indiği toplumdan günümüz toplumuna kadar kadınlar farklı doktrinlerin etkisi altında kalarak kendi kimliklerine dair çözümlenelerde bulunmaktadırlar. Kur'ân ise kıssalardaki kadın şahsiyetler üzerinden verdiği mesajlarla, kadının kendi kimliğini Allah'ın onun için uygun gördüğü ölçüler dahilinde edinmesine fırsat vermektedir. Kur'ân'daki kadının doğru anlaşılması ve Müslüman kadının kendini toplum içinde doğru

konumlandırabilmesi elbette Kur'ân'daki kadın örnekleriyle bizlere ulaşmaktadır. Çalışmamız bu yönüyle kadının olumlu bir örnek şahsiyet olarak toplumdaki varlığının, ödev ve sorumluluklarının farkına varmasının önemi üzerinde durmaktadır.

III. Araştırmanın Amacı

İnsan hayatının gayesi nefsini tanımak, nefsin esiri olan yanlış emel ve arzularından arınmak ve ulvî bir gayeye bağlanıp Allah'ın ona bahşettiği insani ve vicdani özelliklerini geliştirmektir. Nitekim insan Allah'a kulluk etmek için yaratılmaktadır. Allah'a hakkıyla kulluk etmek de iyi ahlakın yaşam boyu idamesiyle gerçekleşmektedir.

İnsan, kadın ve erkek fark etmeksizin şahsiyetini yüceltmekle mükellef tutulmaktadır. İnsanlar yaratılış itibariyle ortak bir paydadan gelmiş olsalar da imtihan yurdu olan dünyada farklı şekillerde sınanmaktadırlar. İnsanların karşılaştıkları imtihanlar neticesinde vermiş oldukları tepkiler onların şahsiyetlerinin bir yansıması olmaktadır.

Kur'ân kıssaları bizlere tarih boyunca farklı şekillerde imtihanlara tabi tutulan kadınları ve onların imtihanlar neticesinde gösterdikleri davranışları aktarmaktadır. Dolayısıyla bizlere kıssalardaki kadınların sahip oldukları şahsiyetlerin aktarımını yapmaktadır. Kur'ân insanın terbiye edilebilir bir varlık olduğunu belirtmektedir. İnsan kabiliyet kazanma, ders çıkarma, öğüt alma, muhakeme ve kıyas etme yetenekleri sayesinde istidatlar edinebilen kendini eğitebilen bir varlıktır. Günümüz filozof ve pedagoglarından bir kısmı da insanın eğitilebilir bir varlık olmasına atıfla, eğitimin amacının aslında bir şahsiyet eğitimi olduğu tezini savunmaktadırlar.

Çalışmamız insanın bu kabiliyetlerini aktif olarak kullanabileceği bir aktarım ile kıssalardaki kadın şahsiyetlerin yaşantıları üzerinden birtakım mesajları muhataplara iletmeyi hedeflemektedir. Kıssaların kadın eksenli incelenmesi, verilmek istenen mesajların aktarımını kolaylaştırmakta ve kadının şahsiyetini yüceltmesi için yine kendi hemcinsinden örnekler sunmaktadır.

Çalışmamız kıssaların eğitici yönüne vurgu yaparak kıssaları eğitsel bir metotla okuma gayesi taşımaktadır. Kıssalardaki farklı kadın karakterleri daha yakından tanıma fırsatı bularak, onlardan hareketle kadının toplumdaki aktif varlığının hangi çizgiler dahilinde ideale ulaşacağını kavramaya çalışmak arzulanmaktadır.

Müslüman kadının davranışlarının nasıl olması gerektiğine dair bir izlenim edinmek ve bu şahsiyeti oluşturma noktasında Kur'ân'ın dikkat çektiği hususlardan faydalanmak amaçlanmaktadır. Kıssalardaki kadın davranışlarının olumlu ve olumsuz örnekleriyle beraber kıssaların eğitici yönü üzerinde gerekli etütlerin yapılmasına ön hazırlık niteliği taşıyan bir çalışma olması amaçlanmaktadır.

VI. Araştırmanın Kapsamı ve Metodu

Kur'ân-ı Kerim indiği günden bu yana en iyi şekilde anlaşılabilmesi amacıyla üzerinde mütalaalar yapılmaktadır. Bu çalışmada Kur'ân'ın önemli bir parçası olan kıssaları kapsamakta ve konu bağlamımız dahilinde özelde Kur'ân kıssalarında yer alan kadınlarla sınırlı kalmaktadır. Kıssaların aktarımında kopukluk olmaması açısından olay örgüsü gözetilerek yer yer kıssada yer alan erkek şahsiyetlerin davranışlarına dair dikkat çeken detaylar da sunulmaktadır. Nitekim kıssaların kadın ve erkek kıssaları şeklinde bir ayırımından ziyade kıssalarda yer alan kadın şahsiyetler üzerinde durularak bütüncül bir yaklaşım hedeflenmektedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde kavram analizleri ağırlıkta olmaktadır. Dolayısıyla ilk bölümde sözlüklere sıklıkla başvurulmaktadır. İstifade ettiğimiz kavramların bir kısmı Kur'ân'da geçmekte olan kavramlardır. Kur'ân'da geçen kavramlar ilgili âyetler ve tefsirlerle beraber ilk dönem sözlüklerine müracaat edilerek aktarılmaktadır. Başvurulan tefsirlerin konu ve kavramla paralellik gösteren çalışmalardan olmasına dikkat edilmektedir.

Şahsiyet kavramı ve ilgili alt kavramların açıklamaları için konu hakkında sözlük, kitap, makale ve tezlere başvurulup ortak bir payda da kavramlar izah edilmeye çalışılmaktadır. Kavramların ilgili âyetlerdeki kullanımı için âyetler öncelikle tespit edilip daha sonrasında tefsirlere başvurulmaktadır.

Kur'ân kıssalarında öğrenmeyi aktive eden öğrenme yollarına yer vererek, sunulan kıssaların eğitici yönlerinin kişilerde nasıl karşılık bulacağı noktasında Kur'ân'dan hareketle bir misal verilmektedir. Kıssalardaki öğrenme ilkeleri kıssaların şamil bir incelenmesi neticesinde aktarılmakta ve kıssalardaki kadın şahsiyetlerle sınırlandırılmamaktadır.

Kur'ân kıssalarının, Kur'ân içinde dağınık halde bulunması ve kıssaların yer yer tekrarlarının bulunması dolayısıyla belirlediğimiz kadın şahsiyetlerin yer aldığı ilgili âyetler ve kıssalar öncelikle tespit edilmiştir. Âyetlerin konumuz kapsamında olup olmadığı belirlendikten sonra da öncelikle âyetlerin tefsirine başvurulmuştur. Âyetlerin kendisinde ve tefsirlerden detaylandırma imkânı bulamadığımız kısımlar da hadisler vasıtasıyla zenginleştirilmiştir. Hadisler kıssaların önemli bir kısmında öncelikli başvuru merciiimiz olmuştur.

Tefsirlere başvururken rivayet tefsirlerinden günümüze kadar gelerek her dönemin kadın ve kadın davranışlarına dair tasavvurunu aktarmak amaçlanmaktadır. Kıssalarla alakalı âyetlerin tefsirinde kadın müfessirlere de yer vererek farklı bakış açılarının aynı olay üzerindeki yaklaşımlarını aktarmak arzulanmaktadır.

Kıssalar tarihi içeriklere sahip olmaları dolayısıyla farklı kaynaklara başvuruları da beraberinde getirmektedirler. Tarih kitapları bu noktada çalışmamızda faydalandığımız kaynaklar arasında yer almaktadırlar. Tefsirler veya hadislerde kıssalara dair detaylandırılmayan kısımlara dair boşluklar tarihi kaynaklar vasıtasıyla doldurulmaktadır.

Çalışmamız için tercih ettiğimiz kaynakların konumuz kapsamında kalan kısımlarına ağırlık verilmektedir. Kıssaların konu itibariyle geniş bir yelpazesinin bulunması dolayısıyla konumuzdan sapmamak adına, kıssalardaki kadın davranışlarının olumlu ve olumsuz örnekleriyle sınırlı kalınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KISSA VE ŞAHSİYET KELİMESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Kur'ân-ı Kerîm kadın kıssalarını şahsiyetlerin tecrübeleri üzerinden aktarmakta ve muhataplarına şahsiyetlerin menfi ve müspet yönleri üzerinden hak ve batıl ayrımını ulaştırmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssalarda yer alan kadın şahsiyetlerin davranışlarının, olumlu ve olumsuz örnekliliği üzerinden verilen eğitici mesajların tahlillerini daha iyi özümsemek adına kıssa ve şahsiyet kelimelerinin analizlerine başvurulmaktadır.

1.1. Kıssa Kavramı (قصة)

Arapçada, k-s-s كس kök harfinden türeyen ve müfredi kıssa olan Kur'ân'da ise kasas قصص şeklinde çoğul halde kullanılan kelime lügatte; hikâye, haber, cümle, söz parçası, vak'a, durum ve mevzu gibi anlamları karşılamaktadır. Kasas, beraberinde bir adama bir haber veya söz bildirmek anlamını taşımaktadır.¹ Kıssa القصة kelimesi ise haber anlamına gelmekle beraber حديث "hadîs" anlamını karşılayacak şekilde söz, ileti manalarını ihtiva etmektedir. Kur'ân'da "en güzel kıssa" şeklinde belirtilen Yûsuf sûresindeki kıssayı aktarmak için أحسن القصص ifadesi kullanılmıştır.² Kısaları aktarma, anlatma anlamında ise نَقَصَّ fiili kullanılmış olup, senin için en iyi şekilde açıkladık, onu sana beyan ettik, açık hale getirdik anlamında gelmektedir.³ القاص kelimesi ise hikâye anlatan, herhangi bir kıssayı aktaran manasında bir isimdir. Burada anlatılan kıssanın maruf olması dikkat çekmektedir.⁴

¹ Ebü'l-Hüseyin Ahmed İbn Fâris, "kss", *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga* (Beyrut: Dâr'ul-Ceyl,1991), 5/11; Ebu'l Kasım El-Hüseyin b. Muhammed Er-Rağib el-İsfahânî, "kss", *Müfredât Elfazî'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru's Şamiyye, 2014), 671-672.

² Yûsuf 12/3.

³ Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem İbn Manzûr, "kss", *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Mektebe Tahkiki't-Turâs,1993), Cilt 11/190-191.

⁴ Ebu Abdurrahman Halîl b. Ahmed b. El-Ferahidi, "kss", *Kitabu'l-Ayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 3/395.

Bir diğere âyette ise قصصا kelimesi⁵ takip etmek, iz sürmek anlamı karşılamaktadır.⁶ Kur'ân'da "Mûsâ'nın ablasına, 'Onu izle' dedi"⁷ âyet قصيه kelimesi yine aynı anlamlarda takip etme, iz sürme şekliyle kullanılmıştır.⁸

Arap edebiyatındaki kullanımlarına bakıldığında zaman ise kıssa; hikâye, nadire, uhduse, esatir, mesel, semer, haber gibi çeşitli şekillerde ifade edilmektedir.⁹

1.1.1. Kıssaların Eğitici Yönünü Öne Çıkaran İlgili Kavramlar

Kur'ân'da kıssaları ifade etmek amacıyla bazı kavramlara başvurulmaktadır. Başvurulan bu kavramlar aynı zamanda kıssanın içeriği ve vurguladığı mesajla ilintili olmaktadır. Kur'ân kıssalar aracılığıyla anlatım ve içerik özelliğini güçlendirmektedir. Kıssaların eğitici yönüne dikkat çeken ilgili kavramlar aracılığıyla okuyucusunun kıssaları anlama kabiliyetine destekte bulunmaktadır.

1.1.1.1. Hadîs (حدیث)

Kur'ân'da kıssa kelimesini karşılayan kelimeler arasında kullanılan hadîs kelimesi kıssanın yakın anlamlı kelimelerinin başında gelmektedir. ح-د-ث kök harflerinden türemiş olan ve çoğul أحاديث olan kelime; destan, masal, hikaye manalarını taşımaktadır. أحوثة ise uydurma söz anlamında kullanılıp, içinde çokça söz olan haber, anlamını da taşımaktadır.¹⁰ Kıssa kelimesiyle beraber izafe terkibi halinde kullanılarak kıssaların hak olduğuna, gerçek yaşantılar neticesinde vuku bulan olayların anlatıları olduklarına dikkat çeker. Kıssalar ile ilgili âyetlerde, söz konusu olaylardan "hadîs" veya cem'i olan "ehadîs" diye bahsedilmektedir. Hadîs aynı zamanda haber manasında olup, insana

⁵ el-Kehf 18/64.

⁶ Ebu Bekir, Muhammed b. El-Hasen İbn Dureyd El-Ezdi, "kss", *Cemheratü'l-Luga* (Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 1/131.

⁷ el-Kasas 28/11.

⁸ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, "kss", *Kâmusu'l-Muhit*, (Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2007) 2/422.

⁹ Hüseyin, Yazıcı, "Hikâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17 /480

¹⁰ Halil b. Ahmed, "hds", 1/292-293.

işitmek suretiyle veyahut vahiy yoluyla ulaştırılan her kelim için de kullanılmaktadır.¹¹ “Rabbin lütuflarını şükranla an”¹² âyetinde “haddis” fiili risâlet göreviyle ilgili olarak Hz. Muhammed’in ulaştırılması gerekenleri muhataplara ulaştırması ile alakalı kullanılmıştır. “Onlar ise ‘Rabbimiz! Konak yerlerimizin arasını uzaklaştır’ dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları ibret kıssaları haline getirdik ve darmadağın ettik. Kuşkusuz bunda, yeterince sabretmesini ve şükretmesini bilenler için ibretler vardır.”¹³ Âyetinde geçen “ehadîs” kelimesi ise “ibret verici haber” şeklinde anlam kazanmaktadır.¹⁴

Hiz. Peygamber, Kur’ân’ı ifade etmek üzere “ahsenü’l-hadîs, hayru’l-hadîs ve asdaku’l-hadîs” tabirlerini kullanmıştır.¹⁵ Hadîs kavramı uykuda veya uyanık iken ulaşan vahiy ya da işitmeye dayalı her türlü haber için de kullanılmaktadır. Hadîsin türevleri arasında haber vermek, nakletmek, söylemek, anlatmak kelimeleri bulunmaktadır. Nitekim Kur’ân’da hadîs kelimesi bu türevleri karşılayacak şekilde kullanılmıştır.¹⁶ Hadîs kelimesi olay, vak’a anlamlarına geldiği gibi söz de sonradan meydana geldiği için bununla izah edilmiştir. Konumuz kapsamında değerlendirilen Aziz’in hanımının kıssasının yer aldığı Yûsuf sûresinde¹⁷ ise hadîs kelimesi anlatılan olayın aktarımı içerisinde rüya, düş ve olaylar anlamında kullanıldığı gibi olayları yorumlama ve insanın rüyasında duydukları anlamlarına da gelmektedir.¹⁸ Allah Kur’ân’-ı Kerîm’i de hadîs diye adlandırarak¹⁹ “Eğer doğru sözlü iseler onun benzeri bir söz getirsinler”²⁰ müşriklere meydan okumuş ve İcâz’ül-Kur’ân’a vurgu yaparak, Kur’ân’ın erişilmez üslupta bir söz olduğunu göstermiştir. Hadîsin taşıdığı bu manalar sonrasında günümüz Arapçasında kelime çağdaş, muasır, güncel anlamlarının yanında daha çok akla gelen ilk anlam olarak da Hiz. Muhammed’in sözleri, hareketleri ve takrirleri şeklinde özel bir manada kullanılmaktadır.²¹

¹¹ Kur’ân-ı Kerîm Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd. (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), Tâhâ 20/9, el-Mü’minûn 23/34, ez-Zâriyât 51/24, en-Nâziât 79/15, el-Burûc 85/17.

¹² ed-Duhâ 93/11.

¹³ Sebe’ 34/19.

¹⁴ İsfahânî, “hds”, 223.

¹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmi’u’s-sahih*, nşr. Mustafa el-Buğa, (Dimeşk: Dar’ul Ulum el-İnsaniyye, 1413/1993), “Edeb”, 70 (No.5747).

¹⁶ Kandemir, M. Yaşar, “Hadîs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/27.

¹⁷ Yûsuf 12/6,101.

¹⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988) 3/384; İsfahânî, “hds”, 223.

¹⁹ İsfahânî, “hds”, 223.

²⁰ et-Tûr 52/34.

²¹ Kandemir, “Hadîs”, 15/27.

Hadîs kavramı, kıssaların yaşanmış ve hak kadiseseler olduklarına dikkat çekmektedir. Gerçek yaşantılar ve somut olaylar eğitimde kalıcı izli davranış değişikliklerine ve öğrenmelere imkân verir. Kıssalar da yaşanmış hadiselerin neticesinde barındırdıkları mesajlarla, muhataplarının çeşitli dersler ve ibretler almasına imkân tanımaktadır. Ayrıca kıssalar aracılığıyla geçmiş kavimler ve milletler hakkında birtakım haberler aktarılmaktadır. Hadîs kavramı kullanımı doğrultusunda, aktarılan söz, ileti, haber veya hikâyelerle kişilere tesir edip, onları kendi durumları üzerinde düşünmeye sevk etmektedir.

1.1.1.2 Mesel (مثل)

Hadîselerin tekerrürüne değinerek ibret alınacak yaşantılara dikkat çeken bu kavram, kıssaların amaçlarını anlamada bizlere yol göstermektedir. M-s-l مثل kök harflerinden türetilen kelimenin anlam bakımından çeşitli kullanımları mevcuttur. Mesel مثل, bir şeyin benzeri gibi, ona denk, onun gibi anlamındadır. Örnek vermek anlamında kullanılan المثال, kelimesinin çoğuluna مُثُل denilmektedir. Meselin, örnek vermek, bir durumu benzetmek anlamlarındaki kullanımı Kur'ân'da²² mevcuttur.²³ Mesel kelimesi Tefsir usulü literatüründe de Kur'ân'ın getirdiği misaller ve temsili kıssaları karşılamaktadır.²⁴ Kur'ân ilimleri içinde ise “Emsalü'l Kur'ân” adı ile bilinmektedir.

Meseller kaynakları itibariyle gerçek kişi ve tarihi olaylara dayandığı gibi kurgusal metin ve ifadelerde olabilmektedirler.²⁵ Bu kullanıma temsili anlatım denilmekte olup, التمثيل bir şeyi benzeri gibi tasvir etmek, onu görüyormuşçasına aktarmak anlamlarına gelmektedir. Aynı kökten türeyen التمثال ise, heykel (büst) anlamına gelmektedir.²⁶ Her kıssa aynı zamanda bir mesel olmakta iken, mesellerin hepsi kıssa olarak kabul edilmeyebilmektedir.²⁷

Görüldüğü üzere meseller kıssaların anlaşılmasına yardımcı öğelerdir. Temsil kelimesi ise mesel ile aynı kökten gelmiş olup meselin şöhret bulmamış halidir. Yani her

²² el-Cum'a 62/5, el-Arâ'f 7/176

²³ Halîl b. Ahmed, “msl”, 4/118

²⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 174-175.

²⁵ Ahmet Bulut, *Arap Dili ve Edebiyatında Emsal*, (İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1994), 92.

²⁶ Halîl b. Ahmed, “msl”, 4/118

²⁷ Tahsin, Görgün, “Kur'ân Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine”, 4. *Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 19-40.

temsilde mesel olarak kabul edilmemektedir. Mesel kelimesi darabe fiili ile kullanıldığı zaman ise misal vermek anlamına gelmektedir. Allah Hz. Nûh'un ve Hz. Lût'un karısının olumsuz davranışlarını açıklarken âyette **ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا** şeklinde gelen mesel kelimesini örnek vermek anlamında kullanılmaktadır. Firavun'un hanımını da iman edenlere gösterdiği güzel davranışları sebebiyle misal göstermektedir.²⁸ Görüldüğü üzere bir mesel çeşidi olarak kadın kıssaları okuyan için anlatımı güçlendirerek, âyetlerin kişideki tesirini arttırmaktadırlar.

1.1.1.3 İbret (عبرة)

İbret, ع-ب-ر kök harflerinden türemiş olup, **عَبَّرَ** şeklindeki kullanımı ile yorumlamak, tefsir etmek anlamlarını karşılamaktadır.²⁹ İbret bir diğer manası ile sözlükte bir halden bir hale geçiş, görünenden görünmeyene ulaşmak, erişmek anlamlarına gelmekte olup, kıssalarda bu anlamda bir naklin intikali şeklinde kullanılarak bir durumu veya olayı taşıma görevine sahiptirler. Kur'ân'da **إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ** şeklindeki kullanımında “ta’bir etmek, yorumlamak”³⁰ anlamında kullanılmıştır. Deve için kullanılan “ubru esafirin” ibaresi taşıma aracı şeklinde anlamlandırılmakta “abir-i sebil”³¹ terkihi de yolculuk şeklinde tefsir edilmektedir. Bir yerden bir yere nakil anlamına örnek olarak, bir insan öldüğünde aslında o kişi dünya köprüsünden geçerek (a-b-r), ahirete intikal etmiştir. Dolayısı ile burada bir nakil söz konusudur böylelikle mekânsal ve zamansal bir yer değiştirme anlamında kullanılmıştır.³²

Sözlük anlamları doğrultusunda ibret, bir durum veyahut olaydan gözlem yoluyla elde edilen bilgilerden hareketle bir anlayış ve tutum geliştirmektir. “Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir; fakat o, kendinden öncekiler için onay, her şey için detaylı açıklama, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir”³³ Kıssaların ibret içeren olay ve durumları bizlere aktarması onların hidayet kitabı olduklarını göstermekte olup, tüm bu anlatıların inanan toplumlar için Allah katından bir rahmet olduğu âyette tasdik edilmiştir. Kur'ân aktarılan

²⁸ et-Tahrîm 66/10-11.

²⁹ Halîl b. Ahmed, “abr”, 3/84.

³⁰ İbn Fâris, “abr”, 4/219.

³¹ en-Nisâ 4/43.

³² İbn Manzûr, “abr”, 9/16-19; İsfahânî, “abr”, 543.

³³ Yûsuf 12/111.

bu olayların basiret sahibi kimseler için ibret alınacak anlatılar olduğuna dikkat çeken “Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır”³⁴ âyetinde kıssaların, basireti açık kimselerdeki tesirinin hidayete vesile olacağını aktarmaktadır. Kur’ân kadın kıssalarında olumsuz davranışlar sergileyen şahsiyetler arasında zikredilen Hz. Lût’un karısını ve o ve sapkın Lût kavminin akıbetini bir ibret vesilesi olarak göstermektedir.³⁵

Bir başka âyette yine ibretin basiret sahibi olanların payına düşeceğine dikkat çeken bir kullanım görülmektedir.³⁶ Bu tesirde kişinin kıssadan “kendine pay çıkarma” şeklinde vuku bulmasıyla gerçekleşmektedir. Nitekim Hz. Lût’un karısının ve Lût kavminin akıbetini Kur’ân aklını kullanabilenler için açık bir ibret vesilesi olarak aktarmaktadır.³⁷ Kıssaların ibret olma özelliği, gözlem yoluyla öğrenmenin etkili bir pratiği olmaktadır. Allah âyetinde “Siz sabah akşam onların yurtlarından gelip geçmektesiniz. (Bunları görüp de) aklınızla değerlendirmiyor musunuz?”³⁸ diyerek geçmiş kavimlerin ve şahısların akıbetlerini müşahede ve gözlem yoluyla değerlendirip dersler çıkarmayı tavsiye etmektedir. Kıssaların ibret olma yönü bilinenler vasıtasıyla bilinmeyenlere de geçiş kolaylığı sağlayan etkili bir araç olabilmektedir. İbret nazarıyla bakılmayan bir kıssanın tabir edilmeyen rüyadan farksız olduğu yaklaşımı kıssaların sathi bir okumayla geçiştirilmek yerine, kıssalara derinlikli bir öğrenme çabasıyla yaklaşılmasına işaret etmektedir.³⁹

1.1.1.4 Nekâl (نكال)

Nekâl, kelime itibariyle ن-ك-ل harf köklerinden türemektedir. Korkutucu bir olayın neticesi sonucu alınması gereken ders, uyarıcı sonuç ve ibret anlamındaki kullanıma Kur’ân’da “nekâl”⁴⁰ ifadesi ile değinildiği görülmektedir.⁴¹ Nekâl kelimesini bir diğer kullanımına örnek olarak da engelleme manî olma, kaçınma, çekimser kalma manaları gösterilmektedir.⁴² Olumsuz bir durumun ibret vericiliğini vurgulamak adına caydırıcı

³⁴ Âl-i İmrân 3/13.

³⁵ el-Hicr 15/75, eş-Şu’arâ 26/174.

³⁶ en-Nûr 24/44.

³⁷ el-Ankebût 29/35.

³⁸ es-Sâffât 37/137-138.

³⁹ Yusuf Batar, “Kur’ân Kıssalarının Amaçlarıyla İlgili Kavramların Eğitim Öğretim Açısından Tahlili”, *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar, 2014), 165.

⁴⁰ el-Bakara 2/66.

⁴¹ Halîl b. Ahmed, “nkl” 4/266.

⁴² Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Faris, “nkl”, *Mu’cemu Mekayisi'l-Luga* (Beyrut: Dar’ul-Ceyl, 1991), 5/473.

bir olayın varlığı söz konusu olduğunda kullanılmıştır. Nekâl, نكال başkasına ibret, ders olsun diye verilen ceza anlamındadır. Başkasına ders olsun diye birine ceza uygulamak anlamında da نكلت fiili kullanılmıştır.⁴³

Kur'ân'da aşırıya kaçan ve bozgunculuk yapanların başına gelen felaketleri ifade için de ibret kelimesini kullanılmıştır. “O halde ibret alın, ey akıl sahipleri!”⁴⁴ Âyetinde ibret kelimesi “nekâl” sözcüğünün anlayış bakımından müteradifi olarak kullanılmıştır. Aynı âyet “öğüt alma ve ibret” şeklinde de tefsir edilmiştir.⁴⁵

Nekâl kelimesinin Kur'ân'da, aleme ibret olma ve hukuki bir cezalandırma veya yaptırım anlamında da kullanıldığı görülmektedir.⁴⁶

1.1.1.5 Zikir/Öğüt (ذكر)

Zikir kelimesi ذك-ك kökünden türemiş olup, öğüt, şeref, ses anlamlarını taşımaktadır. Öğüt veya şeref anlamındaki kullanımına Kur'ân'da rastlanmaktadır.⁴⁷ Zikir, dini açıklayan kitaplara verilen genel bir isim anlamında kullanılmakla beraber, dua ve namaz anlamlarını da ihtiva etmektedir.⁴⁸

Kur'ân'da zikrin hatırlatma, unutmama anlamındaki kullanımı التذكر “tezekkür” kelimesi ile ifade edilmektedir.⁴⁹ Tezekkür zihinde yer edinen zikri aktif kılma eylemidir. Kur'ân'da⁵⁰ edinilen doğru bilgiler vasıtasıyla yanlışı görme yetisine vurgu yapmak amacıyla kullanımı mevcuttur.⁵¹ Zikir, kimi zaman kişinin elde ettiği bilgiler ışığında kendisiyle koruyabildiği nefsin bir durumunu ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.⁵²

Zikir kesimesi Yusuf sûresinde geçen “O iki kişiden, hapisten kurtulup bunca zaman geçtikten sonra olayı hatırlamış olanı, ‘Ben size bu rüyanın yorumuna dair bilgiyi öğrenip getiririm, beni hemen gönderin’ dedi”⁵³ âyetinde bir şeyin hatıra gelmesi, onu hatırlama anlamlarında kullanılmıştır.

⁴³ İsfahâni, “nkl”, 825.

⁴⁴ el-Haşr 59/2.

⁴⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat,1971), 6/4815.

⁴⁶ el-Mâide 5/38.

⁴⁷ ez-Zuhruf 43/44.

⁴⁸ Halil b Ahmed, “zkr”, 2/73.

⁴⁹ İbn Manzûr, “zkr”, 5/48-49

⁵⁰ el-En'âm 6/80.

⁵¹ Fatih Orum, *Kur'ân'ı Anlama Usûlü* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2013), 136.

⁵² İsfahani, “zkr”, 328.

⁵³ Yûsuf 12/45.

Zikrin hatırlatma anlamına ek olarak Kur'ân'da öğüt verme⁵⁴ manasındaki kullanımına da rastlanmaktadır.⁵⁵

Bir diğer âyette “zikir” kelimesi “onda bulunanları daima hatırlayın”⁵⁶ şeklinde geçip, müfessirler tarafından “onda olanın tedrisini, eğitim öğretimini yapınız” şeklinde tefsir etmiştir.⁵⁷ Zikir kelimesi, bilgiyi hafızanın derinliklerinden çıkarıp, ona dinamik bir yapı kazandırmak ve kazandığı bu bilgi ve deneyimi kalıcı hale getirip onu devamlı işlemek anlamlarında kullanılmıştır.

1.1.1.6 Vaaz-Mev'iza (وعظ - موعظة)

Vaaz وعظ Kur'ân'da masdar şekli ile kullanılmakla beraber v-a-z kökünden türemiş olup “öğüt vermek, nasihat ve irşad etmek” manalarını ihtiva etmektedir.⁵⁸ وعظة ve موعظة kelimeleri ise bunun isimleridir. Mev'iza موعظة dinî öğüt, vaaz edenin yani vaizin sözleri anlamında olmakla beraber, ibret anlamını da kuşatmaktadır.⁵⁹ Hayrı hatırlatma ve kalbi yumuşatma anlamları sözlüklerde görülmektedir.⁶⁰ Vaaz, uyarı ve nasihat anlamlarını karşılamakta olup, insanları sevap ve cezanın kalpleri yumuşatan etkisini kullanarak uyarmak anlamına gelmektedir.

Vaaz, tebliğ ve telkin vasıtalarındandır. Vaaz, Kur'ân'da güzel öğüt anlamında kullanıldığı gibi⁶¹ korku ile karışık bir uyarı şeklinde de zaman zaman kullanılmıştır. Amaç kalpleri yumuşatarak hayrı hatırlatmaktır.⁶² Bu özellik kıssaların insanın öğrenme sürecine olan katkısını, yaşanmış tecrübelerin etkisi ile insanın duyuşsal olarak değişime ikna olması açısından olumlu etkilemektedir. Vaaz, kişinin eylemlerinin muhtemel sonuçlarını kişiye hatırlatma görevi üstlenmekte olup, onları uyarmak ve onları iyiliğe özendirmek açısından teşvik edici olma özelliğine sahiptir.⁶³

⁵⁴ İsfahânî, “zkr”, 329.

⁵⁵ el-Müdesşir 74/49.

⁵⁶ el-Bakara 2/63.

⁵⁷ Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1422/2001), 1/212.

⁵⁸ el-Bakara 2/231-232, eş-Şuarâ 26/136, en-Nisâ 4/58, en-Nûr 24/17, Lokmân 31/13.

⁵⁹ Halîl b. Ahmed, “vaz” 4/384.

⁶⁰ İbn Fâris, “vaz”, 6/126.

⁶¹ en-Nahl 16/125.

⁶² el-İsfahani, “vaz” 876; İbn Manzûr, “vaz”, 15/345.

⁶³ Beyza Bilgin-Mualla Selçuk, *Din Öğretimi* (Ankara: Akid Yayınları, 1991), 175.

Vaazın kıssa ile müteradif kullanımına İslâm tarihinde var olan uygulamalarda da rastlanılmaktadır. Nitekim Araçlarda kıssa ve destan anlatan kişiye “el-kass” denilmiştir. Bunun benzer bir kullanım İslâmiyet’in ilk yıllarında Hz. Ömer zamanında görülmektedir. Hz. Ömer’in hilafetinden itibaren resmî görevler arasında yer alan kıssacılık, günümüzde “vaiz” e denk olacak şekilde “kass” unvanı ile halifeye bağlı olarak sürdürülmüştür.⁶⁴ Bu ortak kullanım alanı ortak amaçlara hizmet etme noktasında birleşmiştir. Nitekim Kur’ân kıssaları aktarırken onların bir vaaz yani öğüt olduklarını vurgulamaktadır.⁶⁵

1.1.2. Kıssaların Gayeleri

İnsan bir gayeye yönelik yaratılmış olup, yaşayışında ve davranışlarında bu gayeyi gütmesi, onun fitratının gereğidir.⁶⁶ Kur’ân’da insanın bu yaratılışının bir gaye üzerine olduğuna dair âyetler⁶⁷ bulunmakla beraber, kıssalar bu amaca hizmet eden Kur’ân’ın önemli bölümlerindedir.

Kur’ân’da takriri anlatım dışında birçok anlatım materyali kullanılmakta olup bunların en etkilileri arasında kıssalar bulunmaktadır. Kıssalar; müfessirlerin bir kısmına göre Kur’ân-ı Kerim’in üçte birini, diğer bir kısmına göre üçte ikisini oluşturmaktadır. Nisbî gerçekliği olan bu değerlendirmeler kesinlik belirtmemekle beraber Kur’ân’ın ekseriyetini oluşturan bir anlatımı oluşturduğu ifade edilmektedir.⁶⁸

Kıssalar Kur’ân’ın amaçladığı insan hidayeti için birer araç olma vasfı taşımaktadır. Kıssalar müminlere teselli olma ve şeytanın tuzakları karşısında ibret ve ders alabilecekleri şekilde müminleri koruma işlevini barındırmaktadır.⁶⁹ Kıssalar güzel ahlak ve hidayete erdirmek adına akli ve ilmi deliller taşıyarak insanın basiretini açacak bir özelliğe sahiptir.⁷⁰ Kıssaları hidayet aracı olarak değerlendiren Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî (öl. 2015), kıssaların varlık itibariyle inananlar için müjde inananlar için

⁶⁴ Hasan Cirit, *Halkın İslâm Anlayışının Kaynakları Vaaz ve Kıssacılık* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002), 96-100.

⁶⁵ en-Nahl 16/125.

⁶⁶ Şaban Ali Düzgün, *Din Birey ve Toplum* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 57.

⁶⁷ el-Mü’minûn 23/115, el-Enbiyâ 21/16.

⁶⁸ Suat Yıldırım, “Kur’ân-ı Kerim’de Kıssalar”, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Dergisi* 3/1979, 37.

⁶⁹ Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur’ân Kıssaları* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 103-105.

⁷⁰ Necati, Kara, *Kur’ân’a Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1991), 20.

tenzir, güzel ahlakı tanıtmaya ve haber verme; akide ve ibadet esaslarını açıklama aracı olarak görmüştür.⁷¹ Bu vasıfları itibariyle kıssalar insanın manevi eğitimini tamamlayıcı ve destekleyici bir yöne sahiptir.

Kur'ân kıssalarına kıssadan hisseye bakışı ile yaklaşımlar bulunduğu gibi Kur'ân kıssalarının amacını saptırmaya ana tema üzerinde yoğunlaşmasına manî olmaya yönelik çalışmalarda mevcuttur. Bu çalışmaların bir kısmının içerisinde yer yer değerlendirilmesi gereken tutarlı ifadeler bulunsa dahi genel mahiyeti itibariyle ilâhî mesajı gölgeleyen ifadeler ağırlıkta bulunmaktadır.⁷² Kıssalar üzerindeki yanlış ve eksik tahlillerin kaynakları olarak gösterebileceğimiz oryantalist çalışmalar, kıssaların vermek istediği ana mesajlarla paralellik göstermemektedir.⁷³

Kıssaların kullandığı yaşantılardan en önemlisini peygamberlerin hayatları oluşturmaktadır.⁷⁴ Kıssalarda peygamber yaşantılarına bu denli geniş yer verilmesinin sebepleri arasında elbette onların, ahlaklı yaşantıları ile insanlık için en güzel model şahsiyetleri oluşturmaları gelmektedir.⁷⁵

Kur'ân'da yer edinen bir diğer kıssalarda kadın kıssalarıdır. Kadın kıssalarının bir bölümü münferit şekliyle kıssaya konu olan kadını detaylı bir şekilde işlemektedir. Hz. Meryem kıssası bu bağlamda değerlendirilmektedir. Bunun yanında peygamber hanımlarının kıssaları Kur'ân'da kadın kıssalarının ağırlıklı bölümünü oluşturmaktadır. Kur'ân gerek İslâmiyet döneminde gerekse daha önceki kavimlerde yaşayan kadınların hayatlarından sunduğu kesitlerle tevhit inancına bağlı olma, günahattan sakınma, iffeti muhafaza, haya sahibi olma, sabırlı olma ve hak arama konularında inananlar için eğitici olumlu bir örneklik sunmaktadır.

---

⁷¹ Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *el-Kıssatü'l Kur'âniyyetü Hidayetün ve Beyanün* (Şam: Yayınevi, 1992), 6-17.

⁷² Halefullah, Muhammed. Ahmed, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, çev. Şaban Karataş (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017); Şehmus, Demir, *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2003).

⁷³ Baljon, J.M.S., *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, çev. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Fecr Yayınları, 1994); Watt, William Montogmery, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Süleyman Kalkan, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000).

⁷⁴ Osman Eyüpoğlu, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Pedagojik Açıdan)", *Samsun'da Kur'ân Günleri 11. Kur'ân Sempozyumu Kur'ân ve Risalet* (Ankara: Fecr Yayınları, 2009), 104-105.

⁷⁵ Eyüpoğlu, "Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları", 114.

1.1.3. Kıssaları Okuma Biçimleri

Kıssalar, Allah'ın Kur'ân'dan örnekler ile insanda oluşturmaya çalıştığı dönüşüm için bir materyaldir. Kıssaların anlaşılması için birincil kaynak bizlere onları sunan Kur'ân olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim'in kıssaları sunumu ile İncil ve Tevrat'ın kıssaları sunumları arasındaki farklar neticesinde Kur'ân hidayet yönü ağır basan bir kitap olarak kıssalarda da aynı hedefi öncelmiştir. Kronolojik bir dizgide olmaması, yer, zaman, mekân öğelerini detaylandırma önceliği göstermemesi Kur'ân'ın kıssalar konusunda kendine has üslubunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kıssaların amacını tanımlamaya yönelik âyetler bizlere kıssaların işlevlerini kavrama kolaylığı tanımaktadır.⁷⁶ Aynı zamanda Kur'ân kıssalarını okuma biçimimiz ilâhî mesajın anlaşılmasında bizler için anahtar görevi görmektedir.

Kur'ân kıssalarını incelerken sûrelerin iniş sırasına göre kıssaları takip etmek ve onları anlamaya çalışmak mesajı bütünsel ve doğru bir şekilde algılamada bizlere yardımcı olmaktadır. Bizler de kıssaları ele alırken “esbab-ı nüzul/iniş sebepleri” ve iniş sıralamalarına göre ele almaya çalıştık. Zira bu denli çok kıssa ve bu çeşitlilik bir plan ve düzen içerisinde ele alınmadığı takdirde Kur'ân kıssaları ile ilgili genel bir kanaat edinmek pek mümkün olmayacaktır. Kur'ân kıssalarını iniş sırasına göre ele almak kıssaları Kur'ân'da anlatıldığı haliyle salt biçimde anlayıp verilmek istenen mesajlardan hidayet yönüne daha yakın olmamıza yardımcı olmaktadır.⁷⁷ Nitekim Kur'ân kıssaları salt hikâye tarzı ile anlatmamakta, onları ilâhî davet için birer araç olarak kullanmaktadır. Kıssalarda anlatılan ve aktarılan olaylar, kıssalardaki kişilerle sınırlı kalmayıp sahip olduğu mesajlarla evrensel bir boyut kazanmaktadır.⁷⁸

Kur'ân'da kıssa okuma biçimleri ile alakalı Kur'ân'ın birtakım yönlendirmeleri olmaktadır. Bu yönlendirmeler, bizlerin kıssalardan istifademizi arttırmamıza ve onlardan gayeye uygun şekilde mesajlar almamıza uygun perspektifler sunmaktadır.

---

⁷⁶ Yûsuf 12/111, Hûd 11/120.

⁷⁷ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Mana Yayınları, 2011), 484-485.

⁷⁸ Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, 294.

1.1.3.1 Seyir (سير)

Kıssaları okurken okuduğumuzdan hareketle kıssadan hisseye nasıl ulaşacağımızı gösteren bir okuma metodudur. Kur'ân'da bu kavram سير “seyir” fiili ile ifade edilmektedir. Seyir, anlam bakımından akış جریان kelimesine delalet eden bir kullanıma sahiptir. Seyir bir gidiş bir gidişat anlamına gelmekte olup⁷⁹ kabilelere bu anlamı karşılama maksadı ile “seyyare” سياره denilmiştir. Aynı kökten türeyen “siret” kelimesi de sünnet, yol, durum anlamlarını karşılar ve bir çoğunluğu, topluluğu anlatmak için سائر “sair” ifadesi kullanılır.⁸⁰

Seyir kavramını tüm anlamları ile incelediğimizde insanda oluşturduğu bilişsel ve duyuşsal etkileşimine işaret eden manalarda birleştiği görülmektedir. Anlam itibariyle kişide iz ve etkileşim bırakan bir öğrenme yaşantısı süreci taşımaktadır.⁸¹

1.1.3.2 Nazar (نظر)

Bir diğer kıssa okuma metodu olarak Kur'ân'da “nazar” kavramı kullanılmıştır. Nazar نظر ilk anlam olarak bakış, gözün algılaması⁸² anlamlarına gelmekle beraber, müşahede etmek; bir şeyi anlamak için onunla ilgilenmek, üzerinde düşünmek anlamlarına da gelmektedir. “De ki: ‘Bir bakında görün, göklerde ve yerde neler var?’ Fakat iman etmeyecek topluma ne kanıtların ne de uyarıların yararı olabilir”⁸³ âyetinde nazar fiili derin düşünme ve dikkatle bakma anlamlarında kullanılmaktadır.

Yaygın olarak bakış anlamında kullanılan nazar kavramı özeldede basiret anlamında da kullanılmaktadır. نظرت فه deyimi ise, bir şeyi görüp onun üzerinde düşünme, tedebbür etme manasına gelmektedir. Aynı şekilde “Falan şeyi düşündün” anlamında نظرت في كذا kullanılmıştır.⁸⁴

⁷⁹ İbn Fâris, “syr” 3/120.

⁸⁰ İbn Manzûr, “syr”, 6/453-454.

⁸¹ Özcan Demirel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri-Öğretme Sanatı* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2009), 10; Nurettin Fidan-Münire Erden, *Eğitime Giriş* (Ankara: Alkım Yayınları, 2011), 20-21.

⁸² İbn Manzûr, “nızr”, 14/191.

⁸³ Yûnus 10/101.

⁸⁴ İsfahânî, “nızr”, 812.

“Onlar hep lanette kalacaklar; azapları hafifletilmeyecek ve yüzlerine bakılmayacak!”⁸⁵ âyetinde “nazar” anlık bakış anlamında kullanılmaktadır. Baktığında kendini görme, kendini müşahede etme anlamında المنظر kelimesi “ayna” anlamına gelen مرآة kelimesi ile müteradiftir.⁸⁶ Kıssaları okurken kapsayıcı ve kuşatıcı şekilde kıssanın derinliklerine boğulmadan, verilen mesajı anlamak için kuş bakışı, yüksekçe bir yerden bakmak anlamında da nazar kelimesinden türeyen المناظر kelimesi ise yüksek yer, yeryüzünün en yüksek noktası, kale anlamını taşımaktadır.⁸⁷

1.1.3.3 Tevessüm (توسم)

Kıssalardaki işaretlere dikkat çeken okuma metodu olan, v-s-m kökünden türeyen tevessüm fiili ve türevleriyle sağlanan anlamlar kıssaların muhataplarında hedeflediği kalıcı izli davranış değişikliği amacına işaret etmektedir. Kişiyi bulunduğu topluluktan farklı kılan ayırt edici işaret manasıyla kıssaların okuyuşuna dikkat çeken توسم fiili sözlükte yanık veya dağlama izi anlamlarını da karşılamaktadır.⁸⁸ Tevessüm bir şeyin işaretlerine bakarak onu en iyi şekilde kavramak maksadıyla kullanılmaktadır. Tevessümle aynı kök harflerinden türeyen الوسم kelimesi tesir manasında, السممة kelimesi de eser manasında kullanılmaktadır. İlkbaharda toprağa düşen ve toprağı yeşerten yağmurun yağışını ifade etmek için de الوسم fiili kullanılmaktadır.⁸⁹ Kur’ân’da Lût kavminin helâkinin ve ibretlik sonlarının anlatıldığı âyetlerde kullanılan “mütevessim” ifadesi ibret ve öğüt alan kimseleri karşılamak amacıyla kullanılmaktadır.⁹⁰

1.1.3.4. Suâl – Sâil (سؤال - سأل)

Farklı türevleriyle yüzden fazla âyette geçen سأل fiili, bir konuda haber alma isteği, bir şeyi istemek, sormak anlamlarını karşılamaktadır.⁹¹ Aynı kökten türeyen سؤال ise

⁸⁵ el-Bakara 2/162.

⁸⁶ İbn, Manzûr, “nızr”, 14/192.

⁸⁷ Fîrûzâbâdî, “nızr”, 2/215-216.

⁸⁸ İbn Manzûr “vsm”, 15/301-303.

⁸⁹ İsfahânî, “vsm”, 871-872.

⁹⁰ el-Hicr 15/75-77.

⁹¹ İsfahânî, “se’l”, 437.

istenen, arzu edilen şey anlamına gelmektedir. Hz. Musa'ya istediği şeyi verdiğini belirttiği âyetinde (سَوَّلَكَ) hitabıyla ona seslenmektedir.⁹² Bu hitap dileğin kabul edildi, istediğin verildi anlamlarını karşılamaktadır.⁹³ Suâl fiilin soru formu olup, “nasıl” kavramını karşılamaktadır. Kur'ân'da çeşitli şekillerde ve konularda kullanılan bu soru formu⁹⁴ kişileri düşünmeye sevk eden, sorgulatan bir okuma tarzına imkân tanımaktadır. Vuku bulan ve aktarılan olayların “nasıl” sorusu eşliğinde aklın tasavvurunda şekillenmeye başladığı görülmektedir.⁹⁵

Kur'ân kıssalarının hedeflerine işaret etmek amacıyla للسائلين ifadesi Yûsuf kıssasının hakikati arayanlar ve isteyenler için ibretler taşıdığını ifade etmek maksadıyla kullanılmaktadır.⁹⁶ Görüldüğü üzere saîl kavramı kıssaları okuma metotları olan seyir, nazar ve tevessüm kavramlarıyla ortak bir çatıda yer almaktadır. Bahsi geçen bu metotlar kıssaların irdelenerek, zihinde oturtularak ve davranışlara dökülerek, hidayeti maksat edinerek okuma disiplinine hizmet etmesi gerektiğine işaret etmektedir.

1.1.4. Kıssalarda Değer Aktarımı

Kıssalarda bulunan mesajlar bireylere bazı değerleri kazandırmaya yöneliktir. Din eğitiminin önemli başlıklarından olan değerler eğitimi için önemli ve geniş materyaller sunma imkânı veren kıssalar işlediği konular itibari ile bir değer aktarımı motivasyonu oluşturmaktadırlar.

Kur'ân insanı geçmiş zamanda ve yaşantılardan soyutlamayan zaman ve mekân üstü bir anlatım özelliğine sahiptir. Kullandığı bu üslup sayesinde tarihi olaylar şu anda cereyan ediyormuşçasına bizlere sunulur. Kur'ân'ın sahip olduğu bu dinamik tarz kişiyi, geçmişin ve geleceğin gerilimi içerisinde içinde bulunduğu anı anlamlandırma şuuruna sevk etmektedir.⁹⁷ Kıssalar dinin prensipleri ve ahlaki değerlerin öğretiminde etkin bir

⁹² Tâhâ 20/36.

⁹³ İbn Manzûr, “se'l”, 6/133-135.

⁹⁴ İsfahânî, “se'l”, 437-438.

⁹⁵ Züheyr Mansur El-Mezidi, *Kur'an Kıssalarında Sinematik Özellikler* çev. Hülya Afacan (İstanbul: Mana Yayınları, 2010), 47-49.

⁹⁶ Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 3/218.

⁹⁷ Düzgün, *Din Birey ve Toplum*, 53.

öğretim materyali olmaktadır.⁹⁸ Adalet, dürüstlük, yardımseverlik gibi erdem ve değerlerin birçok örneği kıssalarda yer edinmektedir.

Kur'ân'ın insanda oluşturmaya çalıştığı bu ahlaki erdemler yasası “Sıbgatullah”⁹⁹ diye ifadelendirilmektedir.¹⁰⁰ Âyette geçen ifade “Allah'ın arındırması” şeklinde tefsir edilmiştir. Müslümanda var olan imanın benlikleri temizleme gücüne vurgu yapılmaktadır. Âyette geçen الصبغة lafzı, müşâkele yoluyla zikredilmekte olup, ağaç dikmekte olan birine; efendi insanlar yetiştiren birini kastederek, “falancanın diktiği gibi dik” demek gibi tefsir edilmektedir.¹⁰¹

Değerler eğitiminin amacı kişinin fitri olarak meylettiği güzel ve iyi tarafını ortaya çıkaracak bir zemin oluşturmak, erdemlerle donanacak şekilde kişiliğini geliştirmektir.¹⁰²

Değerler; bireyin günlük yaşamında etkileşimleri sonucu kazandığı içselleştirdiği ve davranışlarına döktüğü genel standartlara verilen addır.¹⁰³ Değer aynı zamanda olan ile olması gereken davranışın ayırımı için bir ölçüdür.¹⁰⁴ İşlevleri ve kazanımları açısından değerler bireyin davranışlarını yargılama yetisi edinmesine yardımcı olur.¹⁰⁵

Kur'ân, kıssalardaki kadın şahsiyetler vasıtasıyla kimi değerlerin aktarımına yer vermektedir. Hz. Eyüb'ün karısının sabrı timsali, Hz. İbrahim'in hanımının eş olmanın gerektirdiği sorumluluklara riayeti, mücadele eden kadın kıssasındaki hak arayış mücadelesinin vurguladığı adalet ilkesi, değerler kazanımları için bu kadın şahsiyetler vasıtasıyla örneklik oluşturmaktadır.

---

⁹⁸ Adem Akıncı, *Din Eğitiminde Etkili bir Yöntem* (İstanbul: Feza Gazetecilik, 2001), 50.

⁹⁹ el-Bakara 2/138.

¹⁰⁰ Düzgün, *Din Birey ve Toplum*, 53.

¹⁰¹ Ebu Kasım Muhammed b. Ömer b. Ahmed el-Zemahşerî, *el-Keşşâf'an Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzil* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 987), 1/196.

¹⁰² Mehmet Zeki Aydın-Ş. Akyol Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler-Kaynaklar* (Ankara: Nobel Yayınları, 2012), 16-17.

¹⁰³ Oktay Akbaş, “Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 6/16 (9-27 Aralık 2008), 22.

¹⁰⁴ Mehmet Zeki Aydın ve Ş. Akyol Gürler, *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler-Kaynaklar* (Ankara: Nobel Yayınları, 2012), 1.

¹⁰⁵ Kubilay Yazıcı, “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 19 (Bahar 2006), 489-522.

1.2. Şahsiyet Kavramı (شخصية)

Şahıs kelimesi Arapça ش-خ-ص kökünden türemiş olup, çoğulu أشخاص şeklinde dir.¹⁰⁶ الشخص uzaktan görünen kişinin karartısı anlamını taşımakla beraber, الشخص bir ülkeden bir ülkeye seyir, geçiş manasındadır. Şahsiyetin bir diğer anlam haznesinde ise yükselmek, uzaktan görünmek manaları bulunmaktadır.¹⁰⁷ Bir şeydeki yüksekliğe delalet etme manası da mevcuttur.¹⁰⁸

Şahsiyet kelimesi Fransızca: Personnalité, İngilizce: Personality kelimeleri, Lâtincede: Persona (aktörün maskesi), persum (baş ve yüz), personare (içinde akseden) kelimeleriyle ifade edilmiştir. Latince persona kelimesi zamanla değişime uğrayarak, aktörün maskesi yerine oyuncunun kendisi için kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde de Latince personare, içinden akseden manasına karşılık olarak birçok psikolog tarafından kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Şahsiyet kelimesinin bu analizleri neticesinde denebilir ki, bazılarının göre şahsiyet, başkalarına gösterilen veya gösterilmek istenen veçhedir. Bazılarına göre ise dış görünüşün altında gizli, hatta meydana çıkarılması zor olan insanın asıl özüdür. Belki de bu ikilik şahsiyetin kendisidir. Şahsiyet kişinin iç ve dış dünyasını aksettiren bir bütünlük olmakla sebat gösterdiği takdirde, kişide yerleşik karakterleri aksettirebilmektedir.

Şahsiyet, “bir kişiyi diğerinden ayıran ve onu kendisi yapan özelliklerin meydana getirdiği yapı” olarak tarif edilmektedir.¹¹⁰ Bu insanı Allah’ın yarattığı ve başka benzeri bulunmayan bir varlık haline getirmektedir.¹¹¹

¹⁰⁶ Muhammed Murtaza Ez-Zebidi, “şhs”, *Tacü'l Arus Cevahiri'l Kamus*, (Beyrut: Dâru'l Fikr, 2005), 9/295; İbn Manzûr, “şhs”, 7/51.

¹⁰⁷ Halîl b. Ahmed, “şhs”, 2/314.

¹⁰⁸ İbn Fâris, “şhs”, 3/254.

¹⁰⁹ Selmin Evrim, *Psikoloji Açısından Şahsiyette Bir Buud Olarak İçedönüklük-Dışadönüklük (Introversiön-Extraversiön) Sorunu Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1976), 76.

¹¹⁰ Hâbil Şentürk, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Esra Yayıncılık, 1997), 55.

¹¹¹ Tihâmî Nakra, *Saykoliciiyetü'l-Kıssa fi'l-Kur'ân* (Tunus: eş-Şeriketü't-Tunusiyye, 1974), 388.

1.2.1 Şahsiyetle İlgili Kavramlar

Kur'ân'da “şahsiyet” kavramı geçmemekle beraber, bu kavramı karşılayan başka kelimeler kullanılmaktadır. Kur'ân çeşitli âyetlerinde karakter, huy ve mizacın müspet ve menfi etkilerinden hareketle, olumlu ve olumsuz davranış özelliklerinden bahsetmektedir.¹¹² Aralarında farklılıklar olmakla beraber karakter, seciye, huy, mizaç/şakîle kavramları şahsiyet kelimesi ile ilgili olarak kullanılmaktadır.¹¹³ Kur'ân insan şahsiyetini tanımlayarak, insanı diğer yaratılmışlardan ayıran genel özelliklerini açıklamıştır. İnsan şahsiyetinin bazı ana özelliklerine veya farklılıklarına değinen örnekler göstermiştir.¹¹⁴

1.2.1.1. Karakter

İnsanın şahsiyetini oluşturmasındaki önemli faktörlerin başında karakter gelir. Karakter huy ve mizaç ile benzer özellikler göstermekle beraber kendine has bir değer taşımaktadır.

Fransızca asıllı olan karakter kelimesi bir bireyin kişiliğini oluşturan, bireyi diğerlerinden ayıran ve çevresine gösterdiği kendine özgü tepkileri belirleyen sürekli, duygusal niteliklerin tümü şeklinde tanımlanmaktadır.¹¹⁵

Karakter genellikle olumlu anlamları karşılayacak şekilde kullanılsa da mahiyeti itibariyle çift yönlüdür. Karakter kelimesi zıtlıkları ifade etmek için de kullanılır. Olumlu ve olumsuz karakter örnekleri üzerinde iki zıt kutba dair ortak ve kapsayıcı bir anlam çatısı oluşturmaktadır. Bu iki yönlü kullanımı bireyde, baskın tarafı gösterecek şekilde ruhta iyice yerleşen prensipler vasıtasıyla her irade fiilinin kesin ve muayyen olması üzerine ruhun istikrar kazanmış hali olarak görülmektedir.¹¹⁶ Bu istikrar üzere olma hali kişide olumlu ve olumsuz yönde olabilir.

Karakterin fitri oluşu veya sonradan kazanılışı hakkında iki farklı görüş savunulmaktadır. Farklı bu görüşler arasında bir kısmı karakterin kişide sonradan meleke

---

¹¹² Osman Kara, “Kur'ân'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/25 (2012), 3.

¹¹³ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998), 93.

¹¹⁴ M. Osman Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, çev. Hayati Aydın (Ankara: Fecr Yayınevi, 1998), 191

¹¹⁵ Türk Dil Kurumu, “Karakter”, *Türkçe Sözlük* (Ankara: TDK Yayınları, 1998), 386.

¹¹⁶ Georg Kerschensteiner, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, çev. H. Fikret Kanad (Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 1977), 15.

haline gelen bir yeti olduğu görüşüne sahiptirler. Diğer görüş ise kalıtsal olarak kişide var olan davranışlar olarak kendini gösterdiği'dir.¹¹⁷ Tüm bu yaklaşımlar neticesinde denebilir ki, karakter eğitimi çerçevesinde yapılan her faaliyet aynı zamanda bir şahsiyet eğitimi olmaktadır.¹¹⁸ Modern pedagojiye göre karakterli insan kavramı bazı tecrübelerin kişide oluşturduğu yansımalar neticesinde doğmaktadır. Karakterli insan, hayatındaki önemli ve önemsiz olayları ele alıp bunları mertebelendirebilen kişi olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁹

1.2.1.2 Seciye (سجية)

Seciye سجية, "tabiat, huy, karakter" anlamlarına gelmekte olan bir psikoloji ve ahlâk terimidir.¹²⁰ Seciye şahsiyet kavramını karşılamak amacıyla kullanılan müteradiflerdendir. Seciye insan nefsindeki köklü yapı ve temelli yatkınlığı ifade etmek amacıyla da kullanılmaktadır.¹²¹

1.2.1.3 Huy

Farsça kökenli bir kelime olan huy, kendisinden fiillerin çıktığı nefsi bir meleke olarak kullanılmaktadır. Huy kavramı olumlu ve olumsuz kişilik sıfatlarını karşılamak amacıyla kullanılmaktadır.¹²² İffet, şecaat, cömertlik ve doğruluk iyi huyları karşılamak ve faziletleri ifade etmek amacıyla kullanılırken, fücür, korkaklık, cimrilik, yalancılık ise kötü huyları ve reziletleri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Huyun olumlu örnek, güzel örnek hali haslet şeklinde ifade edilmekte ve Hz. İbrahimle beraber olanlara isnaden âyetteki kullanımı¹²³ "güzel huy" şeklinde tercüme ve tefsir edilmektedir. Huy insan davranışlarının meydana gelmesindeki en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Huy insan tabiatına sonradan eklenen bir şey olmakla insan

¹¹⁷ Paul Guillaume, *Psikoloji*, çev. Refia Şemin (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1970), 230.

¹¹⁸ Gürel, Ramazan, Muhammed İkbâl'e Göre Şahsiyet Eğitiminde Fiziksel Çevrenin Yeri, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21/3 (Aralık 2017), 10.

¹¹⁹ Küçük, Hasan, *Modern Pedagoji ve Psikoloji Açısından İslâm'da Kitle, Eğitimi* (İstanbul, Sırdaş Yayınları, 1976), 84-85.

¹²⁰ Hayati Hökelekli, "Şahsiyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/297-298.

¹²¹ Süleyman Uludağ, *İslâm'da Ahlâk ve Ahlâk Ekolleri* (İstanbul: Sufi Kitap, 2018), 15.

¹²² Kara, Kur'ân'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Unsurlar, 7.

¹²³ el-Mümtehin 60/4.

tabiatının gelişen ve ilerleyen hali şeklinde de tanımlanmaktadır. Ahlak felsefecileri ve ahlakçılar nezdindeyse huy, hulk-u tabii ve hulk-u kesbi şeklinde, insanın doğasında var olan huylar ve sonradan kazanılan huylar şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.¹²⁴

Huyun kapsadığı bu olumlu ve olumsuz davranış gösterme potansiyeli kişiyi olumlu veya olumsuz şahsiyet özellikleri kazanımı noktasında etkilemektedir.

1.2.1.4 Mizaç / Şâkile (شاکلة)

Kur'ân-ı Kerim'de bu kavram شاکلة ile ifade edilmektedir. Şâkile, tabiat, yaratılış, mizaç gibi anlamlara gelmektedir.¹²⁵ Kur'ân'da قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ insanın şekil almış karakteri,¹²⁶ huyu anlamında kullanımı mevcuttur.¹²⁷ Birçok müfessirde âyetten hareketle şâkileyi, insanın tabiatı, huy, mizaç, ruhun özü anlamında tefsir etmişlerdir.¹²⁸ İnsan şahsiyetine etki eden kavramlardan olup şahsiyetin duygusal yönünü temsil eden ve bu yöne etki eden bir kavram olmaktadır.¹²⁹

Mizaç, şahsiyetin durağan yönünü ifade etmek için kullanılırken; karakter ise şahsiyetin eğitilebilir, değişime açık yönünü ifade etmektedir.¹³⁰ Mizacın büyük oranda genetik faktörlerden kaynaklı olduğu ve nispeten sabit ve uzun süreli bireysel farklılıklara işaret etmek amacıyla kullanımı tercih edilmektedir.

1.2.2 Kıssalar ve Şahsiyet Eğitimi

Şahsiyet, Arapça bir kavram olup dilimizdeki kişilik kavramına denk düşmektedir. Şahsiyeti oluşturan birtakım iç ve dış etmenler bulunmaktadır. Bunlar huy, mizaç, irade, biyolojik yapı, soya çekim ve çevre gibi etmenlerdir.¹³¹ Şahsiyet kişide var olan müspet ve menfi yönlerin tümünü kapsamaktadır. Şahsiyetin gelişmeye açık yönleri olduğu gibi süreklilik gösteren yönleri de mevcuttur.¹³² Eğitim, kişinin doğuştan getirdiği istidatların

¹²⁴ İsmâil Hakkı Bursevî, *Ruhû'l-Beyân* (Beirut: Dâru'l-Fikr, ty), 9/476-477.

¹²⁵ İbn Faris, "şkl", 3/204-205; İsfahani, "şkl", 462.

¹²⁶ el-İsrâ17/84

¹²⁷ İsfahânî, "şkl", 462-463.

¹²⁸ Bursevî, *Ruhû'l-Beyân*, 5/195; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 3/494; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/690.

¹²⁹ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 93.

¹³⁰ Kerschensteiner, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, 18.

¹³¹ Tuncel Altınköprü, *Şahsiyet Analizi* (İstanbul: Hayat Yayınları, 1999), 19.

¹³² Orhan Hançerlioğlu, *Ruhbilim Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988), 229.

gelişmesi, olgunlaşması ve işlevsel özellik kazanmasında önemli bir çevre faktördür.¹³³ Öğrenmenin beraberinde şahıs, varlığın tekâmül etmesiyle ortaya çıkan şahsiyetleşen bir varlığa dönüşmektedir.¹³⁴

Allah insanı gönderdiği tüm ilâhî kitaplar vasıtası ile şahsiyetini yüceltmesi ile sorumlu tutarak gerek peygamberler vasıtası ile gerekse kendi nefsi muhasebesi neticesinde gerçekleştirmesi yolunda işaretler sunmuştur. Şahsiyet terbiyesi ve insana şahsiyet sahibi olma teklifi tüm ilâhî dinlerde müşterek bir amaç ve gaye olmuştur. İnsanı yaratılış itibarıyla diğer mahlûkatlardan üstün kılan ona etrafı ve kendi hakkında bir farkındalık kazandıran ve varlığını sorgulatan en önemli yetilerden biri “ben basireti” yetisidir.¹³⁵ İnsan kendisinde var olan bu “ben basireti” sayesinde süfli arzularının üstüne çıkarak reziletlerden faziletlere ulaşabilir.

Şahsiyet ve şahsiyet terbiyesi konusunda İslâm’da ilk incelemeler nefis tahlilleri ile yer edinmiştir. Gazzâlî’ye (öl. 1111) göre terbiye, nefsin kötü ahlakını gidermek ve iyi ahlakını idame ettirmektir. Gazzâlî, şahsiyet tahlilleri ve psikolojik süreçlerine derin bir anlayış neticesinde ulaşılabileceğine işaret ederek bu ilme “ilmu’s-sır” diyor.¹³⁶ Kur’ân’da bir âyette kullanılan *أَنْفُسُهُمْ* ifadesi nefsi tanımanın ilâhî hakikatlere ulaştırması anlamında kullanılmıştır.¹³⁷

İnsan evrendeki diğer varlıklara maddesi veyahut yaratılış mahiyeti ile değil bilgisi ile üstün gelmektedir. İnsanda var olan bu bilgi ademoğlunu aynı zamanda bir öğretici olarak konumlandırmaktadır.¹³⁸ Allah yarattıkları için kendisinin en büyük öğretici olduğunu Kur’ân’da vurgulayarak, insanlara Allah’ın evreni ve insanı yaratmasından hareketle dersler ve ibretler alınması gerektiğini öğütlemiştir.¹³⁹

Eğitimin asli görevi insanda var olan ilâhî kaynaklı nüveleri ortaya çıkararak şahsiyetini bunlardan hareketle şekillendirmesini sağlamak olmalıdır. Allah’ın yarattığı iyi ve bilgi sahibi olan benlik, kişinin kendisinde yani özünde var olmaktadır. İnsanın belirgin özelliği olarak yaratılmışlar arasında eğitilebilme kabiliyeti en yüksek

¹³³ Şentürk, *Din Psikolojisi*, 74.

¹³⁴ M. Aziz Lahbabi, *İslâm Şahsiyetçiliği*, çev. İsmail Hakkı Akın (İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1972), 31.

¹³⁵ H. Mahmut Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014), 2.

¹³⁶ Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *Minhâcu’l- Abidîn*, (Mısır: y.y., 1889), 7.

¹³⁷ Fussilet 41/ 53.

¹³⁸ Mustafa Ergün, *İnsan ve Eğitimi (Mevlâna Üzerine Bir Deneme)* (Ankara: Ocak Yayınları, 1993), 267.

¹³⁹ Alak 96/1-5.

derecelerde olmasıdır.¹⁴⁰ İnsanları meleklerden dahi üstün kılan bu bildi ve tercih yeteneği¹⁴¹ insanın terbiye edilebilirliği ve bu noktadaki hürriyeti ile alakalıdır.

1.2.2.1 Şahsiyet Eğitiminde Kur’ân Kıssalarının Rolü

İnsan, kabiliyetlerinin gelişimi için eğitime ihtiyaç duyma eğilimindedir. İhtiyaç duyulan bu eğitim insanın bizzat kendi tecrübeleri ve başkalarının tecrübelerinin toplamını değerlendirmeye alması ile gerçekleşebilmektedir. Eğitim aynı zamanda bir tecrübe aktarımıdır ve bu özelliği insanı diğer insanlardan faydalanma yoluna sevk eder. Bu yönleri ile eğitim insanın kendini var etme yöntemine dönüşmektedir.¹⁴² Eğitim sayesinde insanda var olan istidatlar birbiri ile uyumlu bir şekilde çalışır.¹⁴³

Eğitimi tanımlarken İslâmi literatürde ona denk olarak kullanılan “terbiye” kelimesinin tahliline değinmek gerekmektedir. Terbiye Arapça رَبًّا-يَرْبُو rebâ-yerbû kökünden türetilmiş olup, anlam bakımından; var olan bir şeyin ıslahı ve bunun devamını temin etme, ona bir şey eklemek anlamlarını ihtiva etmektedir.¹⁴⁴ Terbiye kelimesi dayandığı kökü “Rab” kelimesi ile ilişkilendiren Elmalılı M. Hamdi Yazır, (öl. 1942) kelimenin anlam perspektifini geliştirecek bir yaklaşım sunmuştur.¹⁴⁵ Nitekim Kur’ân’da¹⁴⁶ “Rab” , yaratıcının doğru yolu göstermesi, insanlar için öğretici olma yönü ile geçmekte olup, Allah’ın peygamberler aracılığı ile irşad ve ihda vasfına dikkat çekmektedir.

Kıssalar din eğitimindeki önemli unsurlardan biri olarak görülmektedirler. Kıssa, hikâye ve öyküler hem çocukların hem yetişkinlerin eğitiminde uzun müddet geleneksel olarak kullanılmıştır.¹⁴⁷ Anlatım biçimi ve tesiri itibariyle kıssalar yüksek bir eğitim

---

¹⁴⁰ Ergün, *İnsan ve Eğitim*, 269.

¹⁴¹ Düzgün, *Din Birey ve Toplum*, 52.

¹⁴² Takıyettin Mengüşoğlu, *Felsefî Antropoloji* (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 42-43.

¹⁴³ Kerschensteiner, *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*, 17.

¹⁴⁴ İbn Farîs, “rab”, 2/381-382.

¹⁴⁵ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 1/63-64.

¹⁴⁶ Tâhâ 20/49-50.

¹⁴⁷ Hülya Günaydın, *Kur’ân-ı Kerim’de Örnek Olay İnceleme Metoduyla Din Eğitimi ve Öğretimine Konu Yapılması Üzerine Bir Tecrübi Araştırma*, (Ankara: Lisans Tezi, 1996), 52.

gücüne sahiptir. Kişinin nefsi muhasebesini, bireysel ve toplumsal muhakemesini eğitici bir metot olarak gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır.¹⁴⁸

Kıssalar beraberindeki düşünsel ve duygusal etkiyle birlikte örnek ve güçlü şahsiyetlerin oluşmasında eğitici bir rol üstlenmektedirler. Ayrıca Kur'ân kıssaları muhataplarına psikolojik destek sunarak, İslâm'ın ilk dönemlerinde Müslüman şahsiyetlerin karşılaştığı zorluklara karşı onlara teselli olma, motivasyon sağlama işlevlerini gerçekleştirmektedir. Hz. Peygamber ve müminler kıssadan hisse yoluyla, önceki peygamberler ve kavimlerinin imtihanlarından yola çıkarak kendileri için dayanma gücü ve bulmuşlardır. Kıssaların sahiplendiği bu teselli ve moral misyonu kimi klasik tefsirlerde de bu bağlamda yorumlanmıştır.¹⁴⁹

“Kur'ân kıssaları salt belli olayları, haberleri, hikâye şeklinde anlatmaktan ibaret değildir. Onlar beyan ve burhandırlar: İnsanları ‘akıldışı’ndan uzaklaşmaya ve ‘akıl hakemliğine’ yönelmeye ikna etmenin yol ve yöntemleridir!”¹⁵⁰ Üslup olarak insan nefsinin etkilenebileceği teşvik edici ve dikkat çekici unsurları barındırması yönü ile ilgi uyandıran bir eğitim metodu olmaktadır. Kur'ân-ı Kerim’de kıssaların eğitici yönüne vurgu yapan âyetler¹⁵¹ kıssaların misyonlarını bizler için daha şeffaf kılmaktadır.

Kıssaların sahip oldukları bu eğitici misyon, yeni yetişen nesillerin olumlu kimlikler edinmeleri için bizzat Kur'ân'ın kendisinden salt mesajların iletilmesine fırsat vermektedir. Bireyler bu mesajlar sayesinde kişiliklerini ve dinî kimliklerini oluşturmada kıssalardan örnekler alıp özdeşim kurabilecekleri somut bir anlatım bulabileceklerdir.

Eğitici bir yöntem olarak kıssalardan istifade edilirken dikkat edilmesi gereken kişinin kıssayı içselleştirebileceği bir metot ve yöntem ile kıssayı sunmak olmalıdır. Kişi bu sayede kıssada yer alan şahıs ve şahsiyetlerin yerine kendisini koyabilecek, kendisi olsaydı ne yapabilirdi öz değerlendirmesine girebilecektir.¹⁵² Kıssaların eğitimde kullanılmasında, kıssanın eğitimde bir anlatım kolaylığı sağlamasının etkisi

---

¹⁴⁸ Macit Yılmaz, “Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur'ân Kıssaları ve Kullanılışı”, *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1(Bahar 2014), 143.

¹⁴⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü II* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 68-69.

¹⁵⁰ Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, 490.

¹⁵¹ Yûsuf 12/111, Hûd 11/120.

¹⁵² Beyza Bilgin, “Ahlak Terbiyesinde Dinî Hikâyeler”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* (1/1994), 51-52.

yadsınamaz.¹⁵³ Karışık ve soyut olayların kıssalar aracılığı ile somut hale dönüştürülmesi kıssaların eğitim aracı olarak tercih edilirliliğini arttıran etmenlerdendir.¹⁵⁴

Kur'ân bazı olumlu ve olumsuz şahsiyet özellikleri temayüz etmiş olan insan şahsiyetlerden örnekler vermekte olup, verdiği bu örnekler ve karakterler günümüz toplumunda var olduğu gibi bundan sonra da var olmaya devam edecektir.¹⁵⁵ Kıssalarda insan davranışlarındaki menfi ve müspet yönler aynı anda verilmektedir. Kur'ân'ın sahip olduğu bu anlatım tarzı, kişinin gösterilen davranışlar sonucunda hezimetleri ve zaferleri idrak edip, duygusal olarak hissetme imkânı doğurmaktadır. Bu hisler neticesinde kişi, davranışlarına bir kontrol mekanizması kazandırmış olmaktadır.¹⁵⁶

1.2.2.2 Şahsiyet Eğitiminde Çevre Faktörü

İnsan şahsiyetini oluşturan etmenler arasında fitrattan kaynaklanan faktörler olduğu gibi kendi kişiliği dışında onu etki eden dış faktörler de bulunmaktadır.¹⁵⁷ Şahsiyet gelişiminde fiziksel ve ruhsal çevre önemli bir yer tutmakla beraber, sosyal çevre bu gelişimin en önemli ögesini oluşturmaktadır.¹⁵⁸ Kişinin sosyal çevresinin kişilik üzerine tesirleri noktasında Hz. Peygamberin ifadeleri de bunu destekler nitelikte olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber, “Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin” buyurmuştur.¹⁵⁹ Bir diğer hadîste “Kişi sevdiği ile beraberdir”¹⁶⁰ buyurarak, kişinin sosyal çevresinde dikkat etmesi gereken hususları aktarmaktadır. Kişi irade kuvveti, bilgisi ve eğitim seviyesi dahilinde kişilerden etkilenmekle beraber onları etkileme kuvvetine sahiptir.¹⁶¹ Nitekim şahsiyet üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki şahsiyet, veraset yolu ile aktarılan birtakım

---

¹⁵³ Nadiye Işık, *Kur'ân'daki Kıssaların Pedagojik Değeri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 29.

¹⁵⁴ Bilgin, “Ahlak Terbiyesinde Dinî Hikâyeler”, 51.

¹⁵⁵ Necatî, *Kur'ân ve Psikoloji*, 191-192.

¹⁵⁶ Mustafa Köylü-Ahmet Koç, *Klasik İslâm Eğitimcileri* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 414.

¹⁵⁷ Kara, “Kur'ân'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler”, 3.

¹⁵⁸ Halis Ayhan, *Eğitim Bilimine Giriş*, (İstanbul: Şule Yayınları, 1997), 162.

¹⁵⁹ Süleyman b el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Davûd, *es-Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnâvut-Muhammed Kâmil Karabelli (Beyrut: Dâr-Risâle el-İlmiyye, 1433/2012), “Edeb”, 19 (No 4829, 4831, 4833).

¹⁶⁰ Buhârî, “Edeb”, 96 (No 5816/5817, 5818, 5819).

¹⁶¹ Ali Şeriatî, *Biz ve İkbâl*, çev. Ergin Kılıçtutan (İstanbul: Ankara Yayınları, 2006), 27.

potansiyeller ve yetilerle oluştuğu gibi, sosyal ve fiziki çevrenin etkisi altında kalmak sureti ile de evirilebilme özelliği taşımaktadır.¹⁶²

Kadın kıssalarına baktığımızdaysa çevrenin kimi kadın şahsiyetler üzerinde etkili olduğu görülmekle beraber çevreden bağımsız münferit bir şahsiyet kazanımını da görebilmekteyiz. Kur'ân kıssalarda değerler bakımından birbirine zıt kadın örnekleri sunmaktadır. Firavun'un hanımı azgın bir hükümdara eş olmasına ve çevresi itibariyle küfre daha yakın görünmesine karşın hidayete erenlerden olmaktadır.¹⁶³ Kur'ân'da kadın hükümdar şeklinde tasvir edilen Sebe melikesi çevrenin ve onun sunduğu ihtişamın etkisine kapılan kavmiyle beraber Allah'ın dışında başka varlıkları kendisine ilah edinmektedir.¹⁶⁴ Daha sonrasında Allah'a imanında yine gördükleri üzerine etkilenmesinin gerçekliği yadsınamaz.¹⁶⁵

Kur'ân'da peygamber eşleri olmalarına karşın, en yakın çevreleri olan eşlerinden etkilenmeyen ve küfürde ısrarcı olan Hz. Nûh ve Hz. Lût'un eşlerinin örnekleri bizlere, çevrenin müspet veya menfi yönlerinin kişiyi etkilemesi noktasında Allah'ın insana verdiği iradenin devreye girdiğini göstermektedir.¹⁶⁶

Hz. Muhammed'in amcası Ebu Leheb ve onun hanımının peygamberin en yakınlarından olmalarına ve onun dürüstlüğüne kefil olmalarına karşın küfürde inat etmeleri kişinin çevre faktörleri arasında tercihte bulunmasına örnek bir kıssadır.¹⁶⁷ Nitekim Ebu Leheb ve hanımı menfaatleri doğrultusunda Mekkeli müşriklerin yanında yer almaktadırlar. Hz. İbrahim'in hanımı Sare'nin, Hz. Eyüb'ün hanımının ve Kur'ân kıssalarındaki en önemli kadın şahsiyet olan Hz. Meryem'in yetiştikleri çevrenin olumlu yönlerini alabilme kabiliyetleri onların iradi tercihleridir.¹⁶⁸

Çevre kişiler üzerine etki etme potansiyelini barındırmakla beraber kişilerin çevre üzerine etki etme potansiyellerinin de var olduğu kıssalardan hareketle söylenebilmektedir. Nitekim ikinci bölümde yer alan kıssalardaki kadın şahsiyetlerin aktarıldığı kısımlarda bu savununun detaylı örnekleri görülebilmektedir.

---

¹⁶² Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi*, 24-25.

¹⁶³ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân* (Kahire: Dâr'uş-Şuruk, 1412/1992), 6/3622.

¹⁶⁴ en-Neml 27/43.

¹⁶⁵ en-Neml 27/44.

¹⁶⁶ et-Tahrîm 66/10.

¹⁶⁷ Tebbet 111/1-5.

¹⁶⁸ Sâd 38/43-44, Âl-i İmrân 3/33-34, et-Tahrîm 66/12.

1.3. Kur'ân Kıssalarında Öğrenme

1.3.1. Kur'ân Kıssalarında Öğrenme Yolları

İnsan için birçok bilgi edinme yolu ve yöntemi bulunmaktadır. İnsanların bilgi edinim yolları onların yaş aralıkları, buldukları gelişim dönemleri gibi faktörlerin etkisine bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. İnsanın bilgi edinme yollarında biri de kişinin çevresi etkisi ile kazandığı öğrenmeler olup fiziksel ve çevresel faktörlerin etkisi altında olmaktadır.

Kur'ân, insan için bir takım pratik ve tecrübi olayları, taklit veya düşünme (istidlal) yoluyla öğrenme imkânları sunmuştur. Nitekim Kur'ân'da yer alan kıssaların kapsamlı bir incelemeye tabi tutulması neticesinde bol miktarda bu örnekler ve kullanımlar görülebilmektedir.

1.3.1.1 Düşünme

İnsanın bilgi edinme yöntemleri arasında olan düşünme, problemlerin çözümünde bir takım zihni deneme-yanılma faaliyeti işlevi görmektedir. Düşünme amacı itibariyle olaylar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarma, problemler karşısında birtakım öneriler üretme, yeni ilkelere ve teorilere ulaşmayı hedeflemektedir. Amaçları itibariyle düşünme yüksek bir öğrenme faaliyeti olarak görülmektedir.¹⁶⁹

Kur'ân insanın varlığını, yaratıcısını, dünya üzerindeki konumunu, evrendeki varlığının anlamını ve istikametini düşünmesi amacıyla birçok âyette bu meseleler üzerinde insanı düşünmeye çağırmıştır.¹⁷⁰ Allah'ın varlığının ve tekliğinin insanın akıl etmesi yoluyla bulunabileceğine dair âyetler Allah'ın birliğini vurgulamakla beraber insanın bu gerçeğe düşünme yolu ile varabileceğine işaret etmektedir.¹⁷¹

Kur'ân'da kıssalarının eğitici yönünü destekleyen birtakım kavramlar kıssaları aktaran âyetlerce belirtilmektedir. Öncelikle bir hidayet kitabı olan Kur'ân'ın, sunduğu

¹⁶⁹ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 138.

¹⁷⁰ el-A'râf 7/191-195, el-Ğaşiye 88/17-20, Kâf 50/6-10.

¹⁷¹ el-Enbiyâ 21/22, el-Mü'minûn 23/91.

bu meseller kıssaları okuma biçimiyle bir ibret ve öğüt haline dönüşmekte ve böylelikle bir öğrenme gerçekleştirmektedir.¹⁷²

Kur'ân sunduğu somut yaşantılar yani kıssalar vasıtasıyla kişileri düşünmeye sevk etmektedir. Allah'ın kudretine ve dilediğini var etmesine örnek olarak Hz. Meryem kıssasını aktarmaktadır. Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalışı,¹⁷³ Hz. İsa'nın kundakta bir bebekken Allah'ın mucizesi gereği konuşması¹⁷⁴ kişilerin zihinlerini zorlayan ve onları birçok farklı konuda düşünmeye sevk eden bir anlatı olmaktadır. Kur'ân, kıssaların içindeki şahsiyetlerin Allah'ın kudreti üzerine düşünme eylemlerini bizlere aktarmaktadır. Hz. Zekeriyâ'nın Allah'ın Hz. Meryem'e sunduğu nimetler karşısında tefekkür edip Allah'ın kudretinin büyüklüğünü algılayarak, kendisi için Allah'tan bir çocuk dilemesi bunun örneklerindedir.¹⁷⁵

1.3.1.2 Taklit

İnsanın doğuştan itibaren kazandığı davranışların birçoğu gözlem yolu ile elde ettiği taklit etme kabiliyetine dayanmaktadır. İnsanın, insanlardan ve doğanın kendi sirkülasyonundan ilham alarak elde ettiği taklit yoluyla öğrenmeye dair Kur'ân'ın kendisinde çarpıcı örnekler bulunmaktadır.¹⁷⁶ Özellikle insanoğlunun yaşam becerilerini kazanmada takip ettiği bu öğrenme yolu henüz insanlığın başlangıcında kendini göstermekte olup Allah'ın insana bilmediğini öğretmesinin güzel bir delili olmaktadır. Kur'ân'dan hareketle örnek göstereceğimiz ilk taklit yolu ile öğrenme Habil ve Kabil'in vaziyetlerini anlatan sahne olmaktadır.¹⁷⁷

“Ardından Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. ‘Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz miyim?’ dedi, ettiğine de pişman oldu”¹⁷⁸

İnsanın taklide karşı sahip olduğu doğal eğilimin âyetteki hareketle pekiştirildiği görülmektedir. Davranış kazanımı ve aktarımında örnek modelin ne denli etkili bir

¹⁷² Ulutürk, Kur'an-ı Kerim'de Meseller, 74.

¹⁷³ Meryem 19/19,21.

¹⁷⁴ Meryem 19/30-33.

¹⁷⁵ Ebu'l Al'â el Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân* çev. Muhammed Hân Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 1/255.

¹⁷⁶ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 133-134.

¹⁷⁷ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 134.

¹⁷⁸ el-Mâide 5/31.

öğrenme yolu olduğu Habil ile Kabil'in durumu gözler önüne serilerek fark ettirilmektedir.

Kur'ân'ın, insanda arzuladığı şahsiyet özelliklerinin en güzel örnekleri olan peygamberlerin, insanlar için rol model oldukları çeşitli ayetlerde vurgulanmaktadır.¹⁷⁹ Peygamberlerin insanlar için yüksek ahlâka ulaştırıcı çizgilerde olduklarını belirten bu âyetler, onların hayatlarından ve tevhit mücadelelerinden kesitler vererek onları taklit yoluyla kemâle ulaşılacağına işaret etmektedirler.

Kur'ân ilâhî mesajın ve emirlerin pratiğe döküldüğü kıssalar vasıtasıyla övgüye layık davranışların taklit edilmesini pekiştirmektedir. İslâm'ın muamelat kısmına baktığımızda birçok ibadetin peygamberler aracılığıyla bizlere iletiildiği ve bu pratiklerin taklit yoluyla kazanımının sağlandığı görülmektedir. Elbette burada taassubî bir taklit anlayışı söz konusu olmamaktadır.

Allah peygamberler aracılığıyla dinin emir ve uygulamalarını insanlara iletmektedir. Bu noktada peygamberlerden öğrenme taklitle öğrenmenin yaygın kullanımlarındandır. Kur'ân'da ise birçok peygamber kıssası beraberindeki yan şahsiyetlerle zikredilmektedir. Hz. Peygamber'in kendi hayatından örnek olarak sunulan onun yaptıklarını yapma yani onu taklit etmeye dair kıssaya Zeyneb binti Cahş'la evliliğine sebep olan hadise örnek gösterilebilmektedir.¹⁸⁰ Allah verdiği hüküm neticesinde gelenek ve teamül haline gelmiş taklidi bir uygulama olan evlatlık meselesine dair kesin bir çizgi koymaktadır. Hz. Peygamber'in Zeyneb binti Cahş ile evliliğini de inanlara yeni hüküm konusunda örnek kılmakta ve Hz. Peygamber'in bu davranışının onlar için taklit edilmesinin önünü açmaktadır.¹⁸¹ Buradaki öğrenme taklit edilen şahsiyetin kuvvetli bir örnek olmasıyla da taklidin kişiler nezdinde kolaylaşmasına vesile olmaktadır.

1.3.2. Kur'ân'da Öğrenme İlkeleri

Öğrenme belirli ilkelerin vasıtası ile daha anlaşılır ve kolay bir süreçte evrilebilmektedir. Öğrenme sürecini pratikleştiren ve hedeflenen kriterlerin ulaşılabilirliğini arttıran bu ilkeleri Kur'ân'ın takip ettiği metotlar arasında

¹⁷⁹ el-Ahzâb 33/23, el-Mümtehine 60/4,6, el-En'âm 6/90

¹⁸⁰ Ahzâb 33/37.

¹⁸¹ Kutub, *Fî Zilâl*, 5/2864.

görebilmekteyiz. Kur'ân'ın insan psikolojisini göz ardı etmeyen yaklaşım ve anlatımları modern çağın eğitim psikolojinde dikkat çekmek istediği hususlarla paralellik göstermektedir.¹⁸² Kur'ân kıssaları Kur'ân'ın kullandığı bu metotlar içerisinde en önemlileri arasında yer almaktadır.¹⁸³ Kur'ân'ın asırlar evvel kullandığı bu metotlar, günümüz modern dünyasında cereyan eden öğrenim faaliyetleri arasında olmaktadır.

1.3.2.1 Motiv (Güdülenme)

Bireyi öğrenme faaliyeti için istendik hale getirme anlamında kullanılan motiv kelimesi aynı zamanda bireyin öğrenme faaliyeti için çabasını üst düzeye çıkarma motivasyonuna işaret etmektedir. Kişiyi olay karşısında “isteklendirme” onu “güdüleme” olarak da ifade edilebilmektedir.

Kur'ân gerek kıssalar vasıtası ile gerekse diğer kapsam konuları itibariyle kişilerde reaksiyon oluşturacak motivlere yer vermektedir. Bunlar Kur'ân'a özel kapsamlarda kazanmış olan terğib ve terhib metodudur.¹⁸⁴ Kur'ân'ın kazandırdığı bu metot hadisler başta olmak üzere birçok İslâmî kaynak için mihenk taşı olmaktadır.

1.3.2.1.1 Motivi Kıssalarla Uyarılma

Kıssaların önemli eğitsel etkisi geçmişten bu yana eğitimciler tarafından kullanılmaktadır. Kıssalar mahiyetleri itibariyle muhataplarında şuur oluşturma, duygularına tesir etme onları teşvik etme ve onları vicdani olarak kıssaya ortak edebilme özelliklerine ve kuvvetine sahiptir. Öğrenim motivini ileri derecelerde uyarabilme potansiyeline sahip bu kıssalar, Kur'ân'ın başvurduğu etkili araçların başında gelmektedir.

Kur'ân kıssalarının bir bölümü öğretimin parçadan bütüne doğru aktarımına örnek olacak özelliklere sahip olmaktadırlar. Kur'ân özetle başlayan anlatımın giderek tafsilatlandırılmasına dair örnekleriyle kişinin dikkatini uyandırarak kıssanın takibi için teşvik edici bir özellik göstermektedir.¹⁸⁵ İlk olarak sonuç kısmı ve kıssanın özetini verip

¹⁸² Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 139.

¹⁸³ Köylü, *Klasik İslâm Eğitimcileri*, 413-414.

¹⁸⁴ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 140.

¹⁸⁵ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 145.

daha sonra tafsilatlara giren kıssalara örnek olarak Hz. Musa'nın kıssası örnek gösterilebilmektedir.¹⁸⁶

Kıssaların Kur'ân'da farklı biçimlerde anlatılması, sahip oldukları anlatım dili gücü, geçmiş milletlerin durumlarına dair bilgi aktarımları ve tespitleri kıssaları kendi başına değerlendirmekle beraber, kıssaların eğitim ve öğretim açısından değerlendirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

1.3.2.1.2. Terğib ve Terhible Motivi Harekete Geçirme

İnsan doğası gereği karşılığında fayda elde edeceği davranışlara meyletme, kendisini zarara uğratacak ve cezalandırılmasına sebebiyet verecek davranışlardan ise kaçınma eylemi göstermektedir. Kur'ân insanın sahip olduğu bu psikolojik eğilimi göz önünde bulundurarak, yer yer cennet ve nimetlerini anıp terğib ile insanları tevhid akidesi üzere isteklendirdiği gibi yer yer cehennem ve azabından hareketle terhib metodu ile onları uyarmaktadır.¹⁸⁷

İnanları iyiliğe sevk eden ve kötülükten meneden âyetler usul itibariyle terğib ve terhib kapsamına girmektedir.¹⁸⁸ Kur'ân bazı âyetleri ile terğib ve terhibin aynı anda kişide var oluş durumunu anlatmaktadır. Kur'ân'da korku ve ümidin kişi üzerindeki uyumunun ve birlikteliğinin müspet bir durum şeklinde varoluşu bir denge hali olarak gösterilmektedir.¹⁸⁹ İnanan ve inanmayanların durumunu anlatan sahneler âyetlerde açık bir şekilde ayrılmış olup inanalar için mükâfatlar temin gösterilirken¹⁹⁰ inanmayanlar için de azabın hak ve kesin olduğu açık bir şekilde vurgulanmaktadır.¹⁹¹ Âyetlerin bir kısmında ise her iki durum peşi sıra kullanılarak kişilerin tercihlerinin sonuçları keskin bir ayırım ile gözler önüne serilmektedir.¹⁹²

---

¹⁸⁶ el-Kasas 28/3-51.

¹⁸⁷ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 141.

¹⁸⁸ Mehmet Görmez, "Terğib ve Terhib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/508.

¹⁸⁹ el-Enbiyâ 21/90, es-Secde 32/16.

¹⁹⁰ Nûh 71/10-12, Tâhâ 20/74-75, er-Rûm 30/14-16.

¹⁹¹ er-Râ'd 13/31,34, Hûd 11/94,

¹⁹² el-Bakara 2/81-82, Âl-i İmrân 3/196-198, el-Mâide 5/9-10, en-Nisâ 4/56-57, el-Hac 22/50-51.

1.3.2.2 Tekrar

İnsanların zihninde yer edindirmek ve fikirlerin sübutunu sağlamak amacı ile başvurulan tekrar, Kur'ân'ın mesajlarını aktarırken sıklıkla başvurduğu yöntemlerden biridir. Kur'ân'da kimi zaman bir kıssa, kimi zaman bir âyet veyahut bir kelime tekrarı yapılmaktadır.¹⁹³ Kur'ân vermek istediği ana mesajlar olan tevhit, kıyamet, diriliş, hesap, ahiret gibi kavramları sıklıkla işlemekle beraber, kıssaları da Kur'ân'ın belirli bölümlerinde değişik kesitleri ve ele alınış biçimlerindeki farklılıklarıyla beraber tekrar tekrar işlemektedir.¹⁹⁴ Bu bakımlardan Kur'ân'da yer alan tekrarların muhatapları için gerekli bir anlatım özelliği olduğu görülmektedir.¹⁹⁵

Kur'ân'da en yoğun işlenen konu tevhitir. Nitekim Kur'ân, indiği topluluğun çok ilahlı yapısını kırarak onları tevhit üzere birleştirmek amacıyla Allah tarafından indirilmiş ve tevhit mesajı en yoğun ve kuvvetli olan semavi kitaptır. Bu bağlamda Neml sûresinde “Allah'tan başka tanrı mı?”¹⁹⁶ ibaresinin beş defa kullanıldığı görülmektedir.¹⁹⁷ Âyetlerin tekrarı ile ilgili kullanımına bir diğer örnek Mürselat sûresinde on defa geçen “Hakkı yalanlayanların o gün vay haline!” ibaresidir.¹⁹⁸ Âyetlerin sûreler içerisinde sık sık tekrarına dair en belirgin örnek Rahman sûresindeki “Artık rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?” ifadesi tam otuz bir defa tekrar edilmektedir.¹⁹⁹ Kur'ân muhataplarına bu tekrarların hikmetini de aktarmaktadır.²⁰⁰ Nitekim Kur'ân'daki tekrarlar kıssaların tarihi olguları aktarmak gibi bir hedefi olmadığını da göstergesi olmaktadır.²⁰¹

Kur'ân'da, tekrara konu olan bir diğer öge kıssalardır. Tekrarlar kıssaların en mühim hususiyetlerinden biridir. Kur'ân'da kıssaların tekrarı, kelimesi kelimesine bir tekrar şeklinde olmamaktadır. Kıssaların bu tekrarları işlenen konunun bağlamında ele alınmaktadır. Dolayısı ile Kur'ân kıssaları kronolojik bir aktarım seyri şeklinde olmaktan ziyade, olayların fenomenlerindeki ders ve öğütler nedeniyle kıssaları farklı

¹⁹³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, 173.

¹⁹⁴ Mustafa Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti* (İstanbul: KURAMER Yayınları, 2017), 28.

¹⁹⁵ Süleyman Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'ân* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 79.

¹⁹⁶ en-Neml 27/60-64.

¹⁹⁷ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 146-147.

¹⁹⁸ el-Mürselât 77/15, 19, 24, 28, 34, 37, 40, 45, 47, 49.

¹⁹⁹ er-Rahmân 55/13, 16, 18, 21, 23, 25, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 45, 47, 49, 51, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 69, 71, 73, 75, 77.

²⁰⁰ Tâhâ 20/113.

²⁰¹ Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, 185.

çerçeveleriyle dile getirmektedir.²⁰² Bu amaçla Kur'ân var olan dinlerin Allah'tan geldiği gerçeğini peygamberlerin kıssaları aracılığı ile hatırlatıp tekrarlar ile pekiştirmektedir. Kıssalarda daha çok manaların tekrarı söz konusudur.

1.3.2.3 Dikkat

Dikkat, öğrenme, beceri ve bilgi ediniminde önemli faktörler arasında görülmektedir. Eğitim ve öğretimde öğrenmenin tam olabilmesi için öğrenenin dikkat seviyesini üst düzeylerde tutmak gerekmektedir. Bu şekilde verilmek istenen mesajlar tam ve net şekilde iletilebilmektedir.

Kur'an muhataplarının dikkatini diri tutacak bir anlatımla kıssaları aktardığı gibi kıssalarda vuku bulan ve ibret alınması gereken kısımlarında dikkatli bir okumayla hedefine ulaşabileceğini belirtmektedir.²⁰³

Allah Kur'ân'ın daha iyi anlaşılması ve kalbe daha doğru nüfuz etmesi amacıyla, okunması gereken uygun vakitlere vurgu yapmaktadır.²⁰⁴ Dikkat vurgusu, Kur'ân'ın sathi bir okumadan ziyade daha derin manalarına nüfuz edecek bir okuma ile hedeflenen öğrenmeyi sağlayacağını bir göstergesi olmaktadır.

Meseller ve hikâyeler kişilerin dikkatini çeken olay örgüsüne ve dinamik bir çehreye sahip olmaları dolayısıyla okuyanlar tarafından kolay algılanma ve somutlaştırabilme imkânı kıldığı için dikkat toplayan bir üsluba sahiptirler.²⁰⁵

Kur'ân kıssaları, yetişkinler ve çocuklar için, dinamik yapısı ve somut yaşantı örneği sunmasıyla ilgi çeken ve dikkat toplayan bir yapıya sahiptir.

---

²⁰² Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 149.

²⁰³ Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *Tefsîrû'l-Münîr fi'l-Akîdet-i ve's-Şerîat-i ve'l-Menhec* (Dimeşk: Dâru'l-Fikrû'l-Muâsır, 1418/1998), 26/311.

²⁰⁴ Zühaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 29/190.

²⁰⁵ Ahmet Cevat Emre, *Çocuklara Hikâyeye Anlatmak Sanatı* (İstanbul: MEB. Yayınları, 2000), 14-17.

İKİNCİ BÖLÜM

OLUMLU VE OLUMSUZ DAVRANIŞ ÖRNEKLERİYLE KUR'ÂN'DA KADIN KISSALARI

Kur'ân bir anlatım metodu olarak kıssalar aracılığıyla şahıslar üzerinden birtakım eğitici mesajlar iletmektedir. Kıssalarda yer alan şahıslar davranışları dolayısıyla verilmek istenen olumlu ve olumsuz örneklerde özne konumundadırlar.

Kur'ân kıssalarındaki kadınların bir kısmı olumlu davranış örneği sergilerken bir kısmı da olumsuz davranış örnekleri sergilemektedirler. Bazı kıssalarda ise aynı kadın şahsiyette olumlu ve olumsuz davranış örnekleri beraber görülebilmektedir.

Dolayısıyla davranışın olumlu ve olumsuz örneği olarak kıssalardaki şahsiyetleri tasniflerken ağırlıklı verilen mesajlara göre bir tasnifleme yapılmaktadır. Burada yapılan sınıflama kıssadaki şahsiyet üzerinden değil şahsın eylemleri yani gösterdiği davranış üzerinden yapılmaktadır.

2.1. Kadın Kıssalarında Olumlu Davranış Örnekleri

2.1.1. Hz. İbrahim'in Hanımı (Sare)'nin Kıssası

Peygamber hanımları arasında Allah'ın lütfuna ve ikramına mazhar olan önemli şahsiyetlerden biri de Hz. İbrahim'in hanımıdır. Hz. İbrahim'in iki hanımı da Allah'a inanan sabreden ve şükreden kimselerden olmaktadır. Allah onların göstermiş oldukları teslimiyet karşısında onları hayırlı evlatlarla ödüllенmektedir. Peygamber hanımı olmanın yanında Allah'ın lütfuyla aynı zamanda peygamber annesi olmaktadır.

Kıssada bahsi geçen Sare iman ve ihlas sahibi bir kadındır. Hz. İbrahim'e eş olma görevini en güzel şekilde yerine getiren, misafire ikram eden cömert bir kadındır. Kendisinin çocuğu olmayınca Hz. İbrahim'in bir evlat sahibi olması için onu Hacer'le evlendirmektedir.²⁰⁶ Pek çok kadın için düşüncedeki varlığıyla dahi zor gelen bu davranışı Sare kocasının mutluluğu için fiile dökmektedir. Peygamber olan kocasına

²⁰⁶ Ebû'l-Fidâ 'İmadüddin İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Dâr'ul-Tayyibe lil-Neşr vet'Tevzi', 1420/1999); Şaban Kuzgun, "Hacer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/432.

uygun olacağını düşündüğü kişiyi de kendisi seçmektedir. İbrahim Peygamber için uygun gördüğü Hacer ise Allah'ın emri doğrultusunda Hz. İbrahim'in onu çorak ve ıssız bir vadide terk etmesine sabrederek Allah'a olan teslimiyetini ispat etmiş hayırlı bir eştir. Kıssada göreceğimiz üzere Sare'nin sahip olduğu bu olgunluğu ve eşine gösterdiği bu anlayışı Allah karşılıksız bırakmamaktadır.

Kur'ân'da Hz. İbrahim'in hanımının ismi açıkça zikredilmemesine karşın Hz. İbrahim'in amcası Harun b. Nahur'un kızı Sare olarak rivayetlerde yer almaktadır.²⁰⁷ Kıssa bizlere Hz. İbrahim'in hanesine gelen insan suretindeki melekler neticesinde gerçekleşen hadiseleri aktarmaktadır. Sare'ye Allah tarafından melekleri aracılığıyla ulaştırılan müjdeyle sınırlı kalmaktadır.

Melekler insan suretinde geldikleri için Hz. İbrahim onların melek olduğunu anlamaksızın Allah'ın misafirleri olarak karşılamakta ve evine kabul etmektedir.²⁰⁸ Meleklerin Hz. İbrahim'in hanesine gelişleri Kur'ân'da şu şekilde nakledilir; “Onun yanına girdiklerinde ‘selâm’ demişler, o da ‘selâm’ demiş; (içinden) ‘Hiç de tanıdık kimseler değil’ diye geçirmişti”²⁰⁹ “Elçilerimiz İbrahim'e müjdeyi getirip selâm vermişlerdi. O da ‘selâm’ dedi, çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi”²¹⁰

Âyetlerden anlaşılacağı üzere gelen kişileri Hz. İbrahim tanımamakla beraber, Allah'ın selamıyla gelen bu misafirleri Allah rızası için kabul etmekte ve onlara ikramda bulunma arzusu duymaktadır. Selamların en güzeli olan Allah'ın selamı, kişiler arasında birbirlerini tanımıyor olsalar da Allah aracılığıyla kurulan bir bağ olmaktadır.

Misafirlerine ikramda bulunması için eşi Sare'ye haber vermektedir. Hz. İbrahim peygamberin misafirlerine ikramda bulunmak amacıyla yaptığı hazırlığa dikkat çeken âyette Allah tarafından özellikle belirtilen Hz. İbrahim'in üslubu kıssanın dikkat çeken ayrıntılarından biridir.

“Belli etmeden hemen ailesinin yanına gitti ve (kızartılmış) besili bir buzağı getirdi”²¹¹

²⁰⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *el-Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Kahire: Matbaât-u Mustafa'l-Bâbî'l-Halebî ve Evlâduhû, 1388/1969), 12/71.

²⁰⁸ Vehbe b. Mustafa ez-Zühaylî, *Tefsîrû'l-Vasît lil'Zühaylî* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2002), 3/2502.

²⁰⁹ ez-Zâriyât 51/25.

²¹⁰ Hûd 11/69.

²¹¹ ez-Zâriyât 51/26.

İbrahim peygamberin yoldan gelmiş olduğunu düşündüğü misafirlerine aç veya tok olduklarına dair sorular yöneltmeksizin hızlı ve gizli bir şekilde onlar için hazırlıkta bulunması²¹² cömert ve naif bir kimsenin gösterebileceği bir davranıştır. Bu yönüyle de bizlere örnek olmaktadır. İkranda bulunurken, karşımızdakilerin çekinebileceği endişesiyle durumlarını ve ihtiyaçlarını tam olarak ifade edememelerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ayrıca kıssanın yer aldığı âyetlerde İbrahim peygamberin ilk defa onları gördüğü ve tanımadığı vurgulanmaktadır. Belki de İbrahim peygamber daha önce tanışmadıklarından ötürü de ihtiyaçlarını rahat ifade edemezler endişesiyle bu şekilde hareket etmektedir.

Hanımının hazırladığı kızartılmış buzağıyı misafirlerine ikram eden Hz. İbrahim, misafirlerinin yemeğe el sürmediğini görünce endişelenmekte ve korkmaktadır.²¹³ Hz. İbrahim'in hali Kur'an'da şöyle tasvir edilmektedir; “Ona el uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. ‘Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik’ dediler”²¹⁴ “Onu önlerine koydu ve ‘Buyurmaz mısınız?’ dedi. ‘Durumdan dolayı biraz kaygılandı. ‘Korkma’ dediler ve ona derin bilgi sahibi olacak bir oğul müjdesi verdiler”²¹⁵

Âyetlerde de görüldüğü üzere²¹⁶ melekler Hz. İbrahim'e kim olduklarını açıklamakta ve Hz. İbrahim'in endişe duyacağı bir şey olmadığı hakkında onu yatıştırılmaktadırlar. Kendilerinin Allah'ın koyduğu sınırı aşan Lût kavmini helâk etmek üzere görevlendirildiklerini ve bu sebeple burada olduklarını açıklamaktadırlar.²¹⁷

Misafirlerine hizmetle ilgilenmekte olan Hz. İbrahim'in hanımı Sare, meleklerin söylediklerini işitince buna memnun olmaktadır. Lût kavminin yaptığı çirkin işlerden dolayı Allah için onlara kalbiyle buğzetmektedir. Elbette ki iman eden bir peygamber hanımı olan Sare Allah'a karşı gelenler ve Allah'ın çirkin bulduğu işlerde ısrarcı olanlara karşı bir duruş ve tavır takınmaktadır. Böylece Allah onu yüceltmekte ve müjdelemektedir.²¹⁸ “Ayakta bekleyen karısı rahatlayıp güldü, hemen ona İshak'ı,

---

²¹² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an*, 7/421; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî el-Hazrecî Şemseddin el Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dâr'ul-Kütüb el-Mısriyye, 1384/1964), 9/64.

²¹³ Abdullah İbn Abbâs, *Tenvîrül-Mikbâs Min Tefsîr-i İbn Abbâs* (Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/188.

²¹⁴ Hûd 11/10.

²¹⁵ ez-Zâriyât 51/27-28.

²¹⁶ ez-Zâriyât 51/32-34.

²¹⁷ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 12/107; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/410-411.

²¹⁸ el-En'âm 6/84, ez-Zâriyât 51/28.

İshak'ın ardından da Ya'kub'u müjdeledik"²¹⁹ Böylelikle Sare hem bir oğul hem de bir torunla müjdelenmektedir. Tefsirlerde Sare'nin Ya'kub ile müjdelenmesi onun torununu görebilecek kadar uzun yaşayacağına delil gösterilmektedir.²²⁰

Sare yaşlılığı dolayısıyla bunun nasıl olabileceğine şaşırılmaktadır.²²¹ Nitekim bu onun gerçekten tüm kalbiyle arzu ettiği bir şey olmasına rağmen özellikle yaşı ilerlemiş bir kadında bunun mümkün bir şey olmadığına da farkındadır. İbrahim'in hanımı Hacer'in İsmail'i doğurmasıyla kendisinin içinde de çocuk sahibi olma arzusu giderek artmaktaydı. Böylece Allah yaratılıştan gelen bu engele rağmen yaşlı bir kadın olduğu halde Sare'ye gönlündekini vermişti.

Sare'nin bu müjdeye verdiği tepki âyetlerde şöyle yer almaktadır; “‘Aman yâ rabbi! Ben bir yaşlı kadın, şu da ihtiyar kocam; bu halde ben çocuk mu doğuracağım? Doğrusu bu şaşılacak bir şey!’ dedi”²²² “Karısı heyecanla bağırarak alnına vurdu.; ‘Benim gibi yaşlı ve kısır bir kadın ha!’ dedi”²²³

Âyette geçen ifade de Sare'nin heyecanla bağırarak alnına vurması tasvir edilmektedir. Müfessirlerin birçoğu bunu kadınların şaşkınlık anında adetleri olan bir tepki olarak yorumlamaktadır.²²⁴ Nitekim Sare Allah'ın gücünün buna muktedir olduğunu elbette bilmektedir. Azgın bir kavmi helâk etmek üzere meleklerini insan suretinde gönderen Allah murat ettiği takdirde yaşı ilerlemiş Sare'ye de bir evlat bağışlayabilmektedir. Sare'nin burada şaşırıldığı durum Allah'ın kendilerine böyle değerli bir lütufta bulunmasıdır. Meleklerin Sare'nin şaşkınlığına karşısında sarf ettikleri ifadelerde Allah'ın kudretinin şaşılacak bir şey olmadığı böyle buyurması takdirde bunun Allah'a kolay olduğunu dile getirmektedirler. “Elçiler de ‘Allah'ın işine mi şaşırıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketi üzerindedir, ey hane halkı! Şüphesiz ki O, övülmeye layıktır., şanı yücedir’ dediler”²²⁵

Hız. Âdem'i ve Hız. Havvâ'yı annesiz babasız yaratan Hız. İsa'yı babasız yaratan Allah yaşı ilerlemiş olan Hız. İbrahim ve Sare'den de ol demesiyle elbette İshak'ı

²¹⁹ Hûd 11/71.

²²⁰ Zühaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 12/108.

²²¹ İbn Abbâs, *Tefsîr-î İbn Abbâs*, 1/188; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 7/421.

²²² Hûd 11/72.

²²³ ez-Zâriyât 51/29.

²²⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 7/421; Zühaylî, *Tefsîrû'l-Vasît*, 3/2503.

²²⁵ Hûd 11/73; bk. ez-Zâriyât 51/30.

yaratmaya muktedirdir.²²⁶ Kıssayı okuyanlar Allah'ın ikramda cömert Sare'ye bir mucizeyi ikram etmesine tanık olmaktadır.

Hız. İbrahim'in hanımı Sare'nin kıssası, özelde sabrıyla, teslimiyetiyle ve iyi bir eş oluşuyla örnek Sare'ye Allah tarafından bahşedilen en ulvi sıfatın yani anneliğin haberini aktarmaktadır. Fakat kıssa meydana gelişi itibariyle de genelde eşler arasındaki anlayışın, Allah'ın mahrum bıraktıkları karşısında sabrın ve teslimiyetin, misafire ikramın adabının ve Allah'ın sonsuz gücüne karşı hayretin ve imanın kıssası olmaktadır. Allah peygamber eşlerini diğer kadınlardan ayırmaktadır.²²⁷ Elbette bu onların sahip olması gereken sorumluluklarından kaynaklanmaktadır. Sare de bir peygamber eşi olmanın gerektirdiği sorumlulukları hakkıyla yüklenilmekte ve Allah'ın ona layık gördüğü annelik nimetini kazanmaktadır.

Kıssada Lût kavmine azap için gönderildiklerini söyleyen melekler, bir peygamber eşi olan Hız. Lût'un hanımını helâke terk etmekten,²²⁸ Hız. İbrahim'in hanımı Sare'ye müjde vermekte ve onu yüceltmektedirler.²²⁹ Her ikisi de peygamber eşi olmasına rağmen akıbetleri davranışları neticesinde şekillenmektedir. Allah bu iki örneği kısa bir an için mezcederek Kur'ân'da yer alan olumlu ve olumsuz karakterler üzerinden bizlere mesajlarını iletmekte ve mukayese yapabilme imkânı sunmaktadır. Bu yönüyle Kur'ân kıssaları salt hikâye tarzında anlatımlar olmamakta, bizleri aklın hakemliğine yönelten eğitici ve teşvik edici bir misyon, yol ve yöntem olmaktadır.²³⁰

2.1.2. Hız. Eyüb'ün Hanımının Kıssası

Dünya hayatında insanlar mutluluklarla olduğu gibi sıkıntılarla da imtihan edilmektedirler. Allah yeryüzüne elçi olarak gönderdiği Peygamberlerini ve onların aile efradını bu imtihandan müstesna kılmamaktadır. Peygamberlerin hayat hikâyelerine baktığımızda onların, çoğu insan hayatından daha ağır imtihanlarla sınıandıklarını görmekteyiz. Hız. Eyüb'ün hastalıkla imtihanı neticesinde hanımının ona göstermiş olduğu şefkat, ilgi ve alaka inanlara eşlerin sağlıkta ve hastalıkta, iyi günde ve kötü günde

²²⁶ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Vasît*, 2/1058.

²²⁷ el-Ahzâb 33/32.

²²⁸ Hûd 11/81.

²²⁹ Hûd 11/71.

²³⁰ Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, 490.

birbirlerinin en büyük destekçisi olmaları gerektiğine dair güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Kıssa Sâd sûresinde yer alan iki âyette geçmektedir.²³¹ Hz. Eyüb'ün hanımının adı Kur'ân'da veyahut Sünnette zikredilmemektedir. Rivayetler aracılığı ile gelen bilgilerde isminin Leyla binti Yakub olduğunu belirtenler olduğu gibi Rahme binti İfrayim bin Yûsuf bin Yakup olduğu da aktarılmaktadır.²³²

Kur'ân hastalığı süresince Hz. Eyüb'ün aile fertleri arasında tek destekçisi olan hanımının merhametli muamelesine karşılık Allah'ın ona gösterdiği merhameti aktarmaktadır. Eşine olan görevini Allah'ın razı olacağı şekilde yerine getiren kadının kıssasını aktarmaktadır. Hz. Eyüb'ün hanımı kocasının hastalığı süresince onun maddi ve manevi bakımını üstlenmektedir. Hz. Eyüb'ün bedeni, aile efradı ve malına gelen musibetle imtihan olduğu belirtilmektedir.

Kur'ân Hz. Eyüb'ün duası neticesinde Allah'ın ona sunduğu şifadan bahsederek giriş yaptığı kıssada Hz. Eyüb'ün hastalığı sırasında eşine yönelik sarf ettiği yeminin nasıl uygulanması gerektiği ile devam etmektedir. Kıssada konusu geçen yeminin hangi olay neticesinde sarf edildiğine yönelik çeşitli rivayetler bulunmaktadır.

Kur'ân'da ve Sünnet'te Hz. Eyüb'ün neden böyle bir yemin ettiğine değinilmemektedir. Eşler arasında zaman zaman yaşanabilecek tartışmalardan birinin vuku bulması neticesinde gerçekleştiği düşünülmektedir. Tefsirlerde ve rivayetlerin aktarıldığı diğer kaynaklarda yeminin nedenine dair öne sürülen görüşler şu şekildedir;

1. Hastalığı süresince Hz. Eyüb'e bakan hanımının şeytanın vesvesesi neticesinde canı sıkkın bir şekilde “daha ne kadar sürecek bu bela” diyerek serzenişte bulunması neticesinde Hz. Eyüb'ün bu yemini ettiği aktarılmaktadır.²³³

2. Hz. Eyüb'ü kızdıran olayın evin maddi ihtiyaçlarını gidermek üzere dışarı çıkan karısının eve geç gelmesi neticesinde olduğu tefsircilerin isabetli bulduğu görüşler arasındadır.

Gerçekleşen olay neticesinde Hz. Eyüb hanımına kızmakta eğer iyileşirse ona yüz değnek vuracağına dair bir yemin etmektedir.²³⁴

---

²³¹ Sâd 38/43-44.

²³² Ebû'l-Fidâ 'İmadüddin İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ* (Beyrut: Müessesetü Ebî't-Tayyib li's-Sekâfe, 1992), 268.

²³³ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* (Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997), 3/55.

²³⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 7/76.

Hız. Eyüb hastalığında dolayış şeytan ve ona uyan insanların ettikleri ezanın ona artık ağır gelmeye başladığını dile getirerek²³⁵ Allah'tan yardım istemektedir.²³⁶ Allah Kur'ân'da sabrı dolayısıyla övgüye mazhar olan Peygamberinin duasına karşılık vererek onu bu hastalıktan kurtarmaktadır.²³⁷ Ayağını vurması suretiyle yerden çıkan suyu içerek ve bedenini o suyla temizleyerek şifa bulmaktadır.²³⁸

Hız. Eyüb'ün iyileşmesi üzerine verdiği sözü nasıl yerine getirmesi gerektiği Allah tarafından izah edilmektedir. Allah eşinin hastalığına gösterdiği sabrı neticesinde Hız. Eyüb'ün karısına merhametle muamelede bulunmaktadır. Hız. Eyüb hastalığı süresince gösterdiği sabrı ve metaneti ile Allah katında değerli bir kul olduğu gibi bu süreçte ona destek olan hanımının da sabrı dolayısı ile Allah'ın iltifatını kazandığını görmekteyiz. Kıssalarda yer alan Hız. Nûh ve Hız. Lût gibi peygamber eşlerinin ihaneti karşısında Hız. Eyüb'ün hanımının eşine olan teslimiyeti ve ona karşı gösterdiği sabrı Allah'ın ona karşı merhametiyle muamele etmesine vesile olmaktadır. Nitekim Allah âyetinde merhametinin göstergesi olarak yeminin yerine getirilmesinde onun için hafifletici bir çözüm yolu sunmaktadır. Nitekim âyette şöyle buyrulmaktadır; “Tarafımızdan bir rahmet ve akıl iz'an sahipleri için de anılacak bir örnek olmak üzere ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha bağışladık”²³⁹

“(Bir yemin vardı.) ‘Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol’ (dedik). Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü”²⁴⁰

Hız. Eyüb'ün hanımına sopa ya da değnek benzeri sert ve hanımını incitebilecek bir cisimle vurması eşine iyi muamelede bulunan bir kadın için uygun görülmemektedir. Allah âyette belirttiği üzere ضغث dığs diye geçen, yemin için tayin ettiği kadar sayıda otlardan oluşan bir buketle bir sefer vurmasını tembihlemektedir.²⁴¹ Dığs bitki, reyhan

---

²³⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/98.

²³⁶ Sâd 38/41.

²³⁷ Sâd 38/42.

²³⁸ Kutub, *Fi Zılâl*, 7/74; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd el Begavî, *Meâlimü't-Tenzil fi Tefsîri'l-Kur'ân* (Dâr'ul-Tayyibe lil-Neşr vet'Tevzi', 1417/1997), 7/96.

²³⁹ Sâd 38/43.

²⁴⁰ Sâd 38/44.

²⁴¹ Ahmed b. Mustafa el Merâgî, *Tefsîrü'l-Merâgî* (Mısır: Şeriketü Mektebetü ve Metbea Mustafa, 1365/1946), 23/126.

veya kamıştan meydana gelen küçük bir demetten oluşmaktadır.²⁴² Allah Hz. Eyüb'ün verdiği sözü sembolik bir şekilde yerine getirebilmesinin yöntemini göstermektedir.²⁴³

Kıssada bahsi geçen Eyüb peygamberin eşi sahip olduğu önemli vasıfları dolayısıyla Allah'ın merhametine mazhar olmaktadır. Elbette Allah ona olan merhametini hem bu dünya da hem de ahirette göstermektedir. Nitekim Allah'a dayanıp sıkıntılar ve zorluklar altında ezilmeyenler ve isyan etmeyenler dünyevî ve dinî bakımdan kazananlar arasında olmaktadır.²⁴⁴ Sabreden kullar arasında anılan eşinin yanında yer alarak ve ona destekçi olarak kendisi de sabredenlerden olmaktadır. Allah âyetinde şöyle buyurmaktadır; “Onlar başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz’ derler”²⁴⁵

Hz. Eyüb ve hanımının Allah'ın onları başta hastalıkla devamında onun beraberinde getirdiği zorluklarla imtihan etmesi karşısında gösterdikleri duruş âyetteki gibi olmaktadır. Allah bu duruşu sergileyen yani sabreden kullarını ise şöyle tarif etmektedir; “İşte rablerinin lütufları ve rahmeti bunlar içindir ve işte doğru yola ulaşmış olanlar da bunlardır.”²⁴⁶

Sabreden kulların mükafatına dair bir diğer âyet ise şöyledir; “Ancak sabredip, dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar böyle değildiler. İşte onlar için bir bağış ve büyük bir mükâfat vardır”²⁴⁷

Mümin kimse Allah'ın yarattıklarını hayır ve hikmet üzerine yarattığını bilen kimsedir. Allah'ın insanlar için yaratmış olduğu imtihanlarda buna dahildir.²⁴⁸ Hz. Eyüb'ün karısı da mümin kimsenin sahip olduğu bu inanç doğrultusunda eşinin hastalığına tahammül göstermektedir.

Kıssa aracılığıyla Allah Hz. Eyüb ve hanımının şahsiyetleri örnekliğinde bizlere sabrı tavsiye etmektedir. Kur'an'da bir başka sûrede Allah şöyle buyurmaktadır; “Asra yemin ederim ki, İnsan gerçekten ziyandadır. Ancak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başkadır”²⁴⁹

---

²⁴² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 7/46.

²⁴³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/583-584.

²⁴⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/241-242.

²⁴⁵ el-Bakara 2/156.

²⁴⁶ el-Bakara 2/157.

²⁴⁷ Hûd 11/11.

²⁴⁸ Hasan Küçükendirici, *Kur'an'da Övgüyle Bahsedilen Kadınlar* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 42.

²⁴⁹ el-Asr 103/1-3.

Sûrede sabrı tavsiyenin samimi bir imana, salih amele eve hakkı tavsiyeye denk düşecek bir derecede olduğudur. Elbette sabrı tavsiye etmek için kişinin kendisinde bu faziletin bulunması gerekmektedir.²⁵⁰ Bu nedenle bizler sabrı tavsiye ederken Hz. Eyüb ve hanımından örnekler sunabilmekteyiz. Kur'ân verdiği mesajlarla ortak amaçlara hizmet etmektedir. Âyetlerin bağlamına baktığımız zaman mümin bir kadının sıkıntılı zamanlarında eşine göstermiş olduğu vefalı davranışları ve iyi muamelesi salih amel olarak kabul edilmektedir.²⁵¹

Kıssaların eğitici yönleri diğer sûrelerde yer alan ilkelerin şahsiyetler tarafından tecrübe edilmiş halini oluşturmaktadır. Kıssaların birçoğu, içerisinde hakkı ve sabrı tavsiye eden mesajları muhataplarına iletmektedirler. Bu minvalde yer alan Hz. Eyüb'ün hanımının kıssası da kişiler için, hayattaki maddî ve mânevî imtihanlar karşısında sabır ve dayanıklılık kazanmaya dair güzel bir örnek niteliğindedir.

2.1.3. Medyenli Salih Kulun İki Kızının Kıssası

Allah, mümin bir kadının giyim kuşamı ve davranışlarıyla nasıl bir çizgide olması gerektiğinin sınırlarını belirtmektedir. Mümin bir kadının ziyneti olarak görülen iffet, hayâ ve edep aynı zamanda salih bir kadının erdemlerindedir. Bu vasıflara sahip kadınlar, yabancı erkeklerin arasına girmelerini gerektiren durumlarda taşıdıkları bu erdemlerle hareket etmektedirler. Onlar bu tutumları ile diğer kadınlardan ayrılmakta ve Allah katında değerli olmaktadır. Kur'ân Allah'ın mümin kadınlarda bulunmasını istediği bu hasletlerin pratiğe dökülmüş halini bizlere bu kıssada aktarmaktadır.²⁵²

Medyenli salih kulun kendisinin ve iki kızının isimleri hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Medyenli salih kulun adı hakkında öne sürülen rivayetlerde onun Yetrün, Yersi, Şuayb, Beyrun bin Ehi Şuayp (Şuayb'ın kardeşinin oğlu Beyrun) olduğu söylenmektedir.²⁵³ Bir diğer görüşe göre babalarının ismi hakkında sahih haberlerde

²⁵⁰ Karaman vd, *Kur'ân Yolu*, 5/682-684.

²⁵¹ Seyfullah Aruk, *Kur'ân'da Kadın Kıssaları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 63.

²⁵² el-Kasas 28/23-30.

²⁵³ Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 6/200.

tercihe şayan bir görüşün olmadığıdır. İki kızın isimleri hakkında ise birinin isminin Safurya veya Safura diğzerinin ise Sefra veya Leyya olduğu belirtilmektedir.²⁵⁴

Meşhur olan görüşe göre ise Medyenli salih kul Allah'ın peygamberlerinden Şuayb'dır.²⁵⁵ Bu görüşü savunanlar delil olarak A'râf sûresindeki "Medyen'e kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size rabbinizden açık bir delil getirmiştir"²⁵⁶ Âyete dayanmaktadırlar. Buradan hareketle kıssada bahsi geçen iki kız Şuayb peygamberin kızlarıdır denilmektedir.²⁵⁷

Kızların babalarının Medyen halkından yaşlı bir adam olduğu da savunulmaktadır. Görüşü savunanlar bunu kızlarının çobanlık yapıyor olmasına dayandırarak, eğer yaşlı adam Şuayb peygamber olsa idi bu iş kızlarına kalmadan onun ümmetinin erkeklerince halledilirdi demektedirler.²⁵⁸

Medyenli salih kulun iki kızının kıssası âyette belirtildiği üzere şu şekilde başlamaktadır; "Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir grup insanla karşılaştı. Onların biraz ötesinde de (hayvanlarının suya gelmesini) engelleyen iki kadın gördü. Onlara, 'meseleniz nedir?' diye sordu. 'Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (hayvanlarımızı) sulayamayız; babamız da çok yaşlıdır' dediler"²⁵⁹

Hız. Mûsâ, Firavun ve kavmini terk ettikten sonra Mısır'ın doğusunda bulunan Medyen'e ulaşmaktadırlar. Yaşlı bir babaya sahip, kimseleri bulunmayan Medyenli iki kızla onlar hayvanlarını sulamayı bekler iken karşılaşmaktadır.²⁶⁰

Hız. Mûsâ onları suyun gerisinde beklerken görmekte ve onlara ihtiyaçlarını sormaktadır. Medyenli kızlar babalarının yaşlı olduğunu ve hayvanlarını sulamak için orada buldukları cevabını vermektedirler.²⁶¹ Kıssada dikkat çekmek istediğimiz ilk diyalog bu şekilde gerçekleşmektedir. Dikkat edilirse Hız. Mûsâ'nın sorusuna, soruyu ne az ne de fazla kelime kullanarak tekrar soru sorma ihtiyacı doğmasına mahal vermeden net bir şekilde cevaplamaktadırlar. Ayrıca diğzer önemli nokta ise Medyenli iki kızın

²⁵⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 20/62; Kurtubî, *el-Câmi'*, 13/270.

²⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi'*, 13/270; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/228.

²⁵⁶ el-A'râf 7/85.

²⁵⁷ Kurtubî, *el-Câmi'*, 13/270.

²⁵⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420/2000), 24/588-589.

²⁵⁹ el-Kasas 28/23.

²⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/588.

²⁶¹ Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 6/200; Kurtubî, *el-Câmi'*, 13/269.

babalarının yaşlı olduğunu belirterek onun bu işi yapamayacağı için görevi kendilerinin üstlendiklerini belirtmeleridir. Nitekim orada bulunma nedenlerinin bir zaruret hali olduğunu belirtmişlerdir.

Medyenli iki kızın beklemelerinin nedeni ise suyun başında hayvanlarını sulamak amacıyla yabancı erkeklerin bulunmasıdır. Onlar işlerini bitirinceye kadar Medyenli kızlar suyun gerisinde durmaktadırlar.²⁶² Hz. Mûsâ kızlara yardımcı olmak amacıyla onların hayvanlarını sulayıp kızlara teslim etmektedir.²⁶³ Peygamber ahlakı ile donatılmış Hz. Mûsâ kendilerini muhafaza etmeye çalışan bu kızlara yardımcı olarak sahip olduğu güzel hasletlerinin gereğini yerine getirmiş olmaktadır. Bunu yaparken de karşı tarafta minnet duygusu uyandırmadan ve bu durumdan nefsen faydalanmaya kalkışmadan yardımını gerçekleştirmektedir. İhtiyacı olduğu halde talepte bulunmayarak bir ağacın gölgesine çekilip Allah'tan yardım dilemektedir.²⁶⁴ Hz. Mûsâ belki de yanlış anlaşılmaya mahal vermemek adına veya Medyenli kızları ürkütmemek adına zaruret dışında bir irtibatta bulunmak istememektedir. Elbette ki bu onu diğer insanlardan ayıran üstün ahlakının gösterdiği inceliğin bir neticesidir.

Orada bulunan diğer erkeklerin Medyenli kızlara yardım etmiyor oluşları ya da önceliği onlara vermiyor oluşları da kıssada ilgi çeken bir detaydır. Acaba böyle bir teklifte buldukları halde Medyenli kızlar onların niyetlerini temiz bulmadıkları için mi uzak durmaktadırlar. Belki de orda bulunan erkekler böylesi bir incelikten yoksun kimselerdendi. Tüm bu ihtimaller Medyenli kızların, onlardan uzak durmalarının sebepleri arasında gösterilebilmektedir.

Medyenli iki kızın işlerini hızlıca halletmek yerine beklemeyi uygun görmeleri iffetlerine bağlılıklarını ve bu konuda hiçbir şekilde taviz vermediklerini göstermektedir. Doğrusu bu davranış Allah'ın hoşnutluğunu kazanmış olmalıdır ki onlara yardımcı olması amacıyla Hz. Mûsâ'yı karşılarına çıkarmaktadır.²⁶⁵

İşlerini Hz. Mûsâ'nın yardımı ile erken bitirip eve dönen Medyenli kızlara babası erken dönmelerinin nedenini sorunca kızlar Hz. Mûsâ'nın yardımını anlatmaktadır. Medyenli kızların babası Hz. Mûsâ'nın bu nezaketinin karşılığını vermek amacıyla kızlarından birini onu çağırması için göndermektedir. Gönderdiği kız utanarak babasının

²⁶² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 20/58; Ebû'l-Fidâ 'İmadüddin İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Mısır: Dâr-u Nehri'n-Nîl, ts.), 1/302.

²⁶³ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/201.

²⁶⁴ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/201.

²⁶⁵ Kasas 28/23-24.

onu görmek istediğini Hz. Mûsâ'ya bildirmektedir.²⁶⁶ “Bu esnada kızlardan biri utangaç bir eda ile yürüyerek yanına geldi; ‘Bizim yerimize (hayvanlarımızı) sulamanın karşılığını ödemek üzere babam seni çağırıyor’ dedi. Musa babalarının yanına gelip de ona başından geçenleri anlatınca, ‘Korkma, zalimler guruhundan kurtuldun’ dedi”²⁶⁷

Âyette Allah tarafından dikkat çekilen noktalardan biri Hz. Mûsâ'yı davet etmek için giden kızın yürüyüşü olmaktadır. Nitekim bu âyette özellikle belirtilerek bu noktada farkındalık oluşturulmaktadır. Medyenli kızın yürüyüşü mahcup bir yürüyüştür. Tefsirlerde bu noktada Hz. Mûsâ'nın yürüyüşü ile alakalı bir rivayette bulunmaktadır. Daveti kabul eden Hz. Mûsâ Medyenli kızın yürüyüşü esnasında rüzgâr dolayısı ile elbisesinin açılma ihtimali dolayısıyla kıza kendisinin önden yürümesini teklif etmektedir.²⁶⁸

Daveti kabul eden Hz. Mûsâ başından geçenleri kızların babasına anlatmaktadır. Yaşlı adam Hz. Mûsâ'ya artık güvende olduğunu belirterek onu teselli etmektedir.²⁶⁹ Bu sırada kızlardan biri haya ederek ve nezaketle babasına Hz. Mûsâ hakkında bir teklifte bulunmaktadır. “O iki kızdan biri, ‘Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır’ dedi”²⁷⁰

Âyette geçen ifadelerden anlaşılacağı üzere teklifte bulunan kız Hz. Mûsâ'nın davranışlarından ötürü Hz. Mûsâ'ya güven duymaktadır. Âyette belirtildiği üzere “güçlü ve güvenilir” olma bir kızın erkekte aradığı vasıflar arasındadır. Burada değinilmesi daha doğru bir ifadeyle fark edilmesi gereken hususlara dikkat çekmek istemekteyiz.

Kız babası olan ve yaşının ileri olduğu belirtilen kıssadaki baba şahsiyetinin kızlarıyla olan iletişimi dikkatimizi çekmektedir. Kızlarının erken dönmesi üzerine sebebini sorduğu vakit kızlarının verdiği cevap neticesinde bunu olgunlukla karşılamakta ve onlara yardım eden kişiyi görmek istemektedir. Buradan anlaşılacağı üzere kızlarının karakterlerine güvenen bir baba profili görülmektedir. Ayrıca Medyenli kızın teklifte bulunabilme hürriyeti bize aile içerisinde alınan kararlarda kızlarında söz hakkı bulunduğunu göstermektedir.

İkinci husus ise bir kız babası olarak Hz. Mûsâ ile anlaşması neticesinde kızlarından birinin onunla evlenmesini talep etmesidir. Kızlarının edebine ve hayâsına uygun bir eş

²⁶⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/229; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/201.

²⁶⁷ el-Kasas 28/25.

²⁶⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/402.

²⁶⁹ el-Kasas 28/25.

²⁷⁰ el-Kasas 28/26.

olarak gördüğü Hz. Mûsâ'a bu teklifi sunmakta bir mahsur görmemektedir. Nitekim kızların babası âyette “Pis şeyler pis olanlar içindir, pis olanlar da pis şeylere lâyıktır. Temiz şeyler temiz olanlar içindir, temiz olanlara da temiz şeyler yakışır”²⁷¹ buyurulan ifadeye uygun bir adım atmaktadır. Asıl dikkat çekici nokta ise acaba kızlarından birinin Hz. Mûsâ için kullandığı “güçlü ve güvenilir”²⁷² tanımlaması neticesinde kızının Hz. Mûsâ'yı beğendiğini düşünerek mi bu teklifte bulunduğudur. Bu teklif âyette şu şekilde geçmektedir; “Baba, ‘Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin’ dedi”²⁷³

Tüm bu ihtimallerin arasında kesin olarak denebilir ki örnek alınması gereken bir baba kız ilişkisi bulunmaktadır. Kızlarının babalarına karşı yardımseverliği, ilgi ve merhameti örnek gösterileceği gibi babalarının kızlarına karşı şefkatli yaklaşımları da güzel bir örnek niteliğindedir. Ayrıca kızların babalarının teklifini kabullenip, itiraz etmeyişleri de dikkate şayan bir nokta olmaktadır.

Yaşlı adam bu teklif üzerine sürüsünü gütmesi için Hz. Mûsâ ile anlaşmaktadır.²⁷⁴ Hz. Mûsâ anlaştıkları süre dahilinde onlara bu konuda yardımcı olmaktadır. Yaşlı adamın bu yardımın karşılığında teklif ettiği üzere Hz. Mûsâ Medyenli kızlardan biri ile evlenmektedir. Bu kızın hangisi olduğu konusundaki rivayetlere girmemekle beraber örf üzere büyük kızın olduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır. Hz. Mûsâ ile evlenen kızın onu çağırmaya giden büyük kız olduğunu savunanlar bulunmaktadır.²⁷⁵ Bir kısımda bunun küçük kız olduğunu söylemektedirler. Tüm bu rivayetlerle beraber adının Medyenli iki kızdan Safurya veya Safura olduğu nakledilmektedir.²⁷⁶ “Musa bu süreyi doldurup ailesiyle birlikte yolda giderken Tûr tarafında bir ateş gördü; ailesine, ‘Siz bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir parça ateş getiririm’ dedi”²⁷⁷

Hz. Mûsâ yaşlı adamla anlaştıkları süreyi doldurunca yanına hanımını da alarak Mısır'a dönmek üzere yola koyulmaktadır. Yolda Tûr dağı tarafında bir ateş görmesi

---

²⁷¹ en-Nûr 24/26.

²⁷² el-Kasas 28/26.

²⁷³ el-Kasas 28/27.

²⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 20/63; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/229.

²⁷⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/403.

²⁷⁶ Kurtubî, *el-Câmi*, 13/273.

²⁷⁷ el-Kasas 28/29.

üzerine ailesini orada bırakıp ateşin olduğu tarafa yönelmektedir. Hz. Mûsâ'nın ateşin bulunduğu yere yönelmesi iki sebebe bağlanabilmektedir. Bu sebeplerin ilki yolunu kaybettiği için kendisine yol gösterecek bir kılavuz bulma ümididir. İkincisiyse kış vakti yola çıktıklarından ısınmak için bir şeyler bulabilmek ümidiyle dağa doğru yönelmesidir. Bu görüşlerin dayandığı âyetler açık şekilde bunu ifade etmektedirler.²⁷⁸

Bu yönelişin sonucunda Hz. Mûsâ kendisine yöneltilen yüce çağrıyla bir insanın ulaşabileceği en yüksek makama ulaşmaktadır. Allah'ın tecelli ettiği bu vadi Allah tarafından mübarek kılınmaktadır. Hz. Mûsâ Allah tarafından kendisine elçi seçilmektedir.²⁷⁹ Hz. Mûsâ ve ailesi Mısır'a döndüklerinde Allah Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevini yerine getirirken onu arzusu üzere kardeşi Hârûn'u ona yardımcı ve destekçi kılmaktadır.²⁸⁰ Böylece Hz. Mûsâ için Mısır'da yeni bir dönem başlamaktadır.

Medyenli salih kulun iki kızının kıssası aynı zamanda Hz. Mûsâ'nın hanımının kıssasını da içerisinde barındırdığından ötürü Hz. Mûsâ'nın başından geçenleri de detaylandırarak anlatımda bir kopukluk oluşturmamaya çalıştık. Kıssada öncelikli dikkat çekmeye çalıştığımız nokta ise söz konusu iki kızın davranışlarının Müslüman hanımlar için örnekliği olmaktadır. Allah bu kızlardan birini peygamber eşi yaparak onun kendini muhafazasındaki titizliğini ödüllendirmektedir.

Kıssanın günümüze yansımalarına bakacak olursak, zaruret halinde erkeklerle konuşmanın bir mahsuru bulunmamakla beraber, bu konuşma gerçekleşirken Allah'ın koyduğu sınırları muhafaza etmek gerekmektedir. Âyette buyurulduğu üzere dikkat edilmesi gereken çizgi belirtilmektedir. “Ey peygamber hanımları! Kendinizi kötülüklerden korumanız şartıyla, siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Bu sebeple sözü yumuşatarak söylemeyin, sonra kalbi çürük olan umuda kapılır, sizden beklendiği şekilde konuşun”²⁸¹

Kadınlar ve erkekler olarak toplumun sosyal yapısı içerisinde çoğu defa kadın-erkek karışık ortamlarda bulunmak zorunda kalmaktadırlar. Okul, toplu taşıma, işyeri, hastane gibi pek çok ortamda ortak yaşam alanlarımız bulunmaktadır. Bundan dolayı elbette cinsiyet gözetmeksizin sahip olunması gereken şey hayâ duygusu ve iffeti muhafaza isteği olmalıdır. Allah Medyenli kızların nezdinde kadınların karşı cinsle

---

²⁷⁸ Tâhâ 20/10.

²⁷⁹ Tâhâ 20/11-14, el-Kasas 28/30.

²⁸⁰ Tâhâ 20/42-43, el-Kasas 28/34-35.

²⁸¹ el-Ahzâb 33/32.

münasebetinde hassas ve titiz olmaları gerektiğini öğütlemektedir. Bu titizliğin neticesinde oluşan mesafe yanlış anlaşılmalara mahal vermenin önünü kesmektedir.

2.1.4. Hz. Mûsâ'nın Annesinin Kıssası

Hz. Mûsâ'nın annesinin kıssası Allah'a teslimiyette zirveye ulaşan bir kadın hakkında bizlere bilgi vermektedir. Kur'ân'da yer alan diğer kadın kıssalarında da Allah'a olan teslimiyetleri noktasında örnek gösterdiğimiz şahsiyetler bulunmaktadır. Hz. Mûsâ'nın annesini diğer şahsiyetlerden ayıran ise annelik güdüsünün korumacı yapısına rağmen henüz yeni doğmuş çocuğunu Allah'ın güvencesine teslim edebilmesidir.

Hz. Mûsâ'nın annesinin ismi Kur'ân'da ilgili âyetlerde geçmediği gibi Hz. Peygamberin de bu konu hakkında bir beyanı bulunmamaktadır. Nitekim Kur'ân'daki kadın kıssalarının çoğunda kadınların adı açıkça zikredilmemektedir. Hz. Mûsâ'nın annesi de bu kadınlardandır.²⁸² Bununla birlikte İbn Abbas (öl. 687) tefsirinde Hz. Mûsâ'nın annesinin adını Yuhaniz binti Lavi bin Yakub olarak aktarmaktadır.²⁸³

Hz. Mûsâ Firavun'un yeni doğan erkek çocuklarını öldürme emrini verdiği sene dünyaya gelmektedir. Zulmünde azgınlaşan Firavun İsrailoğullarına türlü türlü işkenceler yaparak onlara hayatı zorlaştırmaktadır. Yaptıkları neticesinde İsrailoğullarından çıkıp kendisine zarar verebileceği endişesiyle erkek çocuklara kıyım uygulamaktadır. Allah Firavun'un bu zulmünü âyette şu şekilde açıklamaktadır; "Hatırlayın ki sizi Firavun'un adamlarından kurtardık. Onlar size işkencenin en kötüsünü reva görüyorlar, erkek çocuklarınızı boğazlıyorlar, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bu size reva görülenlerde rabbinizden büyük bir imtihan vardı"²⁸⁴

Rivayetlerin bir kısmına göre Firavun gördüğü bir rüya neticesinde bu kıyımı uygulamaktadır. Nitekim Firavun İsrailoğullarından çıkacak bir kişinin onun saltanatını elinden alacağına işaret eden bir rüya gördüğü savunulmaktadır.²⁸⁵ İsrailoğullarının kendisi için tehdit oluşturabileceği öngörüsü veya savunulduğu üzere rüyanın tesiriyle Firavun, adamları aracılığıyla tavizsiz bir şekilde bu kıyımı yerine getirmektedir.²⁸⁶

²⁸² Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, 353.

²⁸³ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/323.

²⁸⁴ Bakara 2/49.

²⁸⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 1/123-127.

²⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 5/283.

Allah Hz. Mûsâ'yı Firavun'un elinden kurtarmak için annesine vahyettiktedir. Kur'ân'da Tâhâ ve Kasas sûrelerinde geçmekte olan ve her iki âyette de "vahyettik" şeklinde yer alan ifade hakkında ve vahyin mahiyeti noktasında görüşler beyan edilmektedir. Allah'ın Hz. Mûsâ'yı korumak adına annesine emrettikleri ve bu emri aktarırken kullandığı ifadeler âyetlerde şöyle geçmektedir; "Hani annene şunu vahyetmiştik. Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarırsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezaretim altında büyütülüp yetiştirilesin"²⁸⁷ "Mûsâ'nın annesine, 'Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız' diye vahyettik"²⁸⁸

Âyetlerde yer alan "vahyettik" ifadesine dair derlemeye çalıştığımız görüşler şu şekildedir;

Allah'ın Hz. Mûsâ'nın annesine bildirmiş olduklarını ne şekilde aktardığı noktasında Kur'ân'da Nahl sûresinde yer alan ifadeye binaen,²⁸⁹ Allah'ın Hz. Mûsâ'nın annesine ilham ettiği savunulmaktadır.²⁹⁰ Vahyin iham şeklinde olduğunu savunanların²⁹¹ yanı sıra âyetin zahirine göre hükmedip, Allah'ın Hz. Mûsâ'nın annesine vahyi melek göndermek suretiyle bildirdiği görüşü bulunmaktadır. Hz. Mûsâ'nın annesine melek aracılığıyla vahyin ulaştığını savunanlar buna ilave olarak bunun peygamberlere gelen vahiy şeklinde olmayıp meleklerin birtakım insanlarla konuşması gibi gerçekleştiğini dile getirmektedirler.²⁹² Aynı zamanda Hz. Meryem'e gelen vahiy de buna örnektir.²⁹³ Âyetlerde meleklerin bizzat Hz. Meryem'e ilettikleri ifadelerin yanında "bunlar sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindedir"²⁹⁴ ifadesi Allah tarafından melekler aracılığıyla bu şekilde iletilerinde Kur'ân'da " vahyettik" olarak zikredildiğini görmekteyiz.²⁹⁵

---

²⁸⁷ Tâhâ 20/38-39.

²⁸⁸ el-Kasas 28/7.

²⁸⁹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/244.

²⁹⁰ en-Nahl 16/68.

²⁹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/128; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 5/272; Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Bahrü'l-Ulûm* (b.y., y.y., ts.), 2/394.

²⁹² Kurtubî, *el-Câmi'*, 13/250; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/47; Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995), 6/382.

²⁹³ Âl-i İmrân, 3/42,44,45, Meryem 19/17.

²⁹⁴ Âl-i İmrân, 3/44.

²⁹⁵ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 3/62.

Allah'ın Hz. Mûsâ'nın annesine bildirmesiyle Hz. Mûsâ'nın annesi, Hz. Mûsâ'yı emzirerek onu bir sandığa koyup Nil Nehri'ne bırakmaktadır.²⁹⁶ Hz. Mûsâ'nın Firavun'un gazabından kurtulması için bu şekilde bir çözüm yolunun denenmesi görünürde akıldışı bir girişim olarak gelmektedir. Taşındığı risk faktörlerinin fazlalığına rağmen Hz. Mûsâ'nın annesi Allah'a olan teslimiyetinin gereği olarak Hz. Mûsâ'yı Nil Nehri'ne bırakabilmektedir.²⁹⁷ Bir peygamber annesi olacak olan kadını Allah desteklemekte ve teskin etmektedir. “(Böyle de oldu.) Firavun ailesi onu bulup aldı. Ama sonunda o kendileri için bir düşman ve tasa sebebi olacaktı. Şüphesiz Firavun, Hâmân ve askerleri yanlış yoldalardı”²⁹⁸

Allah'ın hikmeti neticesinde, Firavun'un azabından korunmaya çalışılan Hz. Mûsâ Firavun'un sarayına ulaşmakta²⁹⁹ ve Firavun'un hanımı Hz. Asiye'nin kalbinde oluşan sevgi vasıtasıyla kendisine orada merhamet edilmektedir.³⁰⁰ Hz. Âsiye Hz. Mûsâ'nın öldürülmemesi noktasında Firavun'a ricada bulunmaktadır. Çocuklara düşkünlüğün ve insanda var olan bu duygusal durumun fitrat gereği oluşundan kaynakla Hz. Âsiye'nin, Firavun'u ikna etmek amacıyla sarf ettiği ifadeler Kur'an'da şu şekilde yer almaktadır; “Firavun'un karısı, ‘O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur veya onu evlat ediniriz’ demişti. Onlar işin farkında değillerdi”³⁰¹

Böylece Allah'ın planı dahilinde Hz. Mûsâ Firavun ailesinin gözetiminde kalmaktadır. Hz. Mûsâ'nın annesi ise yaptığı bu işin zorluğu neticesinde Allah'ın ona verdiği güvenceye dayanmaktadır. Nitekim Allah korkmaması ve endişelenmemesi için güvence verdiği Hz. Mûsâ'nın annesine oğlunun bir peygamber olduğunu müjdelemektedir.³⁰²

Annelik içgüdüsünün gereği olarak Hz. Mûsâ'nın akıbeti hakkında endişelenen annesi büyük bir üzüntüye kapılmaktadır.³⁰³ Kur'an'da Hz. Mûsâ'nın annesinin haleti ruhiyesi şu şekilde tasvir edilmektedir; “Mûsâ'nın annesinin yüreği ise yalnızca

²⁹⁶ Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 6/190; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/47.

²⁹⁷ Tâhâ 20/38-39, el-Kasas 28/7.

²⁹⁸ el-Kasas 28/8.

²⁹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/63.

³⁰⁰ Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansûr el Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005), 7/280; Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el Kuşeyrî, *Letaifu'l-İşârât* (Mısır: Hey'etü Mısıriyye el-Amme li'l-Kitab, ts.), 2/456.

³⁰¹ el-Kasas 28/9.

³⁰² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 20/30-31.

³⁰³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 5/284; Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 6/194.

çocuğuyla meşguldü. Eğer, inanıp güvenen biri olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık neredeyse işi meydana çıkaracaktı”³⁰⁴

Endişesini gidermek adına Hz. Mûsâ'nın ablasını Hz. Mûsâ'yı gizlice takip etmesi için görevlendirmektedir.³⁰⁵ Bunun yanında Allah onun kalbine sükûnet ve metanet vererek Hz. Mûsâ'nın annesinin kalbine güven aşılacaktır.³⁰⁶ Nitekim Allah inananların imanını bu şekilde arttırmaktadır.³⁰⁷ Hz. Mûsâ'nın annesi Allah'a olan teslimiyetinde örnek şahsiyetler arasında gösterilmekle beraber aynı zamanda bir anne olması dolayısıyla da tedbiri elden bırakmamaktadır. Sebepleri işlevsiz bırakan bir tevekkülün neticeleri kişiyi aciz bırakabilmektedir. Göstermiş olduğu tevekkülde bunun neticesinde yerini tam anlamıyla bulabilmektedir. Hz. Mûsâ'nın annesi ve ablasının Hz. Mûsâ'yı gözetmek amacıyla gösterdikleri çaba neticesinde Allah onları Hz. Mûsâ'nın onlara döndürülmesinde aracı kılmaktadır.

“Biz önceden onun, başka sütanneleri kabul etmesini engellemiştik. Bunun üzerine ablası, ‘Sizin adınıza onun bakımını üstlenecek, üzerine titreyecek bir aile bulayım mı’ dedi”³⁰⁸

Annesinin verdiği görev neticesinde Hz. Mûsâ'nın saraydaki ahvalini öğrenen ablası bu durumu kendileri için fırsata çevirecek bir teklifte bulunmaktadır.³⁰⁹ Elbette tüm bu olanlar Allah'ın bilgisi ve planı dahilinde olmaktadır. Fakat Hz. Mûsâ'nın annesi ve ablası da üzerlerine düşen sorumluluk neticesinde hareket ederek durumu kendileri için kolaylaştırmaktadırlar.

Çabaları ve teslimiyetlerinin neticesi âyette şöyle ifade edilmektedir; “Hani kız kardeşin onlara gidip de, ‘Ona bakabilecek birini size göstereyim mi?’ diyordu. Nihayet gözü gönlü şen olsun ve kederlenmesin diye seni annene kavuşturduk”³¹⁰

Süt annesi için arayışta olanları yönlendiren Hz. Mûsâ'nın kardeşinin teklifi üzerine, Hz. Mûsâ'nın emzirilmesi için annesine başvurulmaktadır. Allah'ın başka kadınların sütünü haram kıldığı Hz. Mûsâ annesinin sütünü elbette ki kabul etmektedir. Durumdan memnun olan Firavun ailesi Hz. Mûsâ'yı annesine emanet etmektedirler.

---

³⁰⁴ el-Kasas 28/10.

³⁰⁵ el-Kasas 28/11.

³⁰⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 6/385.

³⁰⁷ el-Feth, 48/4.

³⁰⁸ el-Kasas 28/12.

³⁰⁹ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/195.

³¹⁰ Tâhâ 20/40; bk. Tâhâ 20/40.

Allah vaadini yerine getirerek Hz. Mûsâ'nın annesinin daha fazla üzüntü içinde kalmasına manî olmaktadır.³¹¹ Âyetlerdeki ifadelerde Hz. Mûsâ'nın annesinin bu kederli durumuna dair detaylı anlatımlar bulunmaktadır. Âyetlerde annenin çocuğu ile kurmuş olduğu duygusal bağa dikkat çekilmektedir.

Özelde Kur'ân'da kadın kıssalarına baktığımız zaman anne olma isteği ve dürtüsünün birçok kadın şahsiyette bulunduğunu görebilmekteyiz.³¹² Annelik beşeriyetin en güçlü duyguları arasında yer almakta ve kıssalarda yer yer işlenmektedir. Elbette bu şahsiyetler arasında annelik güdüsünün anne sevgi ve şefkatinin aktarıldığı en güzel kıssa Hz. Mûsâ'nın annesinin kıssası olmaktadır. Hz. Mûsâ'nın nehre bırakılmasından sonra gerçekleşen olaylarda öne çıkan temel kişilik öznesi Hz. Mûsâ'nın annesi olmaktadır. İlâhî bir irade ile desteklendiği kendisine açıkça beyan edilmesine rağmen bir anne olması dolayısıyla psikolojik reaksiyonlar göstermektedir.³¹³

Kur'ân Hz. Mûsâ'nın annesinin annelik iç güdüsü gereği yaşadığı duygusal durumlara da dikkat çekip, göstermiş olduğu teslimiyeti inanan kadınlara örnek kılmaktadır. Kur'ân'da kadın şahsiyetlerin temelde iç güdüler ve duygusal durumlarla hareket ettiğini savunan görüşler bulunmaktadır.³¹⁴ Hz. Mûsâ'nın annesinin kıssası bizlere hem bu görüşü bir kısmı ile destekleyen hem de inancı neticesinde içgüdüsel ve duygusal motivleri ikinci plana atmayı başaran bir kadının kıssasını aktarmaktadır. Hz. Mûsâ'nın annesi bu yönüyle bizler için tedbir ve tevekkül noktasında göstermiş olduğu davranışlarıyla örnek bir kişilik arz etmektedir.

2.1.5. Hz. Mûsâ'nın Kız Kardeşinin Kıssası

Hz. Mûsâ'nın erkek ve kız kardeşi, Hz. Mûsâ'ya yardımcı olmaları, kardeş olarak onu koruyup gözetmeleri hususunda Kur'ân'da zikredilirler. Hz. Mûsâ Tûr Dağı'nda aldığı ilâhî emir neticesinde Allah'ın peygamberi olarak Mısır'a geri döndürülmekte ve orada ilâhî emirleri insanlara iletmekle görevlendirilmektedir. Hz. Mûsâ peygamberlik görevini yerine getirmeye başlamadan, Allah'a kardeşi Harun'un kendisine destekçi

³¹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 24/582.

³¹² el-Bakara 2/128, Âl-i İmrân 3/35, el-A'râf 7/189, Hûd 11/71-72, Yûsuf 12/21, Meryem 19/22-24,29, el-Kasas 28/9,10,13, es-Sâffât 37/100-101, ez-Zâriyât 51/28-29.

³¹³ Veli Çayır, *Kur'ân Kıssalarında İnsan Tipleri* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2015), 166-167.

³¹⁴ Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, 359.

olması için niyazda bulunmaktadır.³¹⁵ Allah Hz. Mûsâ peygamberin duasını kabul ederek kardeşi Harun’u ona destekçi kılmaktadır.³¹⁶ Allah Hz. Mûsâ’nın kardeşlerini kız erkek fark etmeksizin ona destekçi kılmaktadır. Nitekim Allah’ın Hz. Mûsâ’ya destekçi kıldığı kız kardeşi, Hz. Mûsâ henüz kundakta bir bebek iken bu görevini yerine getirmektedir. Allah kızkardeşi vasıtasıyla Hz. Mûsâ’yı annesine kavuşturmakta ve annesinin himayesi ve terbiyesinde yetiştirmektedir.

Hz. Mûsâ’nın kız kardeşi kıssası Kur’ân’da Tâhâ ve Kasas sûrelerinde yer almaktadır.³¹⁷ Hz. Mûsâ’nın kız kardeşinin ismi Kur’ân’da zikredilmemekle beraber sünnette de ismine dair bir rivayet bulunmamaktadır. Tefsirlerin bir kısmında ismine dair rivayetlerde adının Meryem³¹⁸ veya Gülsüm olduğu belirtilmektedir.³¹⁹

Kur’ân’da Hz. Mûsâ’nın kız kardeşinin kıssası, Hz. Mûsâ’nın Firavun’un azabından korunması amacıyla Allah’ın annesine vahyettiği ettiği üzere onu Nil Nehri’ne bırakmasıyla başlamaktadır.

Firavun emirindeki adamlar aracılığıyla bir kıyım gerçekleştirmekte ve tahtını sağlama aldığı düşünmektedir.³²⁰ (Kıssanın bu kısmına ait ayrıntıları Hz. Mûsâ’nın annesinin kıssasında detaylandırdığımız için burada değinmemekteyiz.) Hz. Mûsâ’nın annesi onu bir sandık içerisinde suya bıraktıktan sonra kız kardeşini onu takip etmesi için görevlendirmektedir. Âyette geçen ifade şu şekildedir; “Mûsâ’nın ablasına, ‘Onu izle’ dedi. O da ötekiler farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi”³²¹

Hz. Mûsâ’nın kız kardeşi tehlikeler barındırmasına rağmen bu görevi layıkıyla yerine getirip, annesini mutmain etmeyi başarmaktadır. Hz. Mûsâ’yı takip ederken kardeşini riske sokmadan ve kendisinin Hz. Mûsâ’nın kız kardeşi olduğunu hissettirmeden, onu gizlice takip etmektedir. Nitekim bu ifade âyette “ötekiler farkına varmadan” şeklinde özellikle vurgulanmaktadır.³²² Hz. Mûsâ’nın kız kardeşi dikkatli olmadığı takdirde onun hayatını riske atabileceği endişesi ile hareket etmektedir. Tıpkı annesi gibi kardeşini koruma ve himaye etme dürtüsü ile hareket etmektedir. Aynı

---

³¹⁵ Tâhâ 20/29-32.

³¹⁶ Tâhâ 20/36, el-Kasas 28/35.

³¹⁷ Tâhâ 20/40, el-Kasas 28/11-12.

³¹⁸ Sâ’lebî, *El-Keşf ve ’l-Beyân*, 6/244.

³¹⁹ Begavî, *Meâlimu ’t-Tenzil*, 5/273.

³²⁰ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 4/215-216.

³²¹ el-Kasas 20/11.

³²² Taberî, *Câmiu ’l-Beyân* 20/40; Begavî, *Meâlimu ’t-Tenzil*, 6/194-195.

hassasiyetin Hz. Âsiye tarafından da gösterilmiş olduğunu görmekteyiz.³²³ “Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarınsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezaretim altında büyütülüp yetiştirilesin”³²⁴

Allah âyette belirttiği üzere Hz. Mûsâ'nın sevgisini kalplere yerleştirmektedir. Böylece Hz. Mûsâ Allah'ın bir mucizesi olarak Firavun'un sarayında güvende kalabilmektedir. Âyette belirtilen “bana da düşman ona da düşman olan biri onu alsın” ifadesine Hz. Mûsâ'nın kız kardeşi bizzat şahit olmaktadır. Annesinin isteği üzerine Hz. Mûsâ'yı takip eden kız kardeşi onun Firavun'un sarayına ulaşmasına ve orada Hz. Mûsâ'ya sahip çıkılmasına tanık olmaktadır. Bu sırada Hz. Mûsâ'nın kendisini emzirmeye çalışan kadınların sütünü almadığı bilgisine ulaşmaktadır.

Hz. Mûsâ emzirilmeye çalışıldığında Allah'ın bir hikmeti olarak kimsenin sütünü emmemektedir. Bunu görüp durumdan haberdar olan Hz. Mûsâ'nın kız kardeşi durumu fırsata çevirerek Allah'ın yardımı ile Hz. Mûsâ'nın annesine geri döndürülmesine vesile olmaktadır.³²⁵ Hz. Mûsâ'nın kız kardeşi ve Firavun'un adamları arasında gerçekleşen diyalog âyette şu şekilde belirtilmektedir; “Biz önceden onun, başka sütanneleri kabul etmesini engellemiştik. Bunun üzerine ablası, ‘Sizin adınıza onun bakımını üstlenecek, üzerine titreyecek bir aile bulayım mı’ dedi”³²⁶

Hz. Mûsâ'nın kız kardeşi âyette de yer alan ifade üzere dikkat çekmeden bir tavsiyede bulunmaktadır. Kullandığı üslup Hz. Mûsâ'yı güvenle emanet edebilecekleri noktasında teşvik edici bir yönde olmaktadır. Bu da onun zeki ve soğukkanlı bir kimse olduğunu göstermektedir. Nitekim Hz. Mûsâ'yı kundakta takip ettiği esnada da aynı soğukkanlılıkla hareket etmektedir.

Rivayetlerin bir kısmında ise Hz. Mûsâ'nın kız kardeşinin teklifi üzerine orada bulunanlar ondan şüphelenmektedirler. Hz. Mûsâ'nın kardeşinin bahsettiği kadının ona iyi muamelede bulunacağını sevgi ve ilgi göstereceğini nasıl bilmektesin diye onu sorguya çekmektedirler. Hz. Mûsâ'nın kardeşiye ailenin kralı memnun etmek suretiyle maddi bir kazanç beklentisi gözeterek ona iyi muamelede bulunacaklarını söylemektedir. İşte tam burada Hz. Mûsâ'nın kız kardeşinin gösterdiği akli çeviklikle verdiği bu cevap

---

³²³ el-Kasas 28/9.

³²⁴ Tâhâ 20/39.

³²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 1/240.

³²⁶ el-Kasas 28/12.

onların bu şüphesini gidermekte ve Hz. Mûsâ'yı güvenle emanet etmelerini sağlamaktadır.

Hz. Mûsâ'nın kız kardeşinin sunduğu çözüm yolu arayış içinde olan kimselerce olumlu karşılanmaktadır. Allah bu durumu âyette şöyle belirtmektedir; "Böylelikle biz annesinin gönlü rahatlasın, gam çekmesin ve Allah'ın vaaadinin gerçek olduğunu bilsin diye onu annesine geri verdik; fakat oradakilerin çoğu bunu bilmiyorlardı"³²⁷

Hz. Mûsâ'nın ablasının önerisiyle Allah vaadini yerine getirerek Hz. Mûsâ'yı annesinin yanında güvenceye almaktadır. Nitekim Hz. Mûsâ annesinin kokusunu alınca diğer kadınlarda gösterdiği davranışın aksine memeyi almaktadır.³²⁸ Bu durum arayış içinde olan Firavunun adamlarını memnun etmektedir. Zira kendilerini zora sokacak bir olumsuzlukla karşılaşmadan görevlerini yerine getirmektedirler.

Haberi Firavun ve Asiy'e bildirdiklerinde Hz. Âsiye duruma memnun olup Hz. Mûsâ'nın ailesini himayesine alarak onlara bolca ikramda bulunmaktadır.³²⁹ Hz. Âsiye, Hz. Mûsâ'nın annesine sarayda kalmasını ve Hz. Mûsâ'ya sarayda bakmasını teklif etmektedir. Bunun üzerine Hz. Mûsâ'nın annesi kocasını ve çocuğunu bahane ederek evde kalmasının zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Bu zorunluluğun neticesinde Hz. Mûsâ annesi ve kardeşleriyle beraber kendi evinde kalmaktadır. Allah böylece Hz. Mûsâ'nın kız kardeşinin göstermiş olduğu çabanın aracılığıyla Hz. Mûsâ'nın annesine vadettiğini gerçekleştirip onu emniyette kılmaktadır.³³⁰

Hz. Mûsâ'nın kız kardeşi annesinin ona verdiği görevi yerine getirmekte, ki böylece annesinin rızasına uygun bir iş yapmaktadır. Kolladığı neticeleri fırsata dönüştürerek var olan durumu kendi lehlerine çevirmektedir. Göstermiş oldukları tedbir ve tevekkül dengesinde tedbir kısmında aktif rol alan Hz. Mûsâ'nın ablası aynı zamanda annesinin gösterdiği tevekkülün pekişmesinde de ona yardımcı ve destekçi olmaktadır.

2.1.6. Firavun'un Hanımının Kıssası

Hz. Âsiye küfrün karanlığından çıkıp, hidayete eren kullar arasında yer alarak hakikate yönelişin temsillerinden olmaktadır. Hz. Âsiye Allah'a olan inancı ve teslimiyeti

³²⁷ el-Kasas 28/13.

³²⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/49.

³²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/224.

³³⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/224; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/195.

hususunda insanlık alemine ve hassaten kadınlara inancı ve mücadelesiyle rol model olmaktadır. Nitekim Hz. Âsiye küfründe ısrarcı olan, zulmünde azgınlaşan Firavun'un hanesinden çıkıp hidayete ulaşmayı başarabilmektedir.³³¹ Kur'ân'da Hz. Âsiye şahsiyeti itibariyle inanalar için iman noktasında teslimiyet ve kararlılık örneği gösterilmektedir.³³²

Kur'ân-ı Kerim'de ismi söylenmeksizin "Firavun'un hanımı" şeklinde âyette geçmektedir.³³³ İsmi hakkında kesin bilgiye hadis kaynaklarından ulaşılmaktadır. Hz. Peygamber "Firavun'un eşi Âsiye" diyerek ismini açıkça belirtmektedir.³³⁴ Kur'ân, Hz. Mûsa'nın Firavun'un sarayına geliş sürecinden ve sarayda emniyette yaşayabilmesi için Hz. Âsiye'nin oynadığı rolden bahsetmektedir. Aynı zamanda Hz. Mûsa'nın getirdiği dinin Hz. Âsiye tarafından kabul görülmesi ve iman noktasında gösterdiği kararlılık Hz. Âsiye'nin ön plana çıkan özelliklerindedir.³³⁵

Hz. Mûsa'nın annesi, Firavun'un yeni doğan tüm erkek çocuklarının öldürülmesi emrini verdiği yıl dünyaya gelen Hz. Mûsa'yı, Firavun'un gazabından korumak istemiştir. Hz. Mûsa'nın, annesi tarafından Nil Nehri'ne bırakılışı ve Firavun'un sarayına ulaşması Kur'ân'da ayrıntılarıyla yer almaktadır.³³⁶ Fakat biz burada Hz. Âsiye kıssasını, Hz. Âsiye'nin şahsiyeti ve inananlar için olumlu örnekliği üzerinden ele alacağımız için kıssaya dair diğer ayrıntılara burada değinmemekteyiz.

Firavun'un yeni doğan erkek çocuklara uyguladığı kıyımaya rağmen, Hz. Mûsa Allah'ın yardımı ile Firavun'un sarayına ulaşmaktadır. Hz. Âsiye, Hz. Mûsa'yı gördüğü vakit kalbinde ona karşı şefkat ve merhamet duyguları hissetmektedir. Allah, Hz. Âsiye'nin kalbine bu sevgi ve şefkati yerleştirmiştir. Âyette "Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Senin üzerine kendimden bir sevgi bıraktım ki (sevilesin), nezaretim altında büyütülüp yetiştirilesin" şeklinde geçen ifadede Firavun'un sarayına ulaşan Hz. Mûsa'nın himayesi için Hz. Âsiye'nin kalbine bırakılan sevgiye

---

³³¹ Kutub, *Fî Zılâl*, 6/3622.

³³² Ömer Faruk Harman, "Âsiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/487.

³³³ el-Kasas 28/9, et-Tahrîm 66/11.

³³⁴ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. el-Müslim, *Câmiu's-Sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), "Fedâilü's-Sahâbe", 2431 (4/1886).

³³⁵ el-Kasas 28/7-9, et-Tahrîm 66/11.

³³⁶ el-Kasas 28/7.

değinilmiştir.³³⁷ Kadınlarda var olan annelik iç güdüsü neticesinde Hz. Âsiye, Hz. Mûsa'ya sahip çıkmak istemiştir.³³⁸

Hz. Âsiye Mûsa'yı bulduğu vakit onun için "göz aydınlığı"³³⁹ ifadesini kullanıp, ona sahip çıkma noktasında Firavun'u ikna etmeye çalışmaktadır.³⁴⁰ Nitekim Kur'ân evladın insanlar için "göz aydınlığı" olduğunu bir başka âyette belirtmektedir.³⁴¹ Hz. Âsiye her anne ve babanın arzuladığı bu durum ile Firavun'u ikna etmeye çalışmakta, beraberinde bu bebeği evlat edinebilecekleri önerisini Firavun'a sunmaktadır.³⁴² Allah Hz. Âsiye'nin kalbine bıraktığı sevgi ile Hz. Mûsa'yı Firavun'un kendi hanesinde yetiştirmektedir. Hz. Mûsa'ya sahip çıkması, onu anne şefkati göstererek büyütmesi, onu ve ehlini himaye etmesi, Hz. Âsiye'yi Allah katında yücelten davranışlarındandır.

Tefsirlerde Hz. Âsiye'nin nasıl iman ettiği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Hz. Âsiye'nin, Firavun'un sarayında başından beri mümin olarak yaşadığı ve Hz. Mûsa'dan önceki semavî dinlerden birine bağlı olduğu görüşü bunlar arasındadır.³⁴³ Hz. Âsiye'nin, Hz. Mûsa'yı kundakta gördüğü ilk andan itibaren ondaki peygamberlik nurunu tanıdığı savunulmaktadır.³⁴⁴ Bundan ötürü Hz. Âsiye, Hz. Mûsa'nın getirdiği tevhid inancının getirdiklerini kabul etme noktasında bir meyle sahip olmaktadır. Hz. Âsiye, Firavun'un sihirbazlarına galip gelen Hz. Mûsa'ya iman edenlerdendir.³⁴⁵

Firavun'un Allah'a iman edenlere karşı gösterdiği zalimlik aşikâr ve Hz. Âsiye bu zulmün en yakın tanığı iken imanını sonuna kadar muhafaza etmektedir. İmanından ötürü Firavun tarafından türlü işkencelere maruz kalmasına rağmen Allah'a olan bağlılığından vazgeçmemektedir.³⁴⁶ Allah âyette³⁴⁷ kocaları peygamber olmasına rağmen inkârda ısrar eden ve azabı hakeden Hz. Lût'un ve Hz. Nûh'un hanımlarından sonra Hz. Âsiye'yi örnek göstermektedir.³⁴⁸ Sorumlulukta şahsîlik ilkesi ile kimilerinin konumlarından ötürü diğerlerine nazaran daha özel bir sorumluluk çerçevesi içinde hareket etmesi

---

³³⁷ Tâhâ 20/39, el-Kasas 28/7.

³³⁸ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 30.

³³⁹ el-Kasas 28/9.

³⁴⁰ İbn Kesîr, *Kasasü'l-Enbiya*, 300.

³⁴¹ el-Furkân 25/74.

³⁴² el-Kasas 28/9.

³⁴³ Kutub, *Fi Zılâl*, 6/3621.

³⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/394.

³⁴⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, 28/71.

³⁴⁶ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/478.

³⁴⁷ et-Tahrîm 66/ 10-11.

³⁴⁸ Merâğî, *Tefsîr-i'l-Merâğî*, 28/168,169.

beklenmektedir. Peygamber eşleri bu hassas sorumluluğu taşıyanlara örnek gösterilebilmektedir.³⁴⁹ Peygamber eşi olmalarına rağmen inkârda ısrarcı olan kadın örneklerinin karşısında Hz. Âsiye imanda ulaştığı derece ile örnek gösterilmektedir. Âyetlerden anlaşılacağı üzere kadının hidayete ulaşması veya hüsrana uğraması konusunda kocasıyla irtibatlandırılmaması gerekmektedir.³⁵⁰ Çünkü iman kişinin zorlamayla elde edebileceği bir olgu olmamakta aksine bireysel bir teslimiyet ve yöneliş ile başlayan ve kişinin iç dünyasında edindiği öznel bir tecrübe olmaktadır.³⁵¹ İmanın bu öznel tecrübesi yönüyle alimlerin bir kısmı imanın kalp ile tasdikten oluşmasını yeterli bulmaktadırlar.³⁵² Hz. Âsiye kalbi ile tasdik ettiği imanını gizlemeyip dile getirmesi neticesinde Firavun'un iman edenlere duyduğu öfkeden nasibini almaktadır.

Firavun imanı dolayısıyla Hz. Âsiye'ye şiddetli şekilde azap etmiştir.³⁵³ Firavun'un işkencelerine maruz kalan Hz. Âsiye durumunu Allah'a şikâyet ederek, Allah'ın kendisini Firavun ve onun zalim topluluğundan kurtarması ve Allah katında ona bir ev vermesi için niyazda bulunmuştur.³⁵⁴ Hz. Âsiye bu duasını Firavun kendisine güneşin altında eziyette bulunurken etmektedir.³⁵⁵ Allah'ın bu niyazı karşılıksız bırakmamaktadır. Kendisi için dilediği ev kendisine gösterildiğinde³⁵⁶ Hz. Âsiye'nin gülümsediğine dair tefsirlerde birtakım rivayetler mevcuttur.³⁵⁷ Şüphesiz Allah Hz. Âsiye örneğinde olduğu gibi kendisine hakkı ile iman edenlerin yakarışlarını işitmektedir.

Hz. Âsiye Firavun'un sarayında sahip olduğu zenginliğin ve imkânların hiçbirisini tercih etmeyip, imanına sıkı bir şekilde sarılmaktadır. Allah bu davranışından ötürü onu yerde ve gökte yüceltmektedir. Kur'ân, Hz. Âsiye'nin bu sabrına ve imanına değinerek tüm insanoğluna örnek göstermektedir.³⁵⁸ Hz. Âsiye'nin küfründe azgın bir koca olan Firavun'a karşı gösterdiği sabrı ve dinine olan bağlılığı Müslüman kadınlar için örnek gösterilen davranışlar arasında zikredilmektedir.³⁵⁹ Nitekim Hz. Peygamber cennet

³⁴⁹ el-Ahzâb 33/30-34.

³⁵⁰ Karaman vd, *Kur'ân Yolu*, 5/412-413.

³⁵¹ el-Kehf 18/29, Yûnus 10/99.

³⁵² Nûreddin es-Sâbûni, *Mâturîdiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980), 179.

³⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 30/574.

³⁵⁴ et-Tahrîm 66/11.

³⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/572.

³⁵⁶ Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddin es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 8/229; Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 8/171.

³⁵⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 18/130, 131, 171; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 8/173; Mâverdî, *en-Nühket ve'l-Uyûn*, 6/48.

³⁵⁸ Kutub, *Fi Zılâl*, 6/3622.

³⁵⁹ Kurtubî, *el-Câmi*, 18/203.

kadınlarının en üstünleri arasında Hz. Âsiye'yi ismen saymaktadır.³⁶⁰ Hadislerde Hz. Âsiye hakkında yer alan övgü dolu ifadelerden ötürü bazı İslâm alimleri onun peygamber olduğu görüşünü ileri sürmektedir.³⁶¹ Hz. Âsiye Tahrîm sûresinde İmran kızı Meryem ile anılmaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki Hz. Âsiye, Allah katında Hz. Meryem ile anılmaya değer yüksek bir mevkidedir.³⁶²

2.1.7. Sebe Melikesi Kıssası

Kıssa, kadının aklını kullanması ve aldığı tedbirler sayesinde genel olarak erkeklerin görevi gibi görünmesine rağmen devlet idaresinde başarılı olabileceğine dair güzel bir örneklik oluşturmaktadır. Nitekim tarih boyunca idarecilik, reislik, yöneticilik işlerini erkekler kadınlara oranla daha fazla yerine getirmiş olup dolayısıyla bu mevkilerin eril kimliklerle bağdaşımı zihinlerde yer edinmiştir.³⁶³ Sebe melikesi kıssası ise içerisindeki “kraliçe kadın” imgesi varlığı ile kadının tekrar gündeme gelmesini sağlamakla kayda değer bir farkındalık oluşturmaktadır.³⁶⁴ Kur'ân'da ise Belkıs'ın kadın bir hükümdar olmasının belirtildiği kısımda onun bu durumu hakkında herhangi bir imada bulunulmaması kadın bir yöneticinin varlığının sıra dışı bir durum olmadığı kanaati oluşturmaktadır.

İçerisinde birçok hikmeti ve dersi barındırmakta olan kıssa, taşıdığı semboller ile de ayrıca önem kazanmaktadır. Elbette Kur'ân'da yer alan şahıslar gerçekte var oldukları gibi yaşadıklarından ötürü de birer sembole dönüşmektedirler. Onların sahip olduğu bu özellikler bazı kavramlarla eşleşmekte olup kavramların aktarılmasında bu kişilerden hareketle bir mesaj iletimine sebep olmaktadır.³⁶⁵

---

³⁶⁰ Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 2431 (4/1886); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki (b.y., Müesseser-Risale, 2001), 4/409 (No. 2668).

³⁶¹ Harman, “Âsiye”, 3/487.

³⁶² Kutub, *Fi Zilâl*, 6/3622.

³⁶³ Dilek, Eyüpoğlu, *Kadın İş Gücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler* (Ankara: Milli Produktivite Merkezi Yayınları, 1999), 33.

³⁶⁴ Fidan, Hafsa, *Kur'an'da Kadın İmgesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 129.

³⁶⁵ İdris, Tüzün, *Kur'an'da Sembol ve Sembolik Anlatım (Neml Sûresi Süleyman(as) Kıssası Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 71.

Kur'ân, Hz. Süleyman'ın Sebe melikesini tevhid inancına davetine dair ayrıntıları ve aralarındaki ilişkiyi bizlere detaylı bir şekilde aktarmaktadır.³⁶⁶ Sebe melikesi kıssası Kur'ân'da bir defaya mahsus geçmekte olup kıssada bahsi geçen "Sebe", Yemen'de bir kabilenin adı olmakla beraber Belkıs bu kabilenin liderliğini yapmakta olan bir kadın hükümdardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim Hüdhd'ün dili ile onun bir kadın olduğunu belirtmektedir.³⁶⁷

Sebe melikesi ve Hz. Süleyman kıssası değişik şekillerde Ahd-i Atik'te, İncil'de ve Kur'ân'da geçmektedir. Sunulan kıssa ile alakalı bu üç kitapta da melikenin adı zikredilmemektedir. Bununla beraber tefsirciler ve tarihçiler melikenin adı konusunda çeşitli görüşler savunmaktadırlar. Sebe kraliçesinin Ya'rub bin Kahtan'ın neslinden Şarahbil'in kızı Belkıs olduğuna dair tefsirlerde rivayetler bulunmaktadır.³⁶⁸ Soyu hakkındaki çeşitli rivayetlerle beraber isminin Belkame bint-i İnşirah olduğu da söylenmektedir.³⁶⁹

Kıssa Hüdhd'ün Hz. Süleyman tarafından aranıp da görünürde bir yerlerde bulunmaması ile başlamaktadır.³⁷⁰ Nitekim Hz. Süleyman Hüdhd'ün geri döndüğünde kayboluşuna dair önemli bir sebebi bulunmadığı taktirde, ciddi bir şekilde cezalandırılacağını belirtmektedir.³⁷¹

Hüdhd geri döndüğünde efendisine iki büyük haber getirmektedir. Bunlardan ilki kendisine her türlü imkânın verildiği kadın bir hükümdarın varlığının haberi, ikincisi ise bununla beraber hükümdarın kavminin bu gücün ve ihtişamın arasında Allah'tan yüz çevirip güneşe taptıkları haberidir.³⁷² Nitekim hükümdar peygamber olan Hz. Süleyman için hem hükümdarlığını alakadar eden hem de peygamberliğinin gerektirdiği tebliğ vazifesine hitap eden bir haber olmaktadır.

Kendisine gelen haber neticesinde Hz. Süleyman Sebe kraliçesine bir mektup göndermiştir. Mektup Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla başlayan³⁷³ içinde gönüllere

---

³⁶⁶ en-Neml 27/20-44.

³⁶⁷ en-Neml 27/23.

³⁶⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/186; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/154; Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 19/282.

³⁶⁹ Ebû Ca'fer Muhamed b. Cerîr et Taberî, *Tarihu'l-Ümeme ve'l-Mülûki* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987), 1/289.

³⁷⁰ en-Neml27/21.

³⁷¹ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/317; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/185; Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 19/281.

³⁷² en-Neml 27/22-25.

³⁷³ en-Neml 27/26.

hitap eden üslubu ile tevhid inancına vurgu yapan davet mektubudur.³⁷⁴ Ayrıca mektubun Hüdühüd tarafından iletilmesi, Hüdühüd'ün Hz. Süleyman emrine olan riayeti muhataplarının dikkatini çekmekte olup Sebe kraliçesinin mektup için bizatihi “önemli”³⁷⁵ ifadesini kullanmasına sebebiyet vermektedir.³⁷⁶ Sebe melikesinin kendisine gönderilen mektubun, kimden geldiği ve kim tarafından getirildiğine dair ilk etapta “bırakıldı” şeklinde meçhul sigayla kullandığı ifade, etrafındakilere karşı onların dikkatini diri tutmayı başarmak maksadı ile kullandığı zekice bir siyasi taktiktir.³⁷⁷

Kıssanın bundan sonraki ilerleyişinde Sebe melikesinin yöneticiliğine ve izlediği yönetim metotuna dair örnekler Kur’ân tarafından muhataplara sunulmaktadır. Kıssanın sahip olduğu eğitici yönler Sebe melikesinin davranışları neticesinde kendisini açıkça göstermektedir. Kıssanın ilerleyişi ve vurgu yaptığı noktaları bireylere kıssadan hisse çıkarmayı kolaylaştıran bir akıcılıkta olmaktadır.

Hz. Süleyman’dan gelen davet mektubuna melikenin yaklaşımını anlatan kıssanın devamında, Kur’ân’da yer alan ifadede, “Ey ileri gelenler! Durumum hakkında bana görüş bildirin. Sizler yanımda bulunmadıkça hiçbir işe kesin olarak karar vermem”³⁷⁸ melikenin kendi topluluğunun ileri gelenlerine durumu izah edip onlara danıştığı görülmektedir. Âyette Sebe melikesinin isabetli siyaset anlayışına ve hikmetli tavırlarına dikkat çekilmektedir. Belkıs’ın isabetli bir karar alma noktasında yine bilgi sahibi kimselere başvurması doğru kararlar alabilmek adına gösterdiği titizliğin ve çabanın bir göstergesi olmaktadır.

Melikenin bu istişaresi yüzyıllar sonra Kur’ân’da aynı zamanda bir sûre ismi olup, Müslümanların devlet idaresinde asırlar boyunca izlediği bir yönetim anlayışını oluşturmaktadır. Önemli işlerde ehil insanlarla istişare edilmesi ve meselelerin çözümünde istişareye başvurulması Kur’ân’da Allah tarafından tavsiye edilen bir davranıştır.³⁷⁹ Nitekim âyette Allah güzel davranışları sıralayıp işlerini aralarında istişare edenleri bu gruba dahil etmektedir.³⁸⁰

---

³⁷⁴ Kurtubî, *el-Câmi*, 13/192-193.

³⁷⁵ en-Neml 27/29.

³⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/188.

³⁷⁷ Zühaylî, *Tefsîru'l-Münîr*, 19/291; Zühaylî, *Tefsîru'l-Vasît*, 2/1874.

³⁷⁸ en-Neml 27/32.

³⁷⁹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/753-754.

³⁸⁰ eş- Şûrâ 42/36-39.

Melikenin gösterdiği bu davranış, kararlarını alırken tavsiyelere açık olduğunu, görüş ve önerilerden istifade etme kabiliyetini gösteren bir olgunlukta olduğunu gözler önüne sermektedir. Kur'ân'da bir diğer âyette istişarenin devlet yönetimi dahil her türlü işte kişiler için bir yardımcı ve destek olduğu belirtilmektedir.³⁸¹ Âyette belirtilen “danış” anlamındaki *شاور* ifadesi melikenin başvurduğu şekli ile kişilerin görüşlerine başvurmak, onlardan bilgi almak anlamında kullanılmaktadır.³⁸²

Kur'ân kıssanın devamını aktarırken, Sebe melikesinin danıştığı meclisin, melikenin istişaresine cevaben gösterdikleri yaklaşımı aktarmaktadır.³⁸³ Verilen cevapta Sebe melikesinin alacağı her kararda onun arkasında olduklarını belirtmeleri liderlerine olan güven ve teslimiyetin bir göstergesidir. Nitekim bu da lider kişide bulunması gereken vasıflardandır. Kıssa, bu vasıflarından ötürü Sebe melikesini olaylar karşısında çözüm yolları geliştirebilen ve yaklaşımları sayesinde tutarlı siyaset izlemeyi başaran feraset sahibi bir kadın olduğunu ihsas ettirmektedir.³⁸⁴

Kıssanın devamında Sebe melikesinin şayet savaş kararı alındığı takdirde bunun neticelerini belirten ifadesi, var olan durumla alakalı bir kıyas yaptığının ve savaş durumunda neler yaşanabileceğini öngörerek, olası kötü durumları bertaraf edecek isabetli bir sonuçta karar kılma arayışının göstergesi olmaktadır.³⁸⁵ Melikenin henüz gücünü ve kuvvetini kestiremediği bir hükümdara direk savaş ilan etmek istemediği görülmektedir. Nitekim bu durumun kendisi ve halkı adına endişe oluşturabileceğini düşünmekte olup elde edilecek istihbaratın neticesinde karar vermenin önemine işaret etmektedir.³⁸⁶ Aynı zamanda Hz. Süleyman'ın durumu hakkında mecliste bulunanlardan daha bilgili olduğu anlaşılacak şekilde ihtiyatlı davranma yolunu seçmektedir.³⁸⁷

Doğrusu seçtiği stratejiye uygun bir adım atmak üzere gösterdiği hamleler onun liderlik vasıflarını gözler önüne serecek şekilde kıssada yer bulmaktadır. Nitekim Sebe melikesi, öngörüsü noktasında emin olabilmek adına Hz. Süleyman'a hem iyi niyetini göstermek maksadıyla hem de Hz. Süleyman'ı sınavarak alacağı kararı kesinleştirmek adına bir çözüm yolu üretmektedir.³⁸⁸ Kur'ân'da liderlik ve yöneticilik vasıflarından söz

---

³⁸¹ Âl-i İmrân 3/159.

³⁸² Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 1/700-705.

³⁸³ en-Neml 27/33.

³⁸⁴ Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, 358.

³⁸⁵ en-Neml 27/34.

³⁸⁶ Tüzün, *Kur'an'da Sembol ve Sembolik Anlatım*, 77.

³⁸⁷ Aruk, *Kur'an'da Kadın Kıssaları*, 92.

³⁸⁸ en-Neml 27/35.

edilmiş olan bu iki liderin karşılıklı hamleleri kıssayı okuyanlarda merak ve dikkat noktasında bir farkındalık kazandırmaktadır. Hz. Süleyman'ın melikenin hediyesini reddetmesi melikenin Hz. Süleyman'ın kim olduğuna ve davetinin gerçek amacına dair zihninde oluşturduğu öngörülerini doğru bir şekilde kıyaslamasına yardımcı olmuştur.³⁸⁹ Zira melikenin gönderdiği hediye amacına ulaşmış, Hz. Süleyman'ın mal ve mülk peşinde olmadığı kesinleştiği gibi bunlara ihtiyaç duymayacağı bir zenginlikte ve kudrette olduğu da anlaşılmıştır.³⁹⁰

Kıssanın ikinci bölümü olarak sunulan aktarımında ise Hz. Süleyman'ın bir peygamber olması dolayısı ile gösterdiği mucizeler neticesinde hem peygamberliğine dair deliller getirilmekte hem de melikenin zekasını ölçecek hamleler görülmektedir. Bu hamlelerden ilki Hüdüd'ün kıssanın başında özel olarak vurguladığı tahtla alakalı olarak gelişmektedir.³⁹¹ Hüdüd'ün özellikle melikenin sahip olduğu zenginliğe gönderme yaparak daha sonra bilhassa tahta vurgu yapması tahtın hem ihtişamını hem de ehemmiyetini gözler önüne sermektedir.³⁹² Zira umumdan sonra hususu zikretmek hususi olanın kıymetini ortaya koymak adına kullanılmaktadır.³⁹³

Hz. Süleyman'ın Sebe melikesinin tahtını ondan önce huzurunda bulma isteğinin maksadı, peygamberliğinin doğruluğuna delil olacak ilâhî bir mucize göstermek ve bunun yanı sıra melikenin zekasını ölçecek bir stratejik hamlede bulunma arzusudur.³⁹⁴ Nitekim Sebe melikesini sınamak maksadı ile tahtın olduğundan farklı bir hale getirilmesini emreden Hz. Süleyman, melikenin kendi tahtını tanıyıp tanıyamayacağını orda bulunan topluluk önünde sınamayı arzulamıştır.³⁹⁵

Hz. Süleyman'ın sorusuna Sebe melikesi tarafından verilen yanıt, melikenin zekasına ve isabetli tavrına binaen doğru bir siyaset izleyerek ihtiyatlı bir cevap vermesinin göstergesi olmaktadır. Zira verdiği cevap melikenin aklının kemalindedir. Ayrıca melike böyle bir mucizenin yalnızca Allah'ın kudreti ile gerçekleşebileceğini görecekti. “Biz teslimiyet göstermiştik.” İfadesi onun ağzından âyette yer

---

³⁸⁹ en-Neml 27/36.

³⁹⁰ en-Neml 27/37.

³⁹¹ en-Neml 27/23.

³⁹² İbn Abbâb, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/317; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/187; Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 19/282.

³⁹³ Fadl Hasan Abbâs, *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuha* (Amman: Dâru'l-Furkân,1997), 486.

³⁹⁴ en-Neml 27/38.

³⁹⁵ en-Neml 27/41.

edinmektedir.³⁹⁶ Melike'nin teslim olduğunu dile getirmesi³⁹⁷ onun Hz. Süleyman'dan korkarak bir boyunduruk altına girmediği, gördüğü mucizelerin ve idrak ettiği gerçeklerin neticesinde Allah'ın hakimiyetini tanıdığının göstergesidir.³⁹⁸

Sebe melikesinin Hz. Süleyman'ın hükümlerinin büyüklüğünü anlamasına sebebiyet veren diğer önemli hadise ise billurdan yapılan köşke girdiğinde melikenin yaşadığı şaşkınlık olmuştur.³⁹⁹ Suyun üzerine serili halde duran cam yüzeyin⁴⁰⁰ farkına varmayan Sebe melikesi daha önce görmediği bu manzara karşısında ıslanmaması için elbisesinin eteklerini toplamaktadır.⁴⁰¹ Hz. Süleyman'ın peygamberliği ve yöneticiliğinden tecrübe ettiği deneyimleri neticesinde sunduğu bu daveti, zeki bir kadın olan Sebe melikesi tarafından karşılık bulmaktadır.⁴⁰² Nitekim melike, Allah'tan başkasına tapmakla kendi nefesine zulmettiği itirafının akabinde Allah'a teslim olduğunu belirtmektedir.⁴⁰³

Kur'ân'da evli veyahut bekar kadınlar için sıklıkla kullanılan ortak ifade امرأة yani “kadın” kelimesidir. Eğer bu kadınlar evli ise “filanın karısı/hanımı” şeklinde ifade edilmiştir. İstisnai durumlardan olan Sebe melikesi için “onları yöneten bir kadın”⁴⁰⁴ ifadesi kullanılıp,⁴⁰⁵ sûrede iki defa geçen “mer'e” kelimesinden diğeri ise Hz. Lût'un hanımını işaret etmektedir.⁴⁰⁶ Sûrede geçen bu iki kadın davranışları neticesinde iki zıt kutbun sembolü olmaktadır. Sebe melikesinin kafir bir kavimden gelmesi sonucunda hidayetten yoksun kalmasını aktaran Kur'ân⁴⁰⁷ kıssasının devamında hidayet üzere olmasını ve delalette iken hakikati görünce, önyargısız delillere tabi olan kimselerin sembolüne dönüşümünü aktarmaktadır. Nitekim Sebe melikesi kıssası sûrede hakikati bildiği halde inkârda ısrarcı olan Firavun ve kavminden hemen sonra gelip, Firavun'un

---

³⁹⁶ en-Neml 27/42.

³⁹⁷ Ömer Faruk Harman, “Süleyman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/60.

³⁹⁸ Tüzün, *Kur'an'da Sembol ve Sembolik Anlatım*, 74.

³⁹⁹ en-Neml 27/43.

⁴⁰⁰ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 19/301.

⁴⁰¹ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/319.

⁴⁰² İsmail Yiğit, “Sebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/242.

⁴⁰³ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 19/301.

⁴⁰⁴ en-Neml 27/23.

⁴⁰⁵ Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, 354.

⁴⁰⁶ en-Neml 27/57.

⁴⁰⁷ en-Neml 27/43.

eşi örneğinde olduğu gibi hakikati görünce iman edenlerle beraber Kur'ân'da olumlu örneklik oluşturmaktadır.⁴⁰⁸

Kur'ân'da yer edinen Sebe melikesi kıssası zihinlerimizde kadın hükümdar tasavvurunu oluşturmakta olan güzel bir örnek olmaktadır. Bu güçlü kadın ve kraliçe olgusu, Kur'ân aracılığı ile zihinlerdeki bazı önyargıların sarsılmasına imkân vermektedir. Görülen üzere kıssada melike, davranışları neticesinde tercihleri ve yöneticiliği ile övülen bir konumda olmaktadır.⁴⁰⁹ Aklın, zekânın ve becerinin cinsiyette olmadığı, ferasetin cinsiyete bağlı olmayıp, cinsiyet üstü bir olgu olduğu gerçeğine uygun bir örnek oluşturmaktadır.

2.1.8. İmrân'ın Hanımının Kıssası

Her insan yaratılış itibarıyla aynı nüveden gelmekte ve davranışları neticesinde kendisine Allah katında bir yer, bir mertebe oluşturmaktadır. Yaratılış itibarıyla kurulmuş olan bu eşitlik kulluk denilen bir bilince ve özneye dönüşmekte ve kişiler bu bilincin neticesinde kendilerine bir değer oluşturmaktadır. İnsan Allah'ın ona bıraktığı hürriyet sonucu kendisini iki zıt kutba da oturabilmektedir. Allah'a karşı inkârda ve küfürde bulunanlar bu kutbun bir tarafında toplandığı gibi O'na itaatte ve teslimiyette bulunanlar da diğer bir kutba toplanmaktadır.

Kur'ân'da şahsiyetlerin tekil anlatımları bulunduğu gibi bazı ailelere dair çoğul anlatımlarda bulunmaktadır.⁴¹⁰ İnkârın kutbunda yer alan Ebu Leheb ve hanımının örneğini bize aktaran Kur'ân, imanın ve teslimiyetin kutbunda yer edinen İmrân ailesini de bizlere aktarmaktadır.

Kıssada geçen İmran'ın hanımı, Hz. Meryem'in annesi Hanne bint-i Fakuz'dur.⁴¹¹ İslâm kaynaklarında Hanne olarak geçmekte olan isim, Hıristiyan kaynaklarında Anna olarak geçmektedir.⁴¹² Kur'ân'da aynı zamanda bir sûre ismi olarak yer edinen ve adını otuz üçüncü âyetindeki “Âl-i İmrân” kelimesinden alan ifade İmrân ailesine nispet

⁴⁰⁸ Tüzün, Kur'an'da Sembol ve Sembolik Anlatım, 71.

⁴⁰⁹ Hafsa Fidan Vidinli, “Kur'an'da Üç Kadın: Havvâ, Meryem, Sebe Melikesi”, Kur'an ve Kadın Sempozyumu (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Faaliyetleri Merkezi, 2010), 165.

⁴¹⁰ Kutub, *Fî Zılâl*, 1/391.

⁴¹¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 2/33; Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrârü't-Tevîl* (Beirut: Dâru İhyâ et-Turas el-Arabî, 1418/1998), 2/14.

⁴¹² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 1/546-548.

edilmektedir. Kelime itibariyle آل sülale, akraba, aile ve hanedan anlamlarını karşılamaktadır.⁴¹³

Kur'ân'ın üçüncü sûresinde yer alan İmrân'ın hanımının kıssası İmrân ailesinin üstün kılınmasına nispet edilerek başlamaktadır. Allah âyetinde şöyle buyurmaktadır; “Allah birbirinden gelme nesiller olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini seçip alemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı. Allah hakkıyla iştikte ve bilmektedir”⁴¹⁴

Âyette yer alan ifadelerden hareketle dikkat çekilen Allah'ın insanlardan üstün kıldığı peygamberlerin soy olarak Adem'den bu yana aynı silsileden geldiği aktarımıdır.⁴¹⁵

Âdem, Nûh ve İbrahim şeklinde sıralı dizilim peygamberlerin geldiği temiz nesebe vurgu içermektedir.⁴¹⁶ Allah'ın üstün kıldıklarının ortak özellikleri de insanlar için izlenebilecek güzel bir örneklik oluşturmalarıdır. Tüm bu şahısların kıssalarına imtihanlar neticesinde gösterdikleri duruşların Allah'ın hoşnutluğunu kazanacak cinsten olduklarını görebilmekteyiz.

Âyette yer alan ve “üstün kılmak” manasında kullanılan اصطفى fiili övgüye layık hasletlerle bezenen kimseler anlamında Âdem, Nûh, İbrahim ve İmrân ailesini işaret etmek üzere kullanılmaktadır. Kelimenin seçmek, tercih etmek manaları da bulunmaktadır.⁴¹⁷ Allah'ın zikrettiği bu isimler kendi zamanlarında ve tüm zamanlarda diğer yaratılmışlardan üstün kılınmaktadır.⁴¹⁸

Rivayete göre İmrân'ın hanımının uzun bir müddet çocuğu olmamaktadır. Bir gün Beytülmağdis'te bir kuşun yavrusunu besleme anına tanık olunca buna imrenmektedir. Şahit olduğu manzara karşısında Allah'a çocuk sahibi olabilmek için dua etmektedir.⁴¹⁹ Duanın devamında da eğer çocuğu olursa onu Beytülmağdis'e adayacağını

⁴¹³ Emin Işık, “Âl-i İmrân Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989) 2/307; Ahmet Küçük, "Günümüzde Aile ve Kur'ân'dan Örnek Aileler", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 3 / 2 (Ekim 2019), 424.

⁴¹⁴ Âl-i İmrân 3/33-34.

⁴¹⁵ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 3/212.

⁴¹⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 1/544-545.

⁴¹⁷ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 3/210; Muhammed Seyyid. et- Tantâvî, *Tefsîru'l-Tefsîrî'l-Vasût li'l-Kur'ân'il-Kerîm* (Kahire: Dâru Nahda, 1997-1998), 2/83.

⁴¹⁸ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr et. et- Tûnisî, *Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru'l-Tunusiyye, 1984), 3/231.

⁴¹⁹ Bu ifadeler Kur'ân'da yer almayıp, tefsirlere de İsrâilî rivayetler aracılığıyla girmektedir.

belirtmektedir.⁴²⁰ O dönemde Beytülmağdis'e hizmet amacıyla çocuk adama adeti bulunmaktaydı.⁴²¹ Fakat Yahudiler adet üzere Beytülmağdis'e erkek çocuklar adamaktaydılar.⁴²² İmrân'ın hanımı da karnındakini kayıtsız şartsız adarken akıbetini bilmeden erkek olacağı düşüncesiyle hareket etmektedir. Bu ifadesi âyette şöyle yer edinmektedir; “Bir zamanlar İmrân'ın karısı şöyle demişti: ‘Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen’”⁴²³

İmrân'ın hanımının kullandığı محررا “muharrar” ifadesine bir kısım müfessirler “hür olarak” şeklinde bir anlam yüklemektedirler. Çünkü muharrar kelime anlamı itibariyle kendisi üzerinde hak ilintisi kalmamış kişi demektir.⁴²⁴ Allah dışındaki her türlü otoritenin gerisinde mutlak ihlas ile adandığına vurgu yapmak amacıyla kelime bu manayı ihtiva etmektedir.⁴²⁵

İmrân'ın hanımı Allah'ın her şeyi işiten ve bilen olduğuna vurgu yapıp, kendisinin iyi niyetinden ve samimiyetinden haberdar olduğunu bildirmektedir.⁴²⁶ İmrân'ın hanımı niyetinde çocuğunu Beytülmağdis'e adama arzusu varken büyük ihtimalle onun erkek çocuk olacağı düşüncesindeydi. Bir kız çocuğu dünyaya getirince İmrân'ın hanımı bu durumu şöyle aktarmaktadır; “Onu doğurunca dedi ki: ‘Rabbim! Onu kız doğurdum. - Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir- erkek de kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum, işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı senin korumana bırakıyorum’”⁴²⁷

Hız. Meryem'in annesi “erkek de kız gibi değildir” ifadesiyle eğer erkek olsaydı günün şartlarında onu adadığı amaca daha iyi hizmet edebilirdi düşüncesiyle sözlerini sarf etmektedir.⁴²⁸ Nitekim erkek çocuk olması o günün toplumsal şartlarında adağı için daha uygun görülmekteydi. Zira o dönemde mabede kızlar değil erkek çocukları hizmet amacıyla verilmekteydi.

⁴²⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 2/34; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/14.

⁴²¹ İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 558.

⁴²² Ömer Faruk Harman, “Meryem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/240.

⁴²³ Âl-i İmrân 3/35.

⁴²⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 1/546-548.

⁴²⁵ Kutub, *Fî Zılâl*, 1/392; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/180.

⁴²⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 2/33; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/14.

⁴²⁷ Âl-i İmrân 3/36.

⁴²⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1/253.

Anlaşıldığı üzere “kız erkek gibi değildir” ifadesinden kasıt erkeğin üstün görülmesiyle alakalı olmamaktadır. Zira böyle bir kıyas mevzu bahis olursa, İmrân’ın hanımının bu ifadesinden duasının karşılığını eksik aldığına dair bir ima hissine kapılmak mümkün olmaktadır. Bu da karnındakinin akıbetini Allah’a teslim eden İmrân’ın hanımıyla bağdaştırılmayacak bir tutum olurdu.

Âyette geçen ifadede Allah’ın onun ne doğurduğunu elbette daha iyi bildiği geçmektedir. İmrân’ın hanımı adakta bulunurken hizmet için daha elverişli olduğunu düşündüğünden bir erkek çocuk beklemektedir. Çocuğun kız olduğunu görünce adağını yerine getirememesi endişesiyle duyduğu üzüntünün yansıması olan ifadesine karşı Allah, âyette yer alan sözleri aktarmaktadır. Allah hakikatin habercisi olarak Hz. Meryem’i ne kadar ulvî bir mertebenin beklediğine ima da bulunmaktadır.⁴²⁹

İmrân’ın hanımı kızı için Meryem ismini seçmektedir. Ebeveynlerin evlatlarına güzel isimler seçmesi ve bu isimlerin güzel manaları ihtiva etmesi dikkat edilmesi gereken önemli bir husus olmaktadır. Nitekim çocuklara güzel isim vermek Hz. Peygamberin tavsiyesi ve sünnetidir.⁴³⁰ İmrân’ın hanımı kızı için duasında yer alan adağına uygun bir isim seçmektedir. Nitekim Meryem, rabbin hizmetçisi, kölesi⁴³¹ ve çok ibadet eden kadın anlamına gelmekte ve o dönemde sık kullanılan bir isim olmaktadır.

İmrân’ın hanımının Meryem ismini verdiği kızı için ve onun neslinden gelecekler için dilediği temenni kovulmuş şeytana karşı Allah’ın himayesinde olmalarıdır. Âyette geçen ifadeye binaen İmrân’ın hanımı, Hz. Meryem ve onun soyunun imtihanlar neticesinde insan olmanın bir neticesi olarak ulvi ve süfli yönleri arasında gidip gelirken bu mücadelede Allah’ın onlara destekçi olmasını arzulamaktadır.⁴³²

Allah İmrân’ın hanımının bu duasını ve adağını kabul buyurmaktadır. Hz. Meryem alışılmışın dışında bir örnek olarak mabede kabul edilmektedir. Onun Zekeriyâ peygamberin gözetimine alınması da annesinin onun için ettiği duanın bir yansıması olarak görülebilmektedir.⁴³³ Allah kulunun samimiyetini karşılıksız bırakmamaktadır.

---

⁴²⁹ Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'ân'il-Hakîm-Tefsîrü'l-Menâr* (b.y.: Hey'etü Mısırye el-Amme li'l-Kitab, 1999), 3/238.

⁴³⁰ Ebû Davûd, “Edeb”, 69 (No 4952, 4961).

⁴³¹ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 2/30; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/14; Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 3/210; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/181.

⁴³² Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 1/58-59.

⁴³³ Âl-i İmrân 3/37.

Kur'ân'da anne olan şahsiyetleri ve annelik güdüsüyle hareket eden şahsiyetleri görebileceğimiz kıssalar mevcuttur. Anne karakteri ve annelik motivisi Kur'ân'da içgüdüsel koruyucu davranışların tahsisini oluşturmaktadır.⁴³⁴ Anne doğuştan itibaren çocuğunun ruhi hayatını forme eden bir dayanak görevi görmektedir.⁴³⁵ İmrân'ın hanımı kıssasında da salih bir anne karakteri görmekteyiz. İmrân'ın hanımı evladının akıbetinin hayır üzere ve Allah yolunda olması için dua etmektedir. Evladı için kendi nefsi adına muratlarda bulunmayıp evladını direk Allah'a adama olgunluğu göstermektedir.

İmrân'ın hanımı Allah'ın seçkin kullarına has bir muhabbetle kulluk vazifesini yerine getirenlere örnek gösterilecekler arasında yer almaktadır. Bir anne olarak sahip olduğu en değerli varlığını Allah'a kayıtsız şartsız takdim edebilme davranışını göstermektedir. Elbette bu Allah'a duyulan yakın ve derin bir muhabbetin neticesi olarak görülmektedir.⁴³⁶

2.1.9. Hz. Zekeriyâ'nın Hanımının Kıssası

Beşerîyetin kuvvetli arzuları arasında yer alan çocuk sahibi olma isteği, hayatın idamesinin de şartları arasındadır. İnsanların kendi nesillerini devam ettirme varlıklarını evlatları yoluyla sonraki nesillere taşıma arzusu bulunmaktadır. Bu gayet tabii bir arzudur çünkü Allah insanları bu kanun üzere yaratmaktadır.

Hız. Zekeriyâ Hz. Meryem'in mâbetteki odasında her defasında çeşitli rızıklar görmektedir. Günlerden bir gün yine Hz. Meryem'in odasındaki rızıkları görünce, Hz. Meryem'e bunlar sana kim tarafından ulaştırıldı diye sormaktadır.⁴³⁷ Çünkü yazın kış meyveleri kışın da yaz meyvelerini⁴³⁸ Hz. Meryem'in yanında görmektedir.⁴³⁹ Hz. Meryem dilediği kuluna istediği rızık veren Allah tarafından nimetlerin kendisine ulaştırıldığı cevabını vermektedir. Bu hadise neticesinde etkilenen ve tefekküre dalan Hz. Zekeriyâ elbette kudretini pek iyi bildiği Allah'ın cömertliğini tekrar idrak etmiş olmaktadır. Allah'ın kudretinin genişliği ve göstermiş olduğu cömertlik, kendisine dert

⁴³⁴ Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, 29-30.

⁴³⁵ Küçük, *İslâm'da Kitle Eğitimi*, 60.

⁴³⁶ Kutub, *Fî Zılâl*, 1/392.

⁴³⁷ Âl-i İmrân 3/37.

⁴³⁸ Konuyla alakalı ayrıntılar tefsirlere İsrâîlî rivayetler aracılığıyla girmektedir.

⁴³⁹ İbn Abbas, *Tefsîr-i İbn Abbas*, 1/46; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 2/36; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 2/15.

olan birtakım sıkıntılarını Allah’a açma isteği uyandırmaktadır.⁴⁴⁰ Nitekim Hz. Zekeriyâ bu arzularını âyetteki ifadeyle şöyle dillendirmektedir; “Orada Zekeriyâ rabbine dua edip dedi ki: ‘Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin’”⁴⁴¹

Zekeriyâ peygamber, karısı kısır olduğundan gençliğinde evlat sahibi olamamaktadır. Fakat içerisinde bir evlat sahibi olma arzusu da giderek artmaktadır. Artık yaşı ilerlemiş olduğu için ve karısının gençliğinde dahi hamile kalamadığını bildiği için gün geçtikçe artan bir ümitsizlik hali içindedir. Tüm bu sıkıntısını Allah’a arz etmek için duaya sığınmaktadır. “Hani o, alçak sesle rabbine yalvarmıştı. ‘Rabbim!’ demişti, ‘Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim dualarda hiç eli boş dönmedim’”⁴⁴²

Âyette yer alan “alçak sesle” ifadesi dua isteyen kimsenin mahcup bir edayla Allah’a sığınması gerektiğini göstermektedir. Mülk yalnızca Allah’ındır⁴⁴³ ve dilediğine vermekte özgürdür. Dolayısıyla Allah’tan talepte bulunmaya niyet eden kimseler belli bir edep ve usul gözeterek dualarını yerine getirmelidirler.

Hz. Zekeriyâ fiziki durumunu açıklayarak aslına dilediği şeyin kendi yaşındaki bir kimsede görülmesinin güç olduğunun da farkındadır. Yaşlılığın en ileri safhası olan kemiklerin yani vücudun en sert en dayanıklı yapısının dahi artık yıprandığını, saçlarının beyazladığını belirtmektedir.⁴⁴⁴ Fani olan bedeninin tüm bu zayıflıklarını saydıktan sonra var olan ikinci bir gerçeği dile getirmektedir. Allah’a ettiği hiçbir duanın cevapsız bırakılmadığı gerçeğine dikkat çekmektedir. Kendi bedeninin acizliğine rağmen Allah’ın kudretinin farkındadır. Dua etme üslubu, Allah’ın duasına icabet edeceğine olan inancının tam olduğunun göstergesidir.

Kendisinden sonra yerini alacak ailesini ve yakınlarını Allah’ın yolundan ayırmayacak bir evlat istemektedir. Dikkat çekmek istediğimiz husus Hz. Zekeriyâ’nın sadece kendi nefesine hoş geldiği için evlat sahibi olmayı istemediğidir. Hz. Zekeriyâ Allah’tan bu çocuğu niçin istediğini de açıkça beyan etmektedir. “Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum; karımda kısırdır. Tarafından bana

⁴⁴⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu ’l-Kur’ân*, 1/255.

⁴⁴¹ Âl-i İmrân 3/38.

⁴⁴² Meryem 19/3-4.

⁴⁴³ en-Nûr 24/42.

⁴⁴⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru ’l-Kurân*, 2/37.

yerimi alacak bir halef ver; o, Ya'kub hanedanına da varis olsun; rabbim, onu rızana erdir!"⁴⁴⁵

Kişiler Allah'tan istekte bulduklarında bunu hayır için mi şer için mi istediklerini Allah bilmektedir. Hz. Zekeriyâ da kendisine halef ve varis olacak hem Allah'a hem kendisine hayırlı bir evlat dilemektedir. Allah onun bu samimi duasına şöyle karşılık vermektedir; "O mâbedde durmuş namaz kılariken melekler ona şöyle seslendiler: 'Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ'yı Allah sana müjdeliyor'"⁴⁴⁶

Allah'ın Hz. Zekeriyâ'nın duasına icabet edişi karşısında Hz. Zekeriyâ'nın hali âyetlerde şöyle aktarılmaktadır; "Zekeriyâ ise şöyle dedi: 'Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karımda kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir?' Buyurdu ki: 'İşte böyle; Allah dilediğini yapar'"⁴⁴⁷

Zekeriyâ peygamberin duasının Allah tarafından kabul edilmesi karşısında gösterdiği tepki bizlere İbrahim peygamberin eşi Sare'nin tepkisini hatırlatmaktadır.⁴⁴⁸ İki de yaşlılıkları dolayısıyla böyle bir müjde karşısında yaradılış gereği beşeriyetlerini düşünerek bu işe şaşırırmaktadırlar. Hz. Zekeriyâ'nın karısı kısır ve yaşı ileri olduğu halde Allah onu çocuk sahibi olamaya elverişli kılmaktadır.⁴⁴⁹ Normal şartlarda imkân dahilinde olmamakla birlikte devreye Allah'ın iradesi ve kudreti girince işler değişmektedir. Âyetlerdeki ifadeler bunun Allah için ne denli kolay ve sıradan olduğunu kanıtlar yalınlıktadır. "“Orası öyle” dedi ve buyurdu ki rabbim: ‘O bana kolaydır; daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmışım’"⁴⁵⁰

İki peygamber hanımı olan Hz. Zekeriyâ'nın hanımı ve Hz. İbrahim'in hanımı elbette bir kadın için fitratın yönelişine zor gelen bir durumla imtihan olmaktadır. Annelik bir kadının tamamlayıcı zinetleri arasında yer almaktadır. Bu zinetin eksikliği kadınlarda hissedildiği kadar erkeklerde de hüznü sebep olmaktadır. Evliliğin güzel bir meyvesi olan çocuk aynı zamanda neslin devamı için de gereklilik göstermektedir. Bu yüzden hayırlı eş ve hayırlı çocuklar beraber zikredilmektedir. "Onlar, 'Ey rabbimiz!'

⁴⁴⁵ Meryem 19/5-6.

⁴⁴⁶ Âl-i İmrân 3/39; bk. Meryem 19/7, el-Enbiyâ 21/90.

⁴⁴⁷ Âl-i İmrân 3/40; bk. Meryem 19/8.

⁴⁴⁸ Hûd 11/72, ez-Zâriyât 51/29.

⁴⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/133; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22/182.

⁴⁵⁰ Meryem 19/9.

derler, ‘Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizleri gûnahtan sakınanlara öncü yap!’⁴⁵¹

Allah’ın bir imtihanı olarak kimi insanlar bu nimetten mahrum kalabilmektedir. İşte burada kişilerin bu imtihan neticesinde gösterdikleri tavır ve hal devreye girmektedir. Zekeriyâ peygamber ve eşi Allah’a göstermiş oldukları kullukları neticesinde bu imtihanın kazananlarından olmaktadır. Allah âyette onların kulluklarını şöyle izah etmektedir; ‘Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler’⁴⁵²

Görüldüğü üzere zikredilen âyetlerde Hz. Zekkriyyâ ve hanımının Allah’a kulluk ederken gösterdikleri davranışlara dikkat çekilmektedir.

Hayır işlerinde istekli olmaları yani sâlih amel işleme noktasında yarışır halde olduklarına değinilmektedir. Allah’tan istekte buldukları hal tasvir edilirken havf ve reca çizgisinde olduklarına vurgu yapılmaktadır. Allah’a kulluklarını korku ve ümit çizgisi dahilinde gözettikleri aktarılmaktadır. Allah’tan talep ettiklerini yani dualarını da korku ve ümit çizgisi dahilinde niyaz etmektedirler.⁴⁵³ Nitekim Hz. Zekeriyâ’nın duasını hangi haleti ruhiye içinde gerçekleştirdiğine değinmiştik.⁴⁵⁴

Allah bu kıssa aracılığıyla ondan korkan fakat rahmetine de sonsuz güven duyan Hz. Zekeriyâ ve hanımına cömertlikle ihsanda bulunarak, imtihanlar karşısında bizlerin nasıl bir hal ve tavırla ona yönelmemiz gerektiği hususunda bizleri eğitmektedir.

2.1.10. Hz. Meryem’in Kıssası

İslâm’da sahip olduğu faziletlerle övülen, iffetin ve itaatin simgesi haline gelmiş bir şahsiyet olan Hz. Meryem, Kur’ân’da yirmi üçü İsâ b. Hz. Meryem olmak üzere otuz dört yerde geçmekte ve Kur’ân’ın on dokuzuncu sûresi de bu isimle anılmaktadır.⁴⁵⁵

---

⁴⁵¹ el-Furkân 25/74.

⁴⁵² el-Enbîya 21/90.

⁴⁵³ Beyzâvî, *Envâru’-t-Tenzil*, 4/59.

⁴⁵⁴ Meryem 19/3.

⁴⁵⁵ Harman, “Meryem”, 29/236.

Hız. Meryem'in mensup olduğu İmrân ailesi, Âdem, Nûh ve İbrahim aileleriyle aynı soydan gelmekte⁴⁵⁶ ve bu aileler insanlar arasında seçilmişlerden kılınılmaktadırlar.⁴⁵⁷ Hız. Meryem uzun bir müddet çocuğu olmayan İmrân'ın hanımının Allah'a ettiği duanın kabul olmasıyla dünyaya gelmektedir. Annesi Hız. Meryem'i, henüz karnındakinin kız mı erkek mi olduğunu bilmeden mabede adamaktadır.⁴⁵⁸ Hız. Meryem mabette güzel bir bitki misali yetiştirilmektedir.⁴⁵⁹

Hız. Meryem mabede teslim edildiğinde onun sorumluluğunu üstlenme konusunda mabettekiler ihtilafa düşmektedirler. Aralarındaki istişare sonucunda kura çekmeye karar vermektedirler. Kuranın neticesinde Allah'ın takdiri üzerine Hız. Meryem'i, Hız. Zekeriyâ himayesine almaktadır. Böylelikle Hız. Meryem salih kulların bulunduğu mabette Allah'ın peygamberinin gözetimi altında yetiştirilmektedir.

Hız. Zekerriya'nın nezaretinde yetişen Hız. Meryem'in mabette kendisine has bir odası bulunmaktadır. Hız. Meryem vaktinin çoğunu Allah'a ibadetle geçirmekte diğer vakitlerde de mabede hizmet etmektedir. İbadetleriyle meşguliyete kendisini kaptıran Hız. Meryem'e Allah katından çeşitli rızıklar ulaştırılmaktadır.⁴⁶⁰ Hız. Meryem'in yanında yazın kış meyveleri kışın yaz meyveleri bulunmaktadır.⁴⁶¹ Nitekim buna şahit olan Hız. Zekeriyâ Allah'ın kudreti karşısında kendisi ve hanımı için vakti geçmiş olduğu halde Allah'tan çocuk istemektedir.⁴⁶² Allah Hız. Meryem'i lütfu ve merhametiyle sarmaktadır.

Hız. Meryem ibadetine düşkün ve iffetini muhafaza eden temiz bir aileden gelen ve Allah'ın dilemesiyle babasız olarak İsâ'yı dünyaya getiren bir kadın olmasıyla Allah'ın yeryüzündeki seçkin kulları arasında yer almaktadır.⁴⁶³ Allah Hız. Meryem'i diğer tüm kadınlardan üstün kılmaktadır. Allah'ın Hız. Meryem'e verdiği değerin bir göstergesi de Kur'ân'da Hız. Meryem'den bizzat ismiyle bahsetmesidir. Allah Kur'ân'da bahsi geçen kadın şahsiyetlerin isimlerini açıkça zikretmemektedir. Fakat İmran kızı Hız. Meryem bir istisna oluşturmakta ve Kur'ân'da ismi defaatle zikredilmektedir.⁴⁶⁴ Allah Hız. Meryem'i

---

⁴⁵⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/354.

⁴⁵⁷ Âl-i İmrân 3/33-34.

⁴⁵⁸ Âl-i İmrân 3/35-36.

⁴⁵⁹ Ebu'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğıb el-İsfahânî, *Tefsîru Râğıb* (Riyad: Dâr'ul Vatan, 2003), 2/532.

⁴⁶⁰ Âl-i İmrân 3/37.

⁴⁶¹ Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî, *Tefsîru Mücâhid* (Mısır: Dârul-Fıkr İslâmî el-Hadîs, 1410/1989), 1/251; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdı, *en-Nüket ve'l-Uyûn* (Lübnan: Dârul-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/388.

⁴⁶² Âl-i İmrân 3/38.

⁴⁶³ Âl-i İmrân 3/42-43.

⁴⁶⁴ Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, 354-355.

ibadetlerine düşkünlüğü, maddi ve manevi kirlere uzak oluşu⁴⁶⁵ Allah'a olan bağlılığı yani takvalı bir kul oluşuyla üstün kılmaktadır.⁴⁶⁶ Hz. Meryem'in bu üstünlükleri dolayısıyla onun peygamber olduğunu ileri süren görüşlerde bulunmaktadır.⁴⁶⁷ Fakat Allah âyetinde Hz. Meryem'in ahlakıyla seçilmiş bir kul olduğu vurgusu dışında başka bir şeye dikkat çekmemektedir.⁴⁶⁸

Hz. Meryem vaktinin çoğunu odasında ibadetle geçirmekte müsait zamanlarda da mabedin temizliği ve diğer gerekli ihtiyaçlarını gidermek için çalışmaktadır. Hz. Meryem kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir gün mabedin doğu tarafına gitmektedir.⁴⁶⁹ Hz. Meryem ihtiyaçlarını karşılamak için bulunduğu mabedin doğu tarafında, düzgün bir insan şeklinde kendisine görünen⁴⁷⁰ Cebrâil'le karşılaşmaktadır.⁴⁷¹ Hz. Meryem'in Cebrâil'i gördüğü esnadaki sözleri şu şekildedir; "Ben, senden, çok esirgeyici olan rahmana sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)"⁴⁷²

Gördüğü yabancı karşısında endişeye kapılan Hz. Meryem hemen Allah'a sığınmaktadır.⁴⁷³ Hz. Meryem iffetini belli eden bir hitapla Cebrâil'e seslenmektedir. Hz. Meryem'in ifadelerinden karşısındaki kişiyi de Allah'tan sakınmaya davet ettiği görülmektedir. Elbette ki Hz. Meryem'in gösterdiği bu davranışlar onun üstün ahlakının ve günahattan sakınmadaki titizliğinin göstergesi olmaktadır.

Cebrâil ise Hz. Meryem'e kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu belirtmektedir. Hz. Meryem'e "Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için rabbim tarafından gönderilmiş bir elçiyim"⁴⁷⁴ âyetini ileten Cebrâil kendisinin bir insan olmadığını belirterek Hz. Meryem'in kendisinden zarar görebileceği endişesini gidermektedir.

Hz. Meryem Cebrâil'in ilettiği mesaj karşısında şaşırmakta ve irkilmektedir. Hz. Meryem'in yaşadığı hayret şu ana değin böyle bir şeyin görülmemiş olmasından ve insan tabiatına aykırı olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Hz. Meryem şaşkınlığını şu

---

⁴⁶⁵ et-Tahrîm 66/12.

⁴⁶⁶ Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 2/36; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 8/218.

⁴⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 8/217.

⁴⁶⁸ el-Mâide 5/75.

⁴⁶⁹ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Vasît*, 2/1468.

⁴⁷⁰ Meryem 19/16-17.

⁴⁷¹ Ebü'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kelimü't-Tayyib, 1419/1998), 2/329.

⁴⁷² Meryem 19/18.

⁴⁷³ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Vasît*, 2/1468.

⁴⁷⁴ Meryem 19/19.

sözlerle ifade etmektedir; “Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?”⁴⁷⁵

Cebrâil ise Allah’ın kudretine vurgu yaparak “Orası öyle, ancak rabbın buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir.”⁴⁷⁶ bunun Allah için kolaylığına dikkat çekmektedir.⁴⁷⁷

Hiz. Meryem âyette belirtilen “bu, kararlaştırılmış bir iştir” ifadesinin neticesinde babasız olarak dünyaya gelecek Hiz. İsa’ya hamile kalmaktadır.⁴⁷⁸ Hiz. Meryem’in hamileliği, bir kadının hamile kalması için gereken sebeplerden bağımsız olmakla beraber bu hamilelik Hiz. İsa’nın mucizeleri arasında sayılmaktadır. Nitekim âyette “biz de ona ruhumuzdan üfledik” denilerek Hiz. Meryem’in hamile kalış keyfiyeti aktarılmaktadır.⁴⁷⁹ Hiz. Meryem’in Hiz. İsa’ya hamile kalışı yeryüzünde daha önce görülmüş bir şey değildir. Dolayısıyla Hiz. Meryem’in iffetinden emin olan kimseler bile bunu sorgulama gereği duymaktadırlar.

Hiz. Meryem’in hamileliğini ilk fark edenlerden biri halasının oğludur. Hiz. Meryem halasının oğlu⁴⁸⁰ Yusuf b. Yakub en-Neccar’ın, Hiz. Meryem’in üstün şahsiyetine tanık olmasına rağmen “tohum olmadan ekin olur mu?” şeklindeki ifadesi onun şaşkınlığının göstergesi olmaktadır.⁴⁸¹

Hiz. Meryem gerçekten bu hamilelikte güç bir duruma düşmektedir. O Allah’a olan bağlılığı ve sarsılmaz inancı neticesinde bu zorlukların üstesinden gelebilmektedir. Nitekim Allah diğer kadınlarda üstün kıldığı ve kendine samimi bir kul olan Hiz. Meryem’i desteklemektedir. Hiz. Meryem hem halasının oğluna hem de kendisine aynı soruları yönelten Hiz. Zekeriyâ’ya, Hiz. Âdem’i annesiz-babasız yaratan Allah’ın buna muktedir olduğunu belirtilerek âyette geçen şu ifadelerle de İsa peygamberi müjdelemektedir; “Melekler demişti ki: ‘Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa Mesih’tir, dünyada da ahirette de itibarlı ve (Allah’a) yakın kılınarlardandır’”⁴⁸²

⁴⁷⁵ Meryem 19/20; bk. Âl-i İmrân 3/47.

⁴⁷⁶ Meryem 19/21.

⁴⁷⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kurân*, 2/44; Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kasım b. Hallak el-Kasımî, *Mehâsinü’l-Te’vîl* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1418/1998), 2/319.

⁴⁷⁸ Begavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, 5/224.

⁴⁷⁹ et-Tahrîm 66/12.

⁴⁸⁰ Bazı rivayetlerde amcasının oğlu şeklinde geçmektedir. Her halükârda Meryem’in yakın bir akrabası olduğu rivayetle sabittir.

⁴⁸¹ İbn Kesîr, *Kıyasu’l-Enbiya*, 569-570.

⁴⁸² Âl-i İmrân 3/45.

Kur'ân'da Hz. Meryem'in hamilelik sürecinde inzivaya çekildiği aktarılmaktadır.⁴⁸³ Bunun sebepleri Kur'ân'da zikredilmekle beraber, elbette çeşitli hikmetleri bulunmaktadır. İnsanların onu ayıplamaları veya kınamaları neticesinde onlardan uzaklaşma isteği doğmuş olabileceği ihtimali kuvvetli görülmektedir.⁴⁸⁴ Zira kadının hamilelik psikolojisi göz önüne alındığında bu gayet tabii bir eylem olmaktadır. Hz. Meryem hamilelik psikolojisi ve insanların kınamalarından duyduğu endişe neticesinde doğum vakti geldiği esnada sancılı bir halde “Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim”⁴⁸⁵ sözlerini sarf etmiştir.

Doğum anında kadın maddi ve manevi desteklere ihtiyaç duymaktadır. Hz. Meryem böyle zor bir anı Allah'ın desteği ve yardımı sayesinde atlatmaktadır. Hz. Meryem'in doğum yapmak üzere uzandığı yerin yanında bir su kaynağı var eden Allah, mevsimi olmadığı halde taze hurmaların olduğu dalı Hz. Meryem'in doğum için uzandığı yerde hazır etmektedir.⁴⁸⁶

Kur'ân Hz. Meryem'in Hz. İsmâ'yı doğurmaya hazırlandığı o sahneyi şöyle tasvir etmektedir; “Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine yöneltti. Hz. Meryem, ‘Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!’ dedi. Aşağısından biri ona şöyle seslendi: ‘Tasalanma! Rabbin senin altından bir su kaynağı yaratmıştır.’ Ye iç, gözün aydın olsun!”⁴⁸⁷

Allah Hz. Meryem'e kendisine göz aydınlığı olacak İsmâ'nın müjdesini vermektedir. Kendisine kaygılanmaması gerektiğini belirtmekte ve içinde bulunduğu durum dolayısıyla, İsmâ'nın Hz. Meryem'e şahit olacağını aktarmaktadır. Allah mucizesi gereği Hz. Meryem'i susturmakta⁴⁸⁸ ve onu aklayacak Hz. İsmâ'yı henüz kundakta iken konuşturmaktadır.

Hz. Meryem'in kucağında İsmâ'yla kavmine ulaştığı an şöyle aktarılmaktadır; “Sonra çocuğu kucağına alarak topluluğuna getirdi. Dediler ki: “Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın! Ey Harun'un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi”⁴⁸⁹

---

⁴⁸³ Meryem 19/22.

⁴⁸⁴ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 5/224.

⁴⁸⁵ Meryem 19/23.

⁴⁸⁶ İbn Kesîr, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, 571.

⁴⁸⁷ Meryem 19/23-26.

⁴⁸⁸ Meryem 19/26.

⁴⁸⁹ Meryem 19/27-28.

Elbette ki bu durum iffetine bağı ve üstün ahlaki hasletleriyle anılan Hz. Meryem için büyük bir imtihandı. Allah onu bir peygamber annesi kılmakta iken aynı zamanda o insanların ayıplamalarına maruz kalmaktadır. Göstermiş olduğı tevekkül Allah tarafından her daim desteklenmesine vesile olmaktadır. Allah'ın ona verdiğı teminat neticesinde Hz. Meryem beşikteki Hz. İsâ'yı delil olarak göstermekte⁴⁹⁰ ve Allah'ın kendisi için yaratacağı mucizeyi beklemektedir.

Hz. Meryem'in kucağındaki bebeğı işaret etmesi orada bulunanları şaşırtmaktadır. Hz. Meryem'in şahit olduğı mucizeyi henüz bilmeyenler duruma şaşırarak "Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?"⁴⁹¹ demektedirler. Bunun üzerine Allah'ın mucizesi gerçekleşmekte ve henüz kundakta bir bebek olan İsâ Allah'ın emriyle şu sözlerle annesi Hz. Meryem'i aklamaktadır; "Ben Allah'ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankar yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır"⁴⁹²

Allah insanların şüpheyeye düşüp tartıştıkları bu konuyu "İşte Meryem oğlu İsâ bu; şüpheyeye düşüp tartıştıkları konuda gerçek söz de bu"⁴⁹³ sözleriyle açıklığa kavuşturmuştur. İsâ'nın sanılanın aksine Hz. Meryem'in gayri meşru ilişkisi neticesinde doğan bir çocuk olmadığı, aksine Allah'ın Hz. Meryem'e bir ikramı ve mucizesi olduğu anlaşılmaktadır. Hz. İsâ'nın sözleri arasındaki "yaşadığım sürece anneme saygılı olmayı emretti" ifadesi Allah'ın kendi katında kıymetli kıldığı Hz. Meryem'i daha da yüceltmesinin göstergelerinden olmaktadır.⁴⁹⁴

Allah Hz. Meryem'in temizliğini ispat etmekte ve beşikteki Hz. İsâ'yı konuşturmuştur. Allah'ın gösterdiği bu mucize Hz. Meryem'i içinde bulunduğı zor durumdan kurtarmaktadır. Allah Hz. Meryem oğlu İsâ'yı, Allah'ın kudretini anlamaları için bir delil ve işaret kılmaktadır.⁴⁹⁵

Hz. Meryem Allah'ın kendisine yakın bulduğı kullarındandır. Nitekim Allah kendisine yakın olanları kendisinin emir ve yasaklarına boyun eğenler olarak âyetinde

---

⁴⁹⁰ Âl-i İmrân 3/46.

⁴⁹¹ Meryem 19/29.

⁴⁹² Meryem 19/30-33.

⁴⁹³ Meryem 19/34.

⁴⁹⁴ Meryem 19/31-32.

⁴⁹⁵ el-Mü'minûn 23/50.

şöyle beyan etmektedir; “Ey Hz. Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, huzurunda eğilenlerle beraber sen de eğil”⁴⁹⁶

Hız. Meryem bir kadının sahip olabileceği en büyük servet olan iffet ve haya hazinesinin sahibi ve sembolü olmaktadır. Hız. Meryem’in sembolü haline gelen bu iffeti ve hayası aynı zamanda onun imanının bir yansıması olmaktadır.

Allah Kur’ân’da kimi şahıslar üzerinden mesajlarını aktarmaktadır. Şahısları örnek göstererek mesajlarını iletme Kur’ân’ın başvurduğu yöntemlerden birini oluşturmaktadır. Kur’ân olumlu ve olumsuz davranışlar sergileyen karakteri hem inkâr edenler hem de inananlar için üzerinde düşünmeleri, örnek ve ibret almaları noktasında bir pekiştirme aracı kılmaktadır. İnkâr edenlere Hız. Nûh’un ve Hız. Lût’un karısını ibret gösteren Allah, iman edenler içinde Firavun’un hanımı Hız. Âsiye’yi ve Hız. Meryem’i örnek göstermektedir.⁴⁹⁷

Allah’ın bir kişinin şahsiyetini örnek olarak takdim etmesi, o kişinin ulaşılmazlığına vurgu yapmak maksadıyla olmamaktadır. Aksine o şahsiyetin muteber özelliklerini insanlara örnek kılmak amacıyla aktarılmaktadır.⁴⁹⁸

Kur’ân’ın başvurduğu bu yöntemler onun kişilerin psikolojik ihtiyaçlarını ve düşünsel eğilimlerini dikkate alan yaklaşımının inceliğini göstermektedir. Allah Hız. Meryem’i Müslüman hanımlara misal olarak vermekte, Hız. Meryem’in iffetini ve Allah’a içtenlikle itaatini Müslüman hanım şahsiyetler için bir kılavuz kılmaktadır.

2.1.11. Zeyneb Bint-i Cahş’ın Kıssası

İslâmiyetle beraber Arap toplumunda var olup kaynağı örf ve adetler olan birtakım pratikler değiştirilmekte veya kaldırılmaktadır. Sınıfsal farklılıkların toplum içerisindeki belirgin varlığı, kadınların Allah’ın onlara tanımış olduğu hak ve özgürlüklerin dışında bırakılması ve evlat edinmenin örfteki yeri İslâmla beraber kaldırılmakta ve farklı noktalara taşınmaktadır.

Zeyneb Bint-i Cahş’ın kıssası toplumda var olan iki dinamik algının kırılmasında örnek olmaktadır. Bunlardan ilki sınıfsal farklılıklar ikincisi de evlat edinme adetidir.

⁴⁹⁶ Âl-i İmrân 3/43.

⁴⁹⁷ et-Tahrîm 66/10-12, el-Enbiyâ 21/91.

⁴⁹⁸ Küçükkendirici, *Kur’ân’da Övgüyle Bahsedilen Kadınlar*, 63-64.

Nitekim kıssanın yer aldığı sûrenin başlarında evlat edinme adeti tedavülden kaldırılmaktadır. Zeyneb Bint-i Cahş'ın kıssasıyla da Müslüman toplumunda yeni bir tanzime gidilmektedir.⁴⁹⁹ Kıssada vurgulanan bir diğer konu da Zeyneb Bint-i Cahş'ın Allah'a olan bağlılığı ve Hz. Peygambere olan saygısıdır.

Peygamberin halası Ümeyme binti Abdilmuttalib'in kızı olan Zeyneb Bint-i Cahş bin Raib bin Yağmer bin Ğanem el-Esediyye Hz. Peygamberin kendisiyle aynı soydan gelen hanımıdır.⁵⁰⁰ Zeyd ibni Harise ibni Şurahbîl ise Hz. Peygambere, evlilikleri neticesinde Hz. Hatice tarafından hediye edilen bir köledir. Daha sonra Hz. Peygamber Hz. Zeyd'i azat etmektedir yani Hz. Zeyd Hz. Peygamberin evlatlığı olmaktadır.

Kıssanın iki önemli şahsiyeti olan Zeyneb Bint-i Cahş ve Zeyd ibni Harise toplumdaki yanlış birtakım örf ve adetlerin kaldırılmasında uygulamalı yer almaktadırlar.⁵⁰¹ Kıssada vuku bulan olayların gelişim aşamasına değindikten sonra kıssa ve şahsiyetler üzerinden verilmeye çalışan mesajları irdelemeye çalışacağız.

Hz. Peygamber evlatlığı olan Hz. Zeyd'i evlendirmek istediği vakit eş olarak ona Zeyneb Bint-i Cahş'ı uygun görmektedir. Tefsirlerin bir kısmında Zeyneb Bint-i Cahş'ın, Hz. Peygamberle aynı soydan geldiği ve kendisini güzellik ve makam açısından Hz. Peygamber'e uygun gördüğü için Hz. Peygamber'in, onu Hz. Zeyd'e değil de kendisine nikahlamak adına bir niyette olduğunu düşündüğüne dair ifadeler bulunmaktadır.⁵⁰² Tefsirlerde yer alan bu ifadeler kesinlik belirtmemekle beraber yorum farklılığı olarak görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, Zeyneb Bint-i Cahş'a ve onun ailesine bunu hissettirecek herhangi bir girişimde bulunmamasına karşın, onların böyle bir düşünceye sahip oldukları görüşünün tefsirlerde bu şekilde belirtilmesi konunun bağlamına zarar vermektedir. Hz. Peygamberin teklifi üzerine Zeyneb Bint-i Cahş ve ailesi, daha önce adetlerinde böyle bir evliliğin bulunmaması dolayısıyla bu evliliği uygun görmemektedir.⁵⁰³ Hz. Zeyneb Kureyş kabilesine bağlı soylu bir ailenin kızıdır. Arap toplumunda yer alan o günki uygulamalarda genellikle aynı kabileden veya aynı soydan evlilik bağları kurulmaktaydı. Bu nedenle Hz. Peygamber'in, Hz. Zeyd ve Hz. Zeyneb'in evliliğine dair bu girişimi ilkin, farklı sebepleriyle birlikte bu yerleşik adete ters düşmesi itibarıyla mümkün görülmemiş olabilir.

⁴⁹⁹ Kutub, *Fî Zılâl*, 5/2864.

⁵⁰⁰ İbn Kesîr, *El-Bidaye ve 'n-Nihaye*, 4/145.

⁵⁰¹ el-Ahzâb 33/37.

⁵⁰² Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/353.

⁵⁰³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 4/421-422; Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/353.

Nitekim İslâmiyet öncesi Arap toplumunun geleneğinde zaten böyle bir evlilik söz konusu olmamaktadır. Neseb ve kabilecilik anlayışı hayatın her noktasında baskın olduğu gibi evlilik müessesinde de etkin bir faktördü. Fakat Hz. Peygamber İslâm'ın getirdiği teamüller neticesinde böyle bir girişimde bulunmaktadır. Sonuçta Hz. Zeyd, hür ve inanan bir kimsedir. Allah katında insanlar arasında üstünlüğün sadece takva noktasında olabileceği anlayışı Müslümanların bildiği bir hakikattir. Nitekim: “Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır”⁵⁰⁴ Allah âyetinde insanların sahip olduğu kimliklerle ve mensup olduğu etnik gruplarla yani kendi iradesi ve emeği ile elde etmediği, Allah’ın takdiri olan özelliklerle övünmeyi ve üstünlük göstermeyi yasaklamaktadır.

İslâm’ın oluşturmaya çalıştığı toplum yapısı ve zihni oluşumu bazı adetler üzerinde nüfuz edememesinden kaynaklı olarak Hz. Zeyneb ve ailesi bu evliliğe ilk etapta mesafeli durmaktadırlar. Fakat daha sonra Zeyneb Bint-i Cahş, kararını gözden geçirme ihtiyacı hissetmekte ve kararını olumlu yönde değiştirip Hz. Zeyd ile evliliğe sıcak bakmaktadır.⁵⁰⁵ Hz. Zeyneb, Hz. Peygamberin böyle bir evliliği talep etmesinde farklı hikmetler olduğunu anlayacak olgunluktur. Nitekim Hz. Zeyd, azatlı bir köle olsa da Hz. Peygamberin yanında onun ahlakıyla yetişen bir gençtir. Bu onu, pek çok yönüyle diğerlerinden ayırmakta ve ona ayrı bir kıymet katmaktaydı. Hz. Zeyneb ve ailesinin olaya bu açılardan yaklaştığını düşünmekteyiz.

. Hz. Peygamberin talep ettiği davranışların diğer insanların talepleri gibi görülmemesi noktasında bir âyette şöyle buyrulmaktadır; “Resulün çağrısını aranızda, birinizin diğerini çağırması gibi görmeyin. Aranızdan gizlice sıvışıp gidenleri Allah elbette bilir. Onun emrine aykırı davrananlar başlarına ya bir belanın gelmesinden yahut can yakan bir cezaya çarpılmaktan korksunlar”⁵⁰⁶

Dinine olan bağlılığı ve ibadetlerine düşkünlüğüyle bilinen Zeyneb Bint-i Cahş’ın Hz. Peygamber’in uygun gördüğü bu evliliği görmezden gelmesi düşünülememektedir. Hz. Zeyneb, Allah’a teslimiyet örneği göstererek Hz. Peygamberin onun hakkında uygun gördüğü evliliği kabul etmektedir.

⁵⁰⁴ el-Hucurât 49/13.

⁵⁰⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 6/421; Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/539-540.

⁵⁰⁶ en-Nûr 24/63.

Hiz. Zeyneb ve Hiz. Zeyd'in evliliği birtakım sıkıntılar neticesinde yolunda gitmemektedir. Tefsirlerde bunun nedeni, ikisinin neseb bakımından eŖit olmamasından kaynaklı gsterilse de konu hakkında kesin bir malumat bulunmamaktadır. Evliliklerinin yolunda gitmediği haberini Hiz. Peygambere ileten Hiz. Zeyd, Hiz. Peygamberden "Hanımını bırakma Allah'tan kork" nasihatini almaktadır.⁵⁰⁷

Hiz. Peygamberin Hiz. Zeyd'e hanımını boşamama noktasındaki tavsiyesine rağmen bir süre sonra boşanma gerçekleşmektedir. Boşanmanın ve sonraki sürecin anlatıldığı âyetteki ifadeler Ŗu Ŗekildedir; "Bir zaman, Allah'ın kendisine lutufta bulunduğu, senin de lütufkâr davrandığın kiŖiye, 'EŖinle evlilik bağını koru, Allah'tan kork' demiŖtin. Bunu derken Allah'ın ileride açıklayacağı bir Ŗeyi içinde saklıyordun, kendisinden ekininme hususunda Allah'ın önceliği bulunduğu halde sen halktan ekiniyordun. Zeyd onunla beraber olduktan sonra müminlere, evlatlıklarının -kendileriyle beraber olup ayrıldıkları-eŖleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik. Allah'ın emri elbet yerine getirilecektir"⁵⁰⁸ Âyette belirtildiği gibi Hiz. Zeyd, Zeyneb Bint-i CahŖ ile boşanıp onunla iliŖini kesmektedir. Zeyneb Bint-i CahŖ'ın iddet süresi dolunca Allah onu Hiz. Peygamber ile nikahladığını duyurmaktadır. O günkü Arap toplumunda yıkılması zor bir tabu, gerçekleşen bu hadise neticesinde Allah'ın muradı üzere yıkılmaktadır.

Hiz. Peygambere dahi zor gelen bu yeni uygulama, bazı müfessirlerin görüşlerine göre aslında öncesinde Hiz. Peygambere ilham edilmektedir. Hiz. Zeyd, Hiz. Peygamberin yanına gelip Zeyneb Bint-i CahŖ'ı boşamak istediği vakit Hiz. Peygamberin, Ŗayet Hiz. Zeyd boşanırsa Allah'tan Hiz. Zeyneb ile kendisinin evleneceğine dair bilgiyi aldığı belirtilmektedir. Nitekim âyette geçen "Allah'ın ileride açıklayacağı bir Ŗeyi içinde saklıyordun"⁵⁰⁹ ifadesinden kastın bu olduğu söylenmektedir.⁵¹⁰ Rivayetler tefsirlerde yer almakla beraber ihtilaflı konular arasında görölmektedir. Hiz. Peygamber'in boşanmanın kaçınılmaz olduğunu görmesine rağmen hakkı ve sabrı tavsiye olarak Hiz. Zeyd'e eŖini yanında tut demiŖ olma ihtimali de bulunmaktadır. Ayrıca ayetteki "Allah'ın ileride açıklayacağı" Ŗeyden kastın bu evlilikten ziyade evlatlığın kaldırılması haberinin olması kuvvetli ihtimaller arasındadır.

⁵⁰⁷ Yazır, *Hak Dini*, 6/3902.

⁵⁰⁸ el-Ahzâb 33/37.

⁵⁰⁹ el-Ahzâb 33/37.

⁵¹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'ân*, 4,424-425.

Tefsirlerde yer alan diğer görüşe göre ise Hz. Peygamber, Zeyneb Bint-i Cahş ile kendisi evlenmeyi murat etmektedir. Fakat kınanmaktan korktuğu ve bunu dile getirmekten çekindiği için Hz. Zeyd'e hanımı ile boşanmamasını tavsiye etmektedir. Bu görüşü öne sürenler Hz. Peygamberin Hz. Zeyneb'i örtünme emrinden önce görüp beğendiğini ve kalbine sevgisi yerleştiğini söylemektedirler.⁵¹¹ Elbette ki bu yaklaşımlar Hz. Peygamber'in üstün ahlakına ve taşıdığı peygamberlik misyona yakışmayan açıklamalardır.⁵¹²

Tefsirlerdeki birçok farklı rivayete karşın⁵¹³ denebilir ki farklı bir teamülün uygulamaya geçmesinde Allah, bizzat peygamberini vazifelendirmektedir. Nitekim âyette bu tür bir evliliğin Hz. Peygamber'in örneğinde diğer Müslümanlara da caiz olduğu açıklanmaktadır.⁵¹⁴ Hz. Peygamber içinse bu Allah'ın emrettiği ve yerine getirilmesi gereken bir görev olmaktadır. Allah, toplumda yer edinen evlatlık geleneğin ameli yönden iptali noktasında Hz. Peygamberi vazifelendirmektedir.⁵¹⁵ Böylece evlatlıkların kişilerin kendi evlatları nezdinde olmadığı ve şer' en evlatlığının dul eşiyile evlenmede bir manî olmadığı Allah tarafından beyan edilmektedir.

Kıssadaki önemli noktalardan bir diğeri de Hz. Zeyneb'in Allah'a olan itaati ve Hz. Peygamber'e olan saygısıdır. Hz. Zeyneb, Hz. Zeyd ile evlenirken İslâmiyet'in getirmiş olduğu bu yeni toplum yapısına ve eşitlik anlayışına uygun hareket etmektedir. Nitekim Hz. Zeyneb, Hz. Zeyd ile evliliğinde olduğu gibi, Hz. Peygamberle evliliği kabul ederek yine o günkü topluma adeten ters bir uygulamayı kabul etmiştir. Allah'ın emirlerini her türlü diğer uygulamaların üstünde gören Hz. Zeyneb, sahip olduğu bu olgun yaklaşımlarla İslâm'ın oluşturmaya çalıştığı yeni düzene katkı sağlamıştır.

2.1.12. Hz. Âişe'nin Kıssası

Hz. Peygamber'in eşlerinden olan Hz. Âişe, aynı zamanda Hz. Peygamberin en yakın dostu Hz. Ebubekir'in kızıdır. Hz. Âişe, Hz. Ebubekir'in hanesinde onun ilkeleri ile yetişip ilim, iffet ve fazilette üstünlüğü ile bilinmektedir. Hz. Peygamberin sohbeti ve

⁵¹¹ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 6/354.

⁵¹² Yazır, *Hak Dini*, 6/3901.

⁵¹³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 424-425; Yazır, *Hak Dini*, 6/3902.

⁵¹⁴ el-Ahzâb 33/37.

⁵¹⁵ Kutub, *Fî Zilâl*, 5/2864.

nazarına erişme şerefiyle takvada da üst derecelere ulaşmaktadır. Hz. Peygamber eşlerinin ümmetin anneleri olması dolayısı ile müminler nezdinde de kıymet taşımaya devam etmektedir.

Faziletleri ile bilinen Hz. Âişe'nin ağır bir iftiraya uğraması sonucunda yaşadıkları ve süreç içerisinde Allah'ın teslimiyeti ve bu kıssanın müminler için taşıdığı örnekliğe değinmeye çalışacağız. Nitekim kıssanın vuku bulmasıyla inen âyetlerde Allah Hz. Âişe'yi akladığı gibi müminler içinde birtakım öğütler vermektedir.

Hz. Âişe kıssası Kur'an'da Nûr sûresinde yer almaktadır.⁵¹⁶ Kıssa tarihte “İfk hadisesi” olarak bilinen ve Hz. Âişe'nin iffine dair yapılan çirkin bir iftira sonucu Allah'ın onu aklamasından oluşmaktadır.⁵¹⁷ İfk kelimesi Kur'an'da olayın aktarıldığı âyetlerde iki defa geçmektedir.⁵¹⁸ İfk kelime manası olarak “iftira, en kötü ve en çirkin yalan” anlamlarına gelmektedir.⁵¹⁹

İftirayı atan ve bu olayı başlatıp Hz. Peygamberin lekesiz mahrem hayatına dil uzatan Abdullah b. Übeyy b. Selûl'dür. Abdullah b. Übeyy aynı zamanda münafıkların başı olarak da bilinmektedir. Olayı başlatan hadiseler şu şekilde cereyan etmektedir.

Adeti üzere Hz. Peygamber sefere çıkacağı zaman kura sonucu hanımlarından birini yanında sefere götürmektedir. Beni Müstalik Gazvesi için kura Hz. Âişe'ye çıkmaktadır.⁵²⁰ Kura sonucu üzerine Hz. Âişe, gazveye Hz. Peygamberle beraber gitmektedir. İftiracıların dayandıkları hadise ise dönüş yolunda gerçekleşmektedir. Hz. Peygamber eşleriyle perde arkasından konuşulması gerektiğine dair ilâhî emir bu seferden önce gelmiş olduğundan Hz. Âişe, deve üzerine kurulmuş perdeli mahvede seyahat etmektedir. Araplar buna “hevdeç” ismini vermektedirler. Dönüş yolunda Medine'ye yakın bir yerde durup istirahat amacıyla orada konaklamaktadırlar. Vakit gece olunca ise hareket emri verilmektedir. Hz. Âişe bu sırada ihtiyacını gidermek için konak yerinden bir miktar uzaklaşmaktadır. Dönüşte ise gerdanını yokladığında kolyesini düşürmüş olduğunu fark edip onu aramaya koyulmaktadır. Uzunca bir süre aradıktan sonra kolyeyi bulup konak yerine geri dönmektedir. Fakat kendisi oraya ulaştığında konakladıkları yerde kimsenin olmadığını görmektedir.

---

⁵¹⁶ en-Nûr 24/11-17.

⁵¹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 6/25; Endelüsî, *Bahrü'l-Muhît*, 8/19.

⁵¹⁸ Nûr 24/11,12.

⁵¹⁹ Mustafa Fayda, “Âişe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/507.

⁵²⁰ Müslim, “Tevbe”, 2770 (4/2129).

Hız. ÂiŖe kendisini taşıyanların onun mahve içerisinde olduğunu zannedip hareket ettiklerini anlayıp, yokluğunu fark eder etmez geri doneceklerinden emin olarak orada beklemeye karar vermektedir. Ayrıca konakladıkları yerleri arkadan kontrol etmekle gorevli kiŖinin de onu bulabileceğinden, beklemenin daha uygun olduğunu düşünmektedir. Nitekim gece vakti tek başına yolculuk etmesinin sakıncaları daha fazla olmaktadır. Hız. AiŖe beklerden uyku bastırđıėı için uyuyakalmaktadır. Birliğin arkasını toplamak ve emniyetini sağlamakla gorevlendirilen Safvan b. Muattal'da Hız. ÂiŖe'nin beklediği yere varmaktadır. Safvan b. Muattal uzaktan gordüğü karartının yanına varıp Hız. ÂiŖe'yi fark ettiği vakit "inna lillehi ve inna ileyhi raciun" diyerek Hız. ÂiŖe'yi uyandırmaktadır. Hız. ÂiŖe'yi hicab âyeti inmeden önce de gormüş olan Savfan b. Muattal görür görmez onu tanımaktadır. Hız. ÂiŖe onun devesine binip Savfan b. Muattal'da yaya olarak orduya yetiŖmeye alıŖmaktadır. Hız. ÂiŖe'nin aktarımına gore ikisi arasında başka bir konuŖma veya irtibat gerekleŖmemektedir. Hız. ÂiŖe ve Safvan b. Muattal ğle üzeri istirahat halinde olan kafikeye yetiŖmektedirler.⁵²¹

Konak yerine birlikte girmeleri ve ikisinin yokluğunun üzerinden bir gece geçmesi neticesinde durumu fırsat bilen Abdullah b. Ubeyy imalı çirkin sozler sarf etmeye baŖlamaktadır.⁵²² Munafıklardan ve Mslmanlardan bir kısmı bu çirkin iftiranın tesiri altında kalmaktadırlar. Hız. ÂiŖe tüm bu söylenenler hakkında habersiz olduğunu nakletmektedir.

Allah âyetinde Hız. Peygamberin eŖlerinin müminlerin anneleri olduğunu beyan etmekle onları tüm erkeklere haram kılmaktadır. Hız. Peygamberin vefatından sonra dahi bu geçerliliğini yitirmemektedir.⁵²³ Atılan iftiranın diğer muhattabı Safvân b. Muattal kendisine verilen gorevi yerine getirmek dıŖında bir harekette bulunmamaktadır. Hız. Peygamberin eŖini gece vakti orda tek ve savunmasız bir Ŗekilde gordüğü halde onu görmezden gelmesi düşnlememektedir. Ümmetin annesine yardım etmesi kadar tabii bir davranıŖ olmamaktadır.

Hız. ÂiŖe cereyan eden tüm bu hadiselerden habersiz olmakla beraber rahatsızlığı dolayısı ile istirahat halindedir.⁵²⁴ İffeti ve faziletleri ile bilinen Hız. ÂiŖe'nin arkasından gerekleŖen bu fitneyi tahmin etme ihtimali olmamaktadır. Bu denli çirkin bir düşncenin

⁵²¹ Eb Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn HiŖm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Kahire: Matbaât-u Mustafa'l-Bb'l-Halebî ve Evlâduhû, 1375/1956), 3/310-311; Müslim, "Tevbe", 2770 (4/2129).

⁵²² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 18/89.

⁵²³ el-Ahzâb 33/6,53.

⁵²⁴ Müslim, "Tevbe", 2770 (4/2129).

Hız. Peygamber eşine yakıştıırılması tahminlerin ötesinde çirkin bir zihniyetin ürünü olmaktadır.

Hız. Âişe hakkındaki iftiraları öğrenmesi üzerine derinden sarsılıp çok üzülmektedir.⁵²⁵ Ayrıca Hız. Peygamberin hastalığı süresince ona olan mesafeli duruşunu da anlamlandırmış olmaktadır. Nitekim Hız. Peygamber Hız. Âişe'nin ismini zikretmeksizin “hastanız nasıldır?” şeklindeki ifadesiyle Hız. Âişe'nin durumunu sormaktaydı. Hız. Âişe bu soğuk ifade ve duruma iftiralarından habersiz olduğu için anlam verememekteydi. Durumu anlaması üzerine Hız. Peygamberden izin alarak babasının evine geçmektedir. Ailesinin durumdan haberdar oldukları halde neden kendisine bildirmediklerini sormaktadır. Hız. Âişe'nin annesi ise onun durumunda bir kadının kıskanılacağı ve bu tarzda iftiralara maruz kalabileceği şeklinde onu teselli etmeye çalışmaktadır. Var olan durumun belirsizliği Hız. Ebubekir ve ailesi için güç bir imtihan olmaktadır.⁵²⁶

Vahyin gecikmesi neticesinde iftiracılar zaman kazanmakta ve iftirayı yaymaya devam etmektedirler. Hız. Peygamberde geciken vahiy ve yayılan fitne üzerine durumu ahabı ile istişare etmek istemektedir. Aralarında Hız. Ömer, Hız. Osman ve Hız. Ali'nin bulunduğu grubun yanı sıra Hız. Âişe'ye yakınlığı dolayısıyla, Hız. Âişe'nin hizmetinden sorumlu Berire'ye de durumu sorarak istişarede bulunmaktadır. Hız. Peygamber Berire'den “ben onu hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum” cevabını almaktadır. Nitekim Hız. Peygamber eşlerinden Hız. Zeyneb de aynı cevabı vererek Berire'nin görüşünü desteklemektedir. Hız. Peygamber istişarede bulunduğu kimselerden Hız. Âişe hakkında kötü bir söz işitmemektedir.

Hız. Zeyneb'in “ben işitmediğimi işittim demekten kulağımı, görmediğimi gördüm demekten gözümü korurum” şeklindeki ifadesi bir iftira karşısında nasıl bir duruş sergilenmesine dair ders niteliğinde bir beyan olmaktadır. Hız. Âişe hakkında” hayırdan başka bir şey bilmiyorum” diyerek onun geçmişinin temizliğine dikkat çekmektedir.⁵²⁷

Kıssanın içinde barındırdığı dersler arasında herhangi bir iftira neticesinde takınmamız gereken tavrın nasıl olmasına dair incelikler barındırmaktadır. Geçmişlerini bildiğimiz, kendisinin hayırlı işlerini gördüğümüz bir kimsenin kanıtlanmamış bir

⁵²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3/311,312; Müslim, “Tevbe”, 2770 (4/2129); Kutub, *Fî Zılâl*, 4/2495.

⁵²⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3/311,312; Müslim, “Tevbe”, 2770 (4/2129).

⁵²⁷ Müslim, “Tevbe”, 2770 (4/2129).

suçlama neticesinde yargılanmasına izin vermememiz gerekmektedir.⁵²⁸ Hz. Peygamber en yakını olan Hz. Âişe'nin durumunu ve ahlakını elbette bilmekte idi. Vahyin gecikmesi ve iftiraların yayılması onu üzmemekte ve Hz. Âişe'ye olan tavrını etkilemektedir. Vahyin gecikmesine binaen Hz. Peygamber mescitte irat ettiği hutbede konuya değinme gereği duymaktadır. Hutbesinde ailesi ve Safvan b. Muattal hakkında hayırdan başka bir şey bilmediğini belirtmektedir.⁵²⁹

Yaklaşık bir ay gibi bir zaman geçmesine rağmen Hz. Âişe'ye atılan bu iftira hakkında bir âyet nazil olmamaktadır. Bu bekleyiş giderek sıkıntılı bir hal alınca Hz. Peygamber, Hz. Âişe ile bizzat konuşmak üzere dostu Hz. Ebubekir'in evine gitmektedir. Hz. Âişe'ye onun hakkında atılan iftirayı sormaktadır. Hz. Peygamberin buradaki yaklaşımı üzerinde elbette onun Allah'ın elçisi olmasının etkisi bulunmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber sürecin zorluğuna rağmen Hz. Âişe'yi incitecek bir üslup ve davranıştan sakınmaktadır. Eşi Hz. Âişe aynı zamanda en yakın dostu Hz. Ebubekir'in kızıdır. Dolayısıyla hem kendi ailesini hem onun ailesini zora sokan bu durumun sona ermesini temenni etmektedir. Kıssanın ayrıntılarını rivayet eden hadisler Hz. Peygamberin tutumundaki inceliği bizlere aktarmaktadır. Hz. Peygamber şayet Hz. Âişe böyle bir günaha yakınlaşmışsa dahi Allah'tan af dilemesini tavsiye etmektedir. Allah'ın tövbe eden kullarına affı ile muamele edeceğini Hz. Âişe'ye buyurmaktadır.⁵³⁰

Karısına bu şekilde iftira atılmış bir kimsenin, üzerinden bir ay geçmesine rağmen durumdan aklanamamış eşine göstereceği tepki tahmin edilebilmektedir. Lakin burada bir Peygamber ahlakı ile hareket eden Hz. Muhammed duruma takındığı tavırla tüm müminlere örneklik teşkil etmektedir. İfk hadisesi kıssası olarak bilinen bu kıssanın sahip olduğu inceliklere atıfta bulunmamız taşımış olduğu bu detaylardan kaynaklanmaktadır.

Hz. Âişe'nin Hz. Peygamberin sorusu üzerine verdiği yanıt onun Allah'a olan teslimiyetinin ve güveninin ne denli büyük olduğunu göstermektedir.

Hz. Âişe Hz. Peygamberin söylenenlere inanmış görüldüğünü bu nedenle her ne söylerse şüpheyle yaklaşacağını belirterek, Hz. Yakub gibi sabredip "...artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığımız şeyler karşısında, (bana) yardım edecek olan ise ancak

⁵²⁸ Merâğî, *Tefsîri'l Merâğî*, 18/85.

⁵²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3/312; Müslim, "Tevbe", 2770 (4/2129).

⁵³⁰ Müslim, "Tevbe", 2770 (4/2129).

Allah'tır"⁵³¹ Diyerek cevabın Allah'tan gelmesi dışında bir çaresinin olmadığını söylemektedir.⁵³²

Hiz. ÂiŖe ile gerçekteŖirdiđi konuŖma neticesinde Hiz. Peygamber henüz Hiz. Ebubekir'in hanesinden ayrılmadan vahiy nazil olmaktadır. Zira Hiz. Peygamber kendisine vahyin geliŖ anındaki alametlere bürünmektedir. Hiz. ÂiŖe'nin ailesi iftiranın doğrulanma ihtimaline karŖı endiŖe ve korku içerisinde beklemektedirler. Hiz. ÂiŖe ise kendisinin hiçbir Ŗekilde korkmadığını iletteği rivayetinde, Allah'ın ona zulmetmeyeceğine ve kendisini bu iftiradan kurtaracağına karŖı inancının tam olduğunu nakletmektedir.⁵³³

“O iftirayı atanlar içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için kötü sanmayın, aksine bu hakkınızda hayırlıdır. Onların her biri iŖlediđi günahı yüklenecektir. İçlerinden günahın büyüklüğünü üstlenen için ise büyük bir azap vardır. Bunu iŖittiđiniz zaman mümin erkekler ve kadınların birbiri hakkında hüsn-i zan beslemeleri ve ‘Bu apaçık bir iftiradır’ demeleri gerekmez miydi? Bu iddialarına dört Ŗahit getirselere ya! Ŗahit getiremiyorlarsa onlar, Allah nezdinde yalancılardan ta kendileridir. Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütfu ve rahmeti hep sizinle olmasaydı içine daldığımız günah yüzünden size büyük bir azap gelecekti. Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir Ŗeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sanıyorsunuz; halbuki Allah katında o büyük bir Ŗeydir. O kulağınıza geldiğinde ‘Bunu konuŖmak bize yakıŖmaz, fesbhnallah, bu apaçık bir iftiradır’ deseydiniz ya! Eğer gerçekte mminlerseniz Allah size, bir daha asla böyle bir Ŗey yapmamanızı ğtlyor. Allah size âyetleri açıklıyor; Allah ilim ve hikmet sahibidir. Müminler arasında ahlaksızlığın yaygınlaŖmasını isteyenlere dünya ve ahirette can yakıcı bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ya Allah'ın size lütfu ve rahmeti ulaŖmasaydı, ya Allah ok Ŗefkatli, çok merhametli olmasaydı!”⁵³⁴

Hiz. Peygamber vahiy sonrası müjdeyi vererek Allah'ın onu bu iftiradan aktardığını ev halkına ilan etmektedir.⁵³⁵ İnen yetler neticesinde Hiz. ÂiŖe'nin iffeti Allah'ın teminatı altına alınmaktadır. Hiz. Peygamber ve Hiz. Ebubekir'in Ŗahsiyetlerini kk dŖrmek adına atılan bu iftiranın aslı olmadığı açıkça belirtilmektedir.

⁵³¹ Yûsuf 12/18.

⁵³² Müslim, “Tevbe”, 2770 (4/2129).

⁵³³ İbn HiŖm, *es-Sİretü'n-Nebeviyye*, 3/115; Müslim, “Tevbe”, 2770 (4/2129).

⁵³⁴ en-Nr 24/11-20.

⁵³⁵ Müslim, “Tevbe”, 2770 (4/2129).

Allah kıyamete değin varlığını koruyacak Kur'ân-ı Kerim'deki âyetleri ile Hz. Âişe'yi beraat ettirmektedir.⁵³⁶ Allah'ın Hz. Âişe'yi bu şekilde aklaması Hz. Âişe'nin Hz. Peygamberin karısı olması dolayısı ile Allah katında sahip olduğu değerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Hz. Âişe ibadetleri, ilmi ve Hz. Peygambere olan bağlılığı ve hizmetleri neticesinde de kendisi adına bu değeri oluşturmaktadır.

Kıssaların birçoğunda dikkat çeken yönlerden biri de Allah'ın kendisinden yardım talep eden ve kendisine bir durumu şikâyetinde bulunan kimseleri geri çevirmediğidir. Kur'ân'da yer alan kadın kıssalarında Allah'ın kendisine çağrıda bulunanlara karşılık verdiği görülmektedir. Âyetlerin bir kısmında yer alan "Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir"⁵³⁷ "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a yakın olan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı işitiyordu. Çünkü Allah her şeyi işitmekte ve görmektedir"⁵³⁸ ifadeleri de bunu destekler niteliktedir.

İftirayı atanlar ise Hz. Peygamberin vahyi açıklaması üzerine cezalandırılmaktadır.⁵³⁹ Allah bu iftirayı başlatanların ve yayanların hem bu dünyada hem de ahirette yaptıkları bu çirkin işin cezasını çekeceklerini belirtmektedir.⁵⁴⁰

İftira sosyal bir hadisedir. İftiraya uğrayan kişi toplumun ve bireylerin baskısı altında kalmaktadır. Yaşanan bu durumda insan psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir. Eğer atılan bu iftira zina iftirası şeklinde olup bir kadının en değerli varlığı olan iffetine yönelik olursa psikolojik tahribatın etkisi de dolayısıyla büyümektedir. Kur'ân'da zina iftirasına maruz kalan iki önemli şahsiyetten bir diğeri ise Hz. Meryem'dir.⁵⁴¹ Böyle bir iftira karşısında kadının sahip olacağı psikoloji Kur'ân'da Hz. Meryem kıssasında detaylıca aktarılmaktadır.⁵⁴² İfk hadisesinin yer aldığı âyetlerde Hz. Âişe'nin psikolojik durumuna dair bir ifade bulunmamakla beraber bu iki kadının fitratının benzer özellikleri neticesinde Hz. Âişe'nin psikolojisini, Hz. Meryem kıssasından ve hadislerden hareketle tahlil edebilmekteyiz.⁵⁴³ Zira her iki kadınında iffetleri muhafaza için gösterdikleri çaba ve Allah'a olan bağlılıkları malumdur. Allah katındaki değerleri dolayısıyla da bu çirkin iftiralarından Allah tarafından aklanmaktadır.

---

⁵³⁶ Neseffî, *Medârikü't-Tenzîl*, 2/491.

⁵³⁷ en-Nûr 24/21.

⁵³⁸ el-Mücâdele 58/1.

⁵³⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 3/315.

⁵⁴⁰ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/292; Merâğî, *Tefsîrü'l Merâğî*, 18/83.

⁵⁴¹ Meryem 19/27-28.

⁵⁴² Meryem 19/23.

⁵⁴³ Çayır, *Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri*, 171.

Kıssada olumlu ve olumsuz davranış özelliklerine sahip kimseler üzerinden birtakım mesajlar verilmektedir. Allah'ın Kur'ân'da aktardığı kıssaların birçoğunda günlük yaşam motivlerimiz için dersler çıkarabilmekteyiz. Bu kıssa özelde Hz. Âişe'yi aklamak amacıyla inmiş görünmekle beraber toplumsal bir soruna dikkat çekerek dinamik bir yapı kazanmaktadır. İnen âyetlerin ve kıssaya ait şahsiyetlerin tutumlarının değerlendirilmesi noktasında verilen mesajları irdelemek gerekmektedir.

Allah âyetinde su-i zanda bulunmanın ahlak dışı bir davranış olduğuna dikkat çekerek⁵⁴⁴ özellikle iffeti ve hayası noktasında emin olunan kimseler hakkında bulunulan su-i zannında daha çirkin bir davranış olduğunu belirtmektedir.

Kıssanın dikkat çekmeye çalıştığı diğer bir unsur ise kesin bir karine olmaksızın kimseye zanna dayanarak hüküm verilemeyeceğidir. Suçlamada bulunan kişi bununla beraber yanında şahit getirmek zorundadır. Allah âyetinde⁵⁴⁵ eğer kişi ortaya attığı suçlamayı delillendiremiyor ise yalancı olarak vasıflandırılmaktadır.⁵⁴⁶

Allah Kur'ân'da iffeti ve hayası ile bilinen namuslu bir kadına zina suçu isnad eden kimsenin dünyada ve ahirette cezalandırılacağını belirterek bu tür davranışların önünü kesmeye yönelik bir yaptırımını ortaya koymaktadır.⁵⁴⁷ Zira bu nevi iftara bir yaptırımın olmaması birbiri hakkında kötü niyet besleyen insanların sıklıkla bu yola başvurmasına sebebiyet verirdi.

Başa gelen musibetler karşısında sabretmek ve Allah'tan yardım dilemek mümin kişide bulunması gereken en önemli vasıflardandır. Hz. Âişe'nin bir Hz. Peygamber olan Hz. Yakub'un sabrını örnek göstererek sabredeceğini ifade etmesi⁵⁴⁸ sahip olduğu üstün ahlakın bir neticesidir. Nitekim Kur'ân içindeki bir kıssanın bir şahsiyeti bir diğer kıssanın şahsiyetindeki erdemi kendisine örnek edinmektedir. Bizler Hz. Âişe kıssasındaki erdemli davranışlardan örnekler sunarken, kıssanın kadın şahsiyeti Hz. Âişe, Allah'ın iki Peygamberinin hayatından kesitler sunan bir diğer kıssayı kendisine dayanak edinmektedir. Elbet de bu Kur'ân kıssalarının zaman ve mekân aşan dinamik yapısına kıymetli bir örnek oluşturmaktadır.

---

⁵⁴⁴ en-Nûr 24/12.

⁵⁴⁵ en-Nûr 24/13.

⁵⁴⁶ Merâğî, *Tefsîrî'l Merâğî*, 18/84; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 9/314; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 4/101.

⁵⁴⁷ en-Nûr 24/4,23.

⁵⁴⁸ Yûsuf 12/18.

2.1.13. Mücadele Eden Kadın Kıssası

Kadının ötekileştirildiği ve kız çocuklarının utanç kaynağı olarak görüldüğü bir toplumda Kur'ân, bu kıssa ile Müslümanları önemli bir mevzu konusunda eğitmektedir. Bir kadının şahsi problemi üzerinden başlayan bu hak arayış mücadelesi aynı zamanda kıssanın içinde yer aldığı sûrenin adını oluşturmaktadır. Kur'ân'da “hakkını arayan kadın” veya “hakkını almak için mücadele eden kadın” ifadelerinden gelmekte olan “Mücadile” kelimesi “mücadele” halini alarak sûre ismini bu kadının hak arayış çabasından almaktadır.⁵⁴⁹ Zihâr yemini sonucu hak arayışına girişen bu kadının kıssası, Kur'ân'ın cahiliye döneminden kalan çirkin adetleri tek tek yıkmasına dair güzel örneklerindedir. Nitekim kadının hak arayışı onun durumunda olan ve olacak hemcinslerinin menfaati doğrultusunda sonuçlanmıştır.

Kıssa Kur'ân'da bir yerde geçmektedir.⁵⁵⁰ Kıssada kocasını Hz. Peygamber'e şikâyet eden kadın, Evs b. Sâmî el-Ensâri'nin karısıdır. Kadın Evs kabilesinin reisi Ubade bin Samit'in kardeşi Havle binti Sa'lebe bin Efram el-Ensâriyye'dir.⁵⁵¹ Havle kocasının zihâr yemini etmesi neticesinde durumunu Hz. Peygamber'e bildirerek, sorunu çözmek amacıyla Hz. Peygamber'den yardım talep etmiştir. Havle, zihâr yemini sonucunda yaşayacağı mağduriyetin giderilmesi noktasında Hz. Peygamber'e var olan hüküm dışında farklı bir çözüm beklentisiyle başvurmaktadır.

Havle şikâyetini Hz. Peygamber'e bildirirken, kocasının onu genç ve güzelken aldığını onun da kocasına yıllarca emek verdiğini iletmektedir. Gençliğini ve güzelliğini kocası ve yuvası uğrunda harcadığını ve kocasına yıllarca emek vermenin yanı sıra ona çocuklar verdiğini belirten Havle, şimdi yaşının ilerlemiş halinde kocasının ondan yüz çevirliğini Hz. Peygamber'e şikâyet etmiştir. Zira kocası sinirli halde iken ona “sen bana anamın sırtı gibisin” deyip cahiliye dönemindeki en sert boşanma ile karısını kendisine haram kıldığını belirtmiştir.⁵⁵²

Zihâr yemini olarak bilinen bu boşanma şekli cahiliye döneminde yaygın olarak kullanılmakla beraber kadınlar için büyük bir mağduriyet oluşturmaktaydı. Zihâr, sözlükte “sırt, arka, yüzey” anlamlarına gelen “zahr” kelimesi ile ilişkilidir. Zihâr,

⁵⁴⁹ Yazır, *Hak Dini*, 7/4772-4773.

⁵⁵⁰ el-Mücâdele 58/1-4.

⁵⁵¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 28/1.

⁵⁵² Ali Muhammed Becavi, *Kasasu'l-Kurân*, (Lübnan: el-Mektebet'ül-Asriyye, 1431/2010), 316.

kocanın karısını kendisine haram kılmak maksadı ile kullandığı bir yemin ve boşanma çeşididir. Kocanın karısını kendisi için mahrem olan bir kadına benzeterek ettiği bir yemindir. Karısının baş, yüz veya sırt gibi bir bölümünü kendisine haram kılınan bir kadınınkine benzeterek, karısını bu kişilerden saymasıdır. Karısını kendisine haram kılmasıdır.⁵⁵³

Medineli Havle ve kocası Evs b. Sâmit'in arasında gerçekleşen bu zihâr yeminin İslâm'dan sonraki ilk zihâr olması, bu çirkin davranışın o süreç içerisinde Müslümanlar arasında çok yaygın olmadığına göstergesidir.⁵⁵⁴ Zihâr, Kur'ân'da yalnızca iki sûrede yer almaktadır.⁵⁵⁵ Bu sûrelerin Medenî sûreler oluşu zihârın Medinelilerce yaygın kullanıldığının göstergesidir. Nitekim bu adetin Yahudilerden etkilenme sonucu ortaya çıktığı ve bir Arap adeti olmadığı savunulmaktadır. Araplara, Medineli Yahudilerle sosyal ilişkileri sunucunda intikal ettiği düşünülmektedir.⁵⁵⁶

Havle Hz. Peygamber'e durumun hükmünü öğrenmek için başvurduğunda ise Hz. Peygamber, “Şu ana kadar senin durumun hakkında herhangi bir şeyle emrolunmadım” cevabını vermektedir. Havle kocasının ettiği yeminden pişman olduğunu ve kendisinin de böyle bir talâk (boşanma) neticesinde yaşayacağı mağduriyeti Hz. Peygamber'e açıklayarak kendisi için, bir hüküm vermesini beklemektedir. Nitekim Havle bu boşanmanın gerçekleşmesi neticesinde çocuklarına kimin bakacağını endişesi ve onların yaşayacağı mağduriyetin neticelerini Hz. Peygamber ile paylaşmaktadır. Hz. Peygamber'i hüküm konusunda bir daha düşünmeye sevk etme noktasında ısrarcı olmaktadır. Hz. Peygamber ise Havle'nin talebi karşısında “Şu ana kadar senin durumun hakkında herhangi bir şeyle emrolunmadım” ifadesini yinelemiştir.⁵⁵⁷

Müslümanların karşılaştığı ilk zihâr olması ve Kur'ân'da henüz bu durumla alakalı bir âyet bulunmayışı, Hz. Peygamberin o günkü uygulamayı Havle'ye iletmesine sebep olmuştur. Havle ise bundan hoşnut olmayıp, “Allah'ım ihtiyacımı ve sıkıntımı sana şikâyet ediyorum” diyerek Rabbine yakarıшта bulunmuştur.⁵⁵⁸ Havle'nin duasına cevaben inen âyetler Hz. Peygamber tarafından Havle'ye iletilmiştir.⁵⁵⁹

---

⁵⁵³ Ahmet Yaman “Zihâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/387.

⁵⁵⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 28/3.

⁵⁵⁵ el-Ahzâb 33/4, el-Mücâdele 58/1-4.

⁵⁵⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/259-265.

⁵⁵⁷ Taberî, *Câm'i*, 28/1-6; Becavi, *Kasasu'l-Kur'ân*, 316.

⁵⁵⁸ Becavi, *Kasasu'l-Kur'ân*, 316-317.

⁵⁵⁹ el-Mücâdele 58/1-4.

Havle'nin yakarışı neticesinde inen "Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetle bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir" Mücâdele sûresinin ilk âyeti, Allah'ın kendisinden yardım isteyen kulunu işittiği ifadesi ile başlamaktadır. Âyette bulunan "kadının sözünü işitmiştir" ifadesi kıssanın bizler içinde önemli bir örnek olduğunu göstermektedir. Nitekim Allah kendisine şikâyetini bildiren Havle'ye yardımını ulaştırıp, sıkıntısını bertaraf ettiği gibi ona münacatta bulunan tüm kullarının sıkıntılarını gidermeye muktedirdir.⁵⁶⁰ Kıssada haksızlığa uğrayan bir kimsenin meşru ölçüleri gözeterek şekilde bir hak talebinde bulunmasının güzel bir örneği görülmektedir.⁵⁶¹ Hz. Ömer adaleti sağlamak için çaba gösteren Havle ile halifeliği süresince yakından alakadar olup, Havle'nin bu girişimi dolayısı ile ona ayrı bir saygı duymuştur.⁵⁶²

Kıssanın Havle'nin şahsiyeti üzerinden vermek istediği birçok eğitici yönü bulunmaktadır. Kur'ân eğitici ve öğretici üslubunun en başında gelen kıssalar aracılığı ile, kişilerin sıkıntılar ve sorunlar karşısında takınmaları gereken tavrın ölçülerinin ve basamaklarının yolunu göstermektedir.⁵⁶³

Kadın, şüphesiz ki içinde bulunduğu toplumun bir üyesidir. Dolayısıyla içinde yaşadığı toplumun ona sunduğu haklar neticesinde davranışları sınırlandırılabilir. Fakat önemli olan mensubu olduğu dinin kendisine tanıdığı imkanların farkında olmasıdır. Havle bir eş olarak kocasının, ona karşı sorumlu olduğunu vurgularken, günümüz kadınlarının boşanmalar neticesinde eşleri üzerinde bir hak talebinde bulunabileceğine dair bir örnek oluşturmaktadır. Nitekim kıssa, kadının boşanma neticesinde nafaka, çocuklarının bakımı ve sorumluluğu gibi konularda kocasından birtakım taleplerde bulunabileceğinin haklılığına dair mesajlar barındırmaktadır. Kur'ân'dan ve Hz. Peygamberin uygulamalarından hareketle Havle, hakkını en yetkili merciden ölçüler dahilinde talep etmektedir. Ayrıca Havle gerekli durumlarda her birey gibi hakkını arama imkânına sahip olduğunun farkındadır. Nitekim bu farkındalık ona gerekli özgüveni vererek bunların teoride kalmayıp hakikatte de bu şekilde olduğunu bizzat tecrübe etmiştir.

⁵⁶⁰ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 6/3505.

⁵⁶¹ Ebu Bekir Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1407/1987), 4/1746.

⁵⁶² Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/259-265.

⁵⁶³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 6/3503.

2.2. Kadın Kıssalarında Olumsuz Davranış Örnekleri

2.2.1. Hz. Âdem'in Hanımının Kıssası

Tüm insanlığın anası olarak görülen yeryüzündeki ilk kadın şahsiyet, Kur'ân'da adıyla zikredilmeksizin Hz. Âdem'in hanımı olarak geçmektedir. Hz. Âdem'in hanımının kıssası yeryüzündeki ilk kadın şahsiyet olması itibariyle bir yaratılış kıssası olma özelliğini de barındırmaktadır.⁵⁶⁴ Kıssada eşi Hz. Âdemle beraber anılan Hz. Havvâ'nın yaratılışına dair ayrıntılar geçmemekle beraber kadının yaratılış rolüne dair izahatlar bulunmaktadır. Kur'ân'ın Hz. Adem'in hanımından bahsettiği kısımları⁵⁶⁵ Hz. Âdem ile cennete yerleştirilmeleri ve sonrasında gelişen olaylar neticesinde cennetten çıkarılışlarıyla sınırlı kalmaktadır.

Allah Kur'ân'da Hz. Havvâ'ya hitabında onu bizzat ismiyle zikretmeyip Hz. Âdem'in zevcesi şeklinde seslenmektedir. Kur'ân'da “sen ve eşin” şeklinde ikisini kapsayan bir hitap şekli görülmektedir.⁵⁶⁶ Hz. Havvâ ismiyse hadislerde Hz. Âdem'in eşini belirtmek üzere açıkça kullanılmaktadır.⁵⁶⁷

Beşeriyetin anası olan Hz. Havvâ kıssası mahiyeti itibariyle, Allah'ın insanları birbirleriyle huzur bulmaları amacıyla çiftler halinde yarattığı, Hz. Havvâ'nın Hz. Âdemle aynı tabiata sahip oldukları vurgusu ve işledikleri günah neticesinde ortak bir şekilde cezalandırılmaları temel konularını ihtiva etmektedir. Bununla beraber kıssada dikkat çeken diğer ayrıntılara kıssanın sunumu içerisinde değinilmeye çalışılmaktadır. Allah'ın ilk yarattığı insan olan Hz. Âdem'e eş olarak yaratılan Hz. Havvâ'nın yaratılışı hakkında birçok görüş ileri sürülmekle beraber temel iki görüş bulunmaktadır.⁵⁶⁸ Hz. Havvâ'nın ne zaman ve ne şekilde yaratıldığına dair Kur'ân'da net bir bilgi bulunmamaktadır. Yaratılan ilk kadın ve ikinci insan olması dolayısıyla âyetlerde yer

⁵⁶⁴ en-Nisâ 4/1, el-A'râf 7/189 ez-Zümer 39/6.

⁵⁶⁵ el-Bakara 2/35-38 el-A'râf 7/19-25, Tâhâ 20/117-123.

⁵⁶⁶ el-Bakara 2/35, en-Nisâ 4/1 el-A'râf 7/19,189, Tâhâ 20/117.

⁵⁶⁷ Müslim, “Redâ”, 1470 (2/1092); Harman, Ömer Faruk, “Havvâ” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997).

⁵⁶⁸ Demirci, Muhsin, *Kur'an'ın Temel Konuları*, (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003) 102.

alan kelimelere yaklaşımlar neticesinde, Hz. Havvâ'nın yaratılışı birçok görüşü de beraberinde getirmektedir.⁵⁶⁹

Kur'ân'da insanın yaratıldığı maddelere ve yaratılış evrelerine dikkat çeken birçok kavram kullanılmaktadır.⁵⁷⁰ Fakat Kur'ân'da Hz. Havvâ'nın yaratılışıyla alakalı net ifade bulunmamakla beraber, Tevrat'taki yaratılış kıssasına benzer veya onu doğrulayacak bir bilgi de bulunmamaktadır. İslâmî literatürde Hz. Havvâ'nın yaratıldığı maddenin mahiyeti hakkındaki görüşlerse Kur'ân ve Sünnet hareketli açıklanmaya çalışılmaktadır.

İlk kadın Hz. Havvâ'nın yaratılışının dayandırıldığı görüşlerden ilki Kur'ân'da yer alan “nefs-i vahide” ifadesinden gelmektedir. Farklı sûre ve âyetlerde yer alan “nefs-i vahide” ifadesi Hz. Havvâ'ya nispet edilerek de kullanılmaktadır.

“Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının”⁵⁷¹

“O, sizi bir tek nefisten yaratmıştır”⁵⁷²

“Sizi bir tek candan yaratan, kendisiyle mutlu olsun diye ondan da eşini yaratan O'dur”⁵⁷³

“O sizi bir tek nefisten yaratmış, sonra ondan da eşini var etmiştir”⁵⁷⁴

Kur'ân yaratılışın tek bir nefisten gerçekleştiğini ve sonrasında o tek nefisten kadının yaratıldığını belirtmektedir. Müfessirler tarafından âyetlerdeki “nefs-i vahide” ifadesine farklı anlamlar yüklenmektedir. Savunulan tezlerin ilki Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'in bedeninden yaratılmış olduğu yaklaşımıdır. Bu görüşü destekleyenler “nefs-i vahide” olarak Hz. Âdem'in kastedildiği⁵⁷⁵ ve “ondan eşini yaratan” ifadelerinin, Hz. Âdem'den Hz. Havvâ'nın yaratılmış olduğuna işaret ettiğini savunmaktadırlar. Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'in bedeninden yaratıldığına dair savunulan görüşlerin bir kısmı da Kur'ân'da yer alan “nefs-i vahide” ifadesine ek olarak Peygamberin bir sahih hadisine dayandırılmaktadır. Hadiste kadının eğri bir kaburga kemiğinden yaratıldığına ve bu nedenle sahip olduğu kırılganlığa yapılan vurgu Hz. Havvâ'nın adı geçmeksizin

⁵⁶⁹ İsfahânî, *Tefsîru Râgıb*, 3/1072-1081.

⁵⁷⁰ Âl-i İmrân 3/59, en-Nisâ 4/1, el-Hicr 15/26, el-Kehf 18/37, er-Rûm 30/20, el-Mü'min 40/67, er-Rahmân 55/14, el-Kıyame 75/38, et-Târik 86/6-7, el-Alâk 96/2.

⁵⁷¹ en-Nisâ 4/1.

⁵⁷² el-En'âm 6/98.

⁵⁷³ el-A'râf 7/189.

⁵⁷⁴ ez-Zümer 39/6.

⁵⁷⁵ Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdullah b. Manzûr ed-Deylemi el Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân* (Mısır: Dâr'ul Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme, ts.), 1/252.

aktarılmaktadır.⁵⁷⁶ Müfessirler bu eğri kaburga kemiğinin Hz. Âdem'e ait olduğunu âyetlerdeki “ondan eşini yarattı” ifadesiyle bağdaştırıp, kadının neslinin erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmak üzere başladığını belirtmektedirler.⁵⁷⁷

Kadının ege kemiğinden yaratıldığı kabul edildiği takdirde birtakım farklı anlamlar ve görüşler ortaya çıkmaktadır. Nitekim kadın erkek tarafından baskı görmemek için onun ayaklarına yakın taraftan yaratılmadığı gibi erkeğe baskı kurmaması için de erkeğin baş tarafından bir kemikten yaratılmamaktadır. Erkek tarafından himaye edilmek için kolunun altına yakın, sevilme ve şefkat gösterilmek için erkeğin yüreğine yakın bir kemikten yaratıldığı aktarılmaktadır.⁵⁷⁸ Kadın ve erkek arasındaki en güçlü bağ olan sevginin mekânı kalptir, dolayısıyla kalbi saran bir kemikten yaratılmış olmasını anlamlı bulmaktadırlar.⁵⁷⁹

Hz. Havvâ'nın yaratılış mahiyeti hakkındaki diğer bir tez de erkeğin ve kadının ortak bir maddeden yaratıldığı ve bu ortak maddenin de Allah tarafından belirtilen “nefs-i vahide” olduğu görüşüdür. Bu görüşü savunanlar âyetlerde bahsi geçen “nefs-i vahide” insan neslinin biyolojik özü olarak tefsir etmektedirler.⁵⁸⁰ Bu biyolojik canlı öz insan ve kadın olma potansiyelini içerisinde barındırmakta olan temel bir insanlık potansiyeli olmaktadır. Âyetlere kadının erkekten yaratıldığına dair yapılan yorumların bir kısmı Tevrat'ta yer alan ifadelerden etkilenmekle⁵⁸¹ beraber ataerkil düşüncenin de bu tezi destekleyen yaklaşımları olarak görülmektedir.⁵⁸²

Hadisteki öznenin bu şekilde muğlak oluşu hadisin farklı yorumlamalarını da beraberinde getirmektedir. Hadisteki ifadenin mecazi bir anlatımı barındırdığı belirtilmektedir.⁵⁸³ Vahyi verilerin neticesinde kadının erkeğin ege kemiğinden yaratıldığı tezini kabul etmeyenler, âyetlerden hareketle kadının erkeğin yaratılışına benzer bir yolla yaratıldığı görüşü desteklenmektedir.⁵⁸⁴ Hadis, kadının yaratılışından

---

⁵⁷⁶ Müslim, “Reda”, 1468 (2/1091); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 33/283 (No. 20093).

⁵⁷⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 9/477.

⁵⁷⁸ William MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınevi, 2004) 1/34.

⁵⁷⁹ M. Sait Şimşek, *Yaratılış Olayı* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 59.

⁵⁸⁰ Kutub, *Fi Zilâl*, 1/574-575; Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münir*, 4/223, 9/200.

⁵⁸¹ Amine Vedüd Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İz Yayınları, 1997) 48-50.

⁵⁸² Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri* (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2000), 55-56.

⁵⁸³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/9-12; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2002), 5/21-22.

⁵⁸⁴ Semra Kürün Çekmegil, *Okuyucu Tefsiri* (Malatya: Step Ajans, 2007), 2/344-345.

ziyade kadının kırılğanlığına dikkat çekerek, erkeğin kadına olan davranışlarında hassas ve güzellekle muamelede bulunmaları gerektiğine işaret etmektedir.⁵⁸⁵

Rivayetlerin ve yorumların neticesinde denebilir ki Hz. Havvâ'nın yaratılış mahiyetinden ziyade Allah'ın Hz. Havvâ'yı ona eş olarak yaratmasının hikmetleri üzerinde durmak daha isabetli olmaktadır. Nitekim ilk insan Hz. Âdem beşeriyetin ilk günahını da ilk kadın Havvâ'yla birlikte eş olarak işlemektedirler. Allah'ın onlara sorumluluk yüklerken ikisini de aynı derecede görmesi onların birbirlerine eş ve birbirleri için tamamlayıcı kılması bunun göstergelerindedir. Havvâ'nın yaratılış mahiyetine yüklenen anlamlarla onu yüceltmek ve Hz. Âdem'e yaratılış itibariyle denk getirmekten ziyade Hz. Havvâ'nın bir kul olarak sorumluluk alanlarının Hz. Âdem'in sorumluluk alanlarına denk oluşundan hareket etmek, Hz. Havvâ'yı şahsiyeti itibariyle tanımlama amacına daha uygun düşmektedir.

Hz. Âdem ve Hz. Havvâ Allah'ın onlara sunduğu bir nimet olarak cennete yerleştirilmektedirler. Allah onlara cennette bol rızıklar ve birbirleriyle huzur bulacakları bir birliktelik vermektedir. Allah'ın Hz. Âdem'e hitabı, eşiyile beraber cennetin nimetlerinden diledikleri gibi istifade edebileceği fakat bir hususta dikkat etmeleri gerektiği⁵⁸⁶ şeklinde, şöyle geçmektedir; “(Buyuruldu ki:) ‘Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz şeylerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz’”⁵⁸⁷

Âyette görüldüğü üzere cennet nimetlerinden istifade noktasında olduğu gibi kendilerine yasak kılınan ağaca yaklaşmamaları hususunda da ikisi muhatap alan genel bir hitap söz konusu olmaktadır.⁵⁸⁸ Hz. Âdem ve Hz. Havvâ hususi olarak belirtilen bir ağaca yaklaşmama konusunda imtihan edilmektedirler. Allah'ın yaklaşmalarını yasakladığı ağaç konusunda birtakım tezler öne sürülmektedir. Bahsi geçen ağacın iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı olduğu ve bu sayede insanın itaatini denetlemek üzere var olduğu savunulmaktadır.⁵⁸⁹

---

⁵⁸⁵ İbrahim H. Karşı, *Kur'ân Yorumlarında Kadın* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 81-82; Talip Özdeş, *Kur'ân ve Cinsiyet Ayrımcılığı* (Ankara: Fecr Yayınları, 2005), 108.

⁵⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 3/397.

⁵⁸⁷ el-A'râf 7/19.

⁵⁸⁸ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3/8.

⁵⁸⁹ MacDonal, *Kutsal Kitap Yorumu*, 1/34.

Allah cennette bulunan ağaca yaklaşmamaları hususunda uyardığı Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'yı, şeytanın tuzakları ve hileleri hakkında da uyarmaktadır. Şeytanın kendileri için apaçık bir düşman olduğunu belirtmektedir.⁵⁹⁰

Hz. Âdem ve Hz. Havvâ şeytanın vesveseleriyle kendilerine yasaklanan ağaca karşı bir meyle kapılmaktadırlar.⁵⁹¹ Âyette şeytanın Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'ya nasıl yaklaştığı şöyle geçmektedir; “Derken şeytan, kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara fısıldayıp kafalarını karıştırdı ve ‘Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı’ dedi”⁵⁹²

Şeytanın Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'ya yaklaşırken “Onlara. ‘Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim’ diye de yemin etti.”⁵⁹³ kendilerine dost görünmektedir. Şeytanın Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'yı kandırması neticesinde Allah onları cennette kendilerine sunduğu nimetlerden mahrum bırakarak yer yüzüne göndermektedir.⁵⁹⁴ Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın cennetten atılmaları onları Allah'ın koyduğu sınırı aşmalarının cezası olarak verilmektedir.⁵⁹⁵

Kur'ân'da cennette tasvir edilen ağaca yaklaşma ve onun meyvesinden yeme şeklinde geçmekte olan haddi aşma, ilk günahın ne olduğu sorusunu da beraberinde getirmektedir. Şeytan melek olma ve ölümsüzlük vaadiyle kendilerini yasaklanan ağaca sevk ederken ağacın bir temsil olup Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın cinsi münasebette bulunmalarına atıf olduğu savunulmaktadır. “Ağaca yaklaşmayın” ifadesinden kastın kadın erkek arasında kurulan cinsel yakınlığa kinaye olduğu görüşü Hıristiyanlar arasında yaygın bir görüştür. Hıristiyanların evlenmemeye kutsallık atfetmeleri bunu ibadet olarak görmeleri bu yaklaşımın neticesi olmaktadır. Elmalılı M. Hamdi Yazır (öl. 1942), Kur'ân'da bu günahın cinsel münasebet dolayısıyla işlendiğine dair bir ifade bulunmadığı gibi şayet böyle bir yasak konsaydı açıkça zikredilirdi görüşünü savunmaktadır.⁵⁹⁶

Tevrat'ta yer alan ifadelerde ise ilk günaha sevk eden ve şeytanın aldatmasına kanak taraf Hz. Havvâ olarak aktarılmaktadır. Fakat âyetlere baktığımızda şeytanın Hz.

---

⁵⁹⁰ Tâhâ 20/117.

⁵⁹¹ Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 3/219.

⁵⁹² el-A'râf 7/20; bk. Tâhâ 20/120.

⁵⁹³ el-A'râf 7/21.

⁵⁹⁴ el-Bakara 2/36.

⁵⁹⁵ el-A'râf 7/22,24-25.

⁵⁹⁶ Yazır, *Hak Dini*, 1/323.

Âdem'e hitabını görmekte⁵⁹⁷ beraber "ikisini de ayarttı"⁵⁹⁸ şeklinde ortak bir sorumluluğa dikkat çekilmektedir. Dikkat çekilen bu ortak sorumluluk ilk günahın Hz. Havvâ tarafından Hz. Âdem'e işlettirildiği ve Hz. Havvâ'nın insan neslinin cennetten çıkarılmasına sebep olduğu olumsuz telakkisine aykırı düşmektedir.

Ağacın meyvesinden yemeleri neticesinde üryan bir şekilde kalan Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın duydukları utançla avret mahallerini örtecek bir cisim arayıp incir yapraklarıyla örtmeye çalıştıkları⁵⁹⁹ belirtilmektedir.⁶⁰⁰ Avret yerlerinin görünmesiyle beraber utanç duymaları ve kapatma eğilimleri, insanda haya duygusunun fitratın bir neticesi olduğunu göstermektedir. Çıplaklık insanın doğal ahlak yapısına aykırı bir durum olmaktadır.⁶⁰¹ Fitratı gereği insan hem kendisinin çıplak görünmesinden hem de karşısındaki insanı çıplak görmekten utanmaktadır.

Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın hali tasvir edilirken, onların bir anda çıplaklıklarından utandıkları ifade edilmektedir. Burada dikkat çeken onların çıplaklıklarını şehvi dürtülerle bağdaştırmamış olmalarıdır. Hz. Âdem ve Hz. Havvâ çıplaklığın farkındalığını kazanınca buldukları bu durumdan ve işledikleri günahtan ötürü utanç duymaktadırlar.⁶⁰² İşledikleri günah neticesinde Allah, onları azarlamakta ve şeytanın apaçık bir düşman olduğu hususunda kendilerini uyarmaktadır.⁶⁰³

Allah'ın insanı üstün kılmasına sebep olan vasıflarından en önemlisi insanın sahip olduğu akli muhakeme yeteneğidir. Hz. Havvâ ve Hz. Âdem bu yeti sayesinde yanıldıklarını ve hataya düştüklerini anlayabilmektedirler. Bu akli muhakeme yetisi onları günahlarında ısrarcı olmaktan korumakta ve Allah'ın insanlara verdiği en özel nimetlerden olan "tövbe"nin kapısını aralamaktadır. Burada âdemoğlunu şeytandan ayıran bir başka çizgi belirginleşmektedir. İnsan hata yapma potansiyeline sahip olduğu gibi, hatasının farkına varma ve onu düzeltme eğilimine de sahip olmaktadır. Yani insan pişman olabilen bir varlıktır. İşledikleri hata neticesinde pişmanlık duygularıyla sarılan Hz. Havvâ ve Hz. Âdem bu duygularını Allah'a iletmenin vesilesi olarak "Ey rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden

---

⁵⁹⁷ Tâhâ 20/120.

⁵⁹⁸ el-A'râf 7/22.

⁵⁹⁹ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/125,267; Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 3/220; Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 2/211.

⁶⁰⁰ el-A'râf 7/22, Tâhâ 20/121.

⁶⁰¹ Karaman vd. *Kur'ân Yolu*, 2/510-511.

⁶⁰² Tora ve Arafta, 1. Kitap/Bereşit, çev. Moşe Farsî (İstanbul: Gözlem Gazetecilik, 2002), 21-23.

⁶⁰³ Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 3/220-221; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 3/9.

oluruz!”⁶⁰⁴ şeklinde tövbe etmektedirler.⁶⁰⁵ Allah Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’nın duyduğu pişmanlığın yansıması olan tövbelerini kabul etmektedir.⁶⁰⁶ Hz. Âdem ve Hz. Havvâ yaratılış itibariyle insanlığın atası olmaktadır. Dolayısıyla işledikleri ilk günah neticesinde tövbe etmeleri ve Allah tarafından affedilmeleriyle de insanoğlu için bir örneklik oluşturmaktadırlar.

Hz. Âdem ve Hz. Havvâ cennetten çıkarılarak yeryüzüne indirilmektedirler. Yeryüzünde de kendileri için nimetler bulunduğu belirtilmekle beraber kendilerinin burada da imtihan olmaya devam edecekleri uyarısı da yapılmaktadır.⁶⁰⁷ Allah kendilerine doğru yolu göstermeleri için elçiler ve kitaplar göndereceğini yani onları destekleyeceğini belirtmektedir.⁶⁰⁸ Böylelikle insanlığın cennetten dünyaya uzanan imtihanı başlamaktadır. Allah onları cennette sınıdığı imtihana yenik düşmeleri ve samimi tövbeleri karşılığında yeryüzünde âdemoğlu neslini imtihana tabi tutmaya devam etmektedir. Âyetinde bunu şöyle ifade etmektedir; “Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan diriltilip çıkarılacaksınız” dedi⁶⁰⁹

Hz. Âdem ve Hz. Havvâ’nın işledikleri günah insanlığın kaderini etkilemektedir fakat İsraili rivayetlerde yer alan ifadelerin aksine insanoğlu Hz. Âdem veya Hz. Havvâ’nın günahını yüklenmemektedir. Çünkü İslâmiyet günahların ve sorumlulukların bireysel olduğu hususuna vurgu yapmaktadır.⁶¹⁰ İslâmiyet’in kimse kimsenin günahını yüklenemez düsturu göstermektedir ki, kadınların hayız ve doğum gibi bir takım yaratılış farklılıkları Allah’ın Hz. Havvâ’yı cezalandırmasının neticesinde tüm kadınlara miras kalmış bir eziyet vesilesi olmamaktadır. Kadının neslin devamını sağlamasına fayda sağlayan bu özelliklerinin onu cezalandırma vesilesi olarak görülmesi, sıhhatli bir düşünce tarzını yansıtmamaktadır.⁶¹¹ Böylelikle bu algının beraberinde getirdiği kadının necis, dışlanmış ve günahkâr olduğu düşüncelerinin de İslâmiyet’in kabul ve teamüllerinden uzak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Havvâ bütün konularda Hz.

---

⁶⁰⁴ el-A’râf 7/23.

⁶⁰⁵ el-Bakara 2/37, el-A’râf 7/23.

⁶⁰⁶ Tâhâ 20/122.

⁶⁰⁷ el-Bakara 2/38, el-A’râf 7/24, Tâhâ 20/123.

⁶⁰⁸ İbn Abbâs, *Tefsir-i İbn Abbâs*, 1/7; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kurân*, 1/240; Neseî, *Medârikü’t-Tenzîl*, 83/1.

⁶⁰⁹ el-A’râf 7/25.

⁶¹⁰ el-Fâtır 35/18; Ahmet Küçük, *Kur’ân’da Toplumsal Sınanma ve Sonuçları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2006), 107-108.

⁶¹¹ Zühaylî, *Tefsîrü’l-Münîr*, 4/226.

Âdem'i izlemekte ve günaha ortak olmaktadır. Kur'ân'da yer alan hitaplarda da bu beraberlik ve birliktelik açıkça görülebilmektedir.

Allah, Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'dan yasaklara yaklaşmama iradesi gösterebilmelerini ummaktadır. Allah aynı iradeyi bizlerinde göstermesini umarak "yaklaşmayın" fiilini bizler için de yasakları belirtmek maksadıyla kullanmaktadır.⁶¹² Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'nın cennette mükellefiyetten uzak olmadığını görmekteyiz.⁶¹³ İlk kadın ve erkek olarak günahlardan kaçınma noktasında eşit bir sorumluluk aldıklarını görmekteyiz. Allah ilk insan olan Hz. Âdem'i ve eşi Hz. Havvâ'yı her ikisinde de var olan iradeleriyle sınamaktadır.⁶¹⁴

Kıssa göstermektedir ki kişiler ancak işledikleri günahları ciddiye aldıkları takdirde günahın kendi nefislerinde ortaya çıkardığı zararları görebilmektedirler. Allah bu kıssayı günahlar karşısında tam bir teslimiyetle edilen tövbenin hakiki bir tövbe olacağını bizlere göstermek ve örnek kılmak amacıyla aktarmaktadır. Günahı itiraf tövbenin ilk aşaması olmakla beraber kendi başına yeterli olmamaktadır. Nitekim hakiki bir tövbenin aşamaları Hz. Âdem ve hanımı Hz. Havvâ aracılığıyla bizlere sunulmaktadır. Günahı itirafla birlikte af dileme, duyulan pişmanlık ve günahı yüz çevirmek tam ve hakiki bir tövbenin anahtarı olmaktadır. Nitekim kıssa, günaha ısrarcı olmamak ve ilâhî emirleri önemsemek noktasında hassasiyet gösterilmesi gerektiğine dair önemli mesajlar barındırmaktadır. İmtihan yurdu kılınan dünyada insanlar için Hz. Âdem'in hanımı Hz. Havvâ'nın kıssası bu yönleriyle her daim diriliğini ve güncelliğini korumaya muktedir olmaktadır.

2.2.2. Hz. Nûh'un Hanımının Kıssası

Kur'ân'da güzel ahlaka sahip mümine kadın örnekleri mevcut olduğu gibi inkâr eden ve davranışlarında azgınlık gösteren kadın örnekleri de mevcuttur. Karakterlerindeki bozukluk ve şahsiyetleri itibarıyla kınanan ve azaba uğrayacakları belirtilen olumsuz şahsiyet örneklerinden biri Hz. Nûh'un karısıdır. Peygamber eşi olmalarına rağmen inkârda ısrarcı olan kadınlara örnek olarak da Hz. Nûh'un ve Lut'un karısı

---

⁶¹² el-İsrâ 17/32.

⁶¹³ Yazır, *Hak Dini*, 3/2138-2142.

⁶¹⁴ Kutub, *Fî Zılâl*, 1/58.

gösterilmektedir.⁶¹⁵ Kur'ân bu kıssalara özellikle dikkat çekerek muhataplarına önemli mesajlar iletmektedir. Nitekim bu iki kadının peygamber eşleri olmaları onlara Allah'ın rahmetinden bir şey kazandırmamış nefislerini şeytana esir etmişlerdir.

Hz. Nûh'un karısının kıssası Kur'ân'da üç yerde zikredilmektedir.⁶¹⁶ Hz. Nûh'un hanımının adı Kur'ân ve Sünnet'te belirtilmemekle beraber adının "Vâile" olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır.⁶¹⁷ Hz. Nûh'un hanımı inkârcılarla beraber kocasını cinnet geçirmekle ve yalancılıkla suçlayıp onunla alay etmektedir.⁶¹⁸ Hz. Nûh'un hanımı kocasına olan ihaneti ve iman etmeyi reddetmesi dolayısıyla cezalandırılmaktadır. Nitekim Hz. Nûh'un hanımı Hz. Nûh'a iman edenleri kafirlere haber vererek kocasına ihanet etmektedir.⁶¹⁹

Hz. Nûh'un hanımının ihanetinden kasıt namusla ilgili bir ihanet olmamaktadır. Hz. Nûh'un karısının helâk olmasının nedeni kocasına "dindeki" ihanetidir. Nitekim Peygamber eşlerinin ırzları Allah tarafından korunmaktadır. Bu sebeple herhangi bir peygamber eşi için bu şekliyle bir ihanet söz konusu olmamaktadır. Zira bunun güvencesi Allah'a aittir.⁶²⁰ Peygamber eşlerine bu şekilde yakıştırmalar ve imalar Allah tarafından yalanlanmaktadır.⁶²¹ Buradaki ihanet Kur'ân'da kadının kocasına karşı işlediği kötülükler olarak nitelendirilmektedir. Aynı şekilde Hz. Nûh'un oğlunun inkârı ve itaatsizliği de bu çerçevede değerlendirilmektedir.

İnsanlar en yakınları ile her zaman amaç birliği içerisinde olmayabilirler. Peygamberlerin bir kısmı tebliğ vazifelerini yerine getirirken en büyük direnci kendi yakın çevrelerinden görmektedirler. Allah Kur'ân'da yer alan "Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan da size düşman olanlar vardır, onlardan sakının. Ama affeder, hoşgörülü ve bağışlayıcı davranırsanız, şüphesiz Allah da çok bağışlayıcı ve engin merhamet sahibidir"⁶²² âyeti ile bu konuya değinerek, kişinin Allah'a olan bağlılığını her türlü dünyevî bağlılık ve yakınlıktan üstün tutması gerektiğini vurgulamaktadır. Kişi güçlü sevgi bağları ile bağlı olduğu insanların (eş, anne-baba,

---

⁶¹⁵ et-Tahrîm 66/10.

⁶¹⁶ Hûd 11/40, el-Mü'minûn 23/27, et-Tahrîm 66/10.

⁶¹⁷ Karaman vd, *Kur'ân Yolu*, 3/172.

⁶¹⁸ el-Mü'minûn 23/25-26, eş-Şuarâ 26/117.

⁶¹⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 28/169; Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 8/170; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 10/96; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 6/46.

⁶²⁰ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/478; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 28/169-170.

⁶²¹ en-Nûr 24/11.

⁶²² et-Tegâbün 64/14.

çocuk) öneri ve teşvikleri neticesinde imanını zedeleyecek ve ahiretini tehlikeye atacak adımlar atabilmektedir.⁶²³ Kıssa iman etmeyenlerle araya konulması gereken mesafe hakkında bir değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır.

Hz. Nûh'un karısı hakkındaki âyetlerde onun Allah'ı inkârı sebebiyle Hz. Nûh'un kavmi ile aynı sonu yaşadığı belirtilmektedir. Âyette "Nihayet emrimiz geldi ve sular coşup yükseldi. Nuh'a dedik ki: 'Her türden (hayvan) birer çift ile -daha önce haklarında hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye bindir!' Zaten onunla birlikte pek azı iman etmişti"⁶²⁴ Şeklinde geçen ifadede son anda iman edenlere artık bir fayda olmadığı ve onlar hakkındaki hükmün belirlendiği anlaşılmaktadır. Hz. Nûh'un getirdiklerine iman etmeyen karısı ve oğlu hakkındaki hüküm de önceden belirlenmiş olup, onun ve inkâr eden diğer kişilerin gemiye alınmayacağı ve helâk edilenlerden olacağı hususundaki net karar âyette vurgulanmıştır.⁶²⁵

Allah Kur'ân'da yer alan diğer iki âyetinde ise bu durumla alakalı Hz. Nûh'u uyararak haktan sapanlar için kendisine başvurmamasını ve inanmayanların her kim olursa olsun cezalandırılacağını net bir şekilde belirtmektedir.⁶²⁶ Âyetlerden anlaşılacağı üzere inkârında ısrarcı olan kişinin peygamber eşi olması dahi kendisine fayda vermemektedir. Peygamberlerin iman etmeyen kimseye ne bu dünyada ne de ahirette faydası dokunmamaktadır. Nitekim Allah kurtuluşun ilk şartının iman etmek olduğunu Kur'ân'da yer alan birçok kıssada göstermektedir. Peygamberlere yakınlıkları ne olursa olsun günahlarında ısrarcı olanlar ve iman etmeyenler mutlaka cezalandırılmaktadır.⁶²⁷

Şüphesiz ki Peygamber eşleri sorumlulukları itibarıyla diğer kadınlardan ayrılmaktadırlar. Bu kadınların bir kısmı üzerine düşen sorumlulukları gereğince yerine getirip övgüye mazhar olmuşlardır.⁶²⁸ Risalet görevini yerine getiren eşlerine destek gösterenler arasında yer alanlardan biri Hz. Hatice'dir. Hz. Hatice nüfuzuyla Hz. Peygambere önemli bir destekçi olmaktadır. Nitekim müşrikler Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Peygamber üzerindeki baskılarını arttırmaktadırlar.⁶²⁹ Bu da onun desteğinin Hz. Peygamber için rahatlatıcı etkisine dayanak olmaktadır. Fakat her peygamber eşi

⁶²³ Karaman vd, *Kur'ân Yolu*, 5/376-378.

⁶²⁴ Hûd 11/40.

⁶²⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 5/473.

⁶²⁶ el-Mü'minûn 23/27, Hûd 11/37.

⁶²⁷ et-Tahrîm 66/10.

⁶²⁸ Sâd 38/44.

⁶²⁹ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın* (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004), 54-58.

üzerine düşen bu sorumluluğunun farkında olamamakta destek olmak bir yana dursun peygambere en büyük zorlukları çıkaranlar arasında yer almaktadırlar.

Hz. Nûh'un karısı bu ikinci örneği teşkil ederek, peygamberlik görevini yerine getirmeye çalışan kocasına karşı inkârcıların yanında olmayı seçerek Allah'ın azabına uğramaktadır. Çünkü Allah katındaki üstünlüğün ve değerinin sebebi kişinin imanı olmaktadır. Hz. Nûh'un karısının peygamber eşi olması onu Allah katında yüceltmemekte ve hak ettiği azaptan onu kurtarmamaktadır. Kur'ân'da inananların Allah'a ve Peygamberlerine düşman kimselere (babaları, oğulları, kardeşleri yahut diğer akrabaları da olsa) yakınlık göstermemesi gerektiği açıkça belirtilmektedir.⁶³⁰ Hz. Nûh'un karısı ise küfründe olan inadı yüzünden inkârcılara yakınlık göstererek, peygamber hanesinde olmasına rağmen iman edenlerden olmamaktadır. Böylece kocasına ihanet ettiği inkârcılarla beraber tufanda boğulup helâk olanlar arasında yer almaktadır.

Hz. Nûh'un hanımının kıssası, Müslüman hanım şahsiyetlerin eş olma sorumluluklarına dair ibret verici detayları barındırmaktadır. Eşlerin öncelikli sorumlulukları Allah'a kulluk etmek olmakla beraber, dinin gereklerini yerine getirme noktasında da birbirlerine destekçi olmaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu yönüyle kıssa erkek veya kadın farketmeksizin Allah'ı inkâr eden eşe karşı nasıl bir duruş sergilenmesi gerektiğine dair ilkeler ortaya koymaktadır.

2.2.3. Hz. Lût'un Hanımının Kıssası

Hz. Lût'un hanımı ve onun hakkında Allah'ın buyurduğu karar Kur'ân'da farklı sûre ve âyetlerde defaatle geçmektedir.⁶³¹ Allah farklı sûre ve âyetlerde bu kadından ve hak ettiği azaptan bahsederek, Hz. Lût'un hanımının nasıl çirkin bir işte bulunduğunu inananlara göstermektedir. Nitekim Hz. Lût'un hanımı tıpkı Hz. Nûh'un hanımı gibi peygamber hanesinde bulunmasına rağmen iman edenlerden olmayıp helâk edilenlerden olmaktadır. Kur'ân'da Hz. Lût'un hanımı hakkında zikredilen âyetlerin tamamı, Allah'ın inkârcılara karşı vadettiği azabın hak olduğuna, peygamber eşi olursa dahi bundan müstesna olunmayacağına işaret etmektedir.

---

⁶³⁰ el-Mücâdele 58/22.

⁶³¹ el-A'râf 7/83, Hûd 11/81, el-Hicr 15/60, eş-Şuarâ 26/170-171, en-Neml 27/57, el-Ankebût 29/32-33, es-Sâffât 37/134-135, et-Tahrîm 66/10.

Hız. Lût'un hanımının ismine dair Kur'ân ve Sünnet'te herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte isminin "Vahile" veya "Valihe" olduğunu belirtenler bulunmaktadır.⁶³² Kur'ân'da Hız. Lût'un hanımı şeklinde geçmekte olup ihaneti dolayısı ile Allah tarafından şiddetli bir azaba maruz kalacağı belirtilmektedir. Nitekim Hız. Lût kavmi Kur'ân'da yaptıkları çirkin işlerle anılmaktadır. Hız. Lût'ın hanımı da bu çirkin işi işleyenlerle beraber Allah'ın emirlerine uymamaktadır. Kur'ân'da Lût kavminin bu çirkin işin yaygınlık kazandığı ilk kavim olduklarına atıfla⁶³³ Hız. Lût'un her türlü uyarı ve ikazlarını cevapsız bırakmaları neticesinde helâk oldukları zikredilmektedir.⁶³⁴ Lût kavminin erkekleri kadınlardan yüz çevirip erkek erkeğe cinsel ilişkide bulunmaktaydılar. Kur'ân'da bu şekildeki yönelimleri açıkça zikredilmekte ve Allah'ın onlar için yarattığı kadınların onlar için daha hayırlı olduğu belirtilmektedir.⁶³⁵

Kavram olarak "Livâta" örfte erkekler arasındaki cinsel münasebeti ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Livâta ifadesinin Lût kavmine nispet edilerek türediği savunulmaktadır. Kur'ân'da livâta kelimesi geçmemektedir. Livâta kelimesini karşılamak maksadıyla Kur'ân'da, "aşırı derecede çirkin davranış, açık hayâsızlık ve sapkınlık" anlamına gelen fâhişe ve fâhşa ifadeleri kullanılmaktadır.⁶³⁶

Hız. Lût'un kavmi bu cinsel sapıklıkları neticesinde Kur'ân'da azgın bir kavim olarak nitelendirilmektedir.⁶³⁷ Onların eşcinsel eğilimleri Allah tarafından lanetlenmektedir. Bu fiil insanın yaratılışına ve neslin devamına aykırı şeni bir harekettir.⁶³⁸ Hız. Lût'un getirdiklerini inkâr etmeleri ve sapkınlıklara devam etmeleri sonucunda, Allah onların helâk olacağı haberini Hız. Lût'a iletmektedir.⁶³⁹ Tüm bu uyarılara rağmen Hız. Lût'ın çağrısı cevapsız kalmaktadır.

Bunun üzerine Allah insan kılığına giren melekleri Lût kavmini helâk etmeleri üzere göndermektedir. Nitekim bu melekler genç ve yakışıklı erkekler suretinde Lût kavmine ulaşmaktadırlar. Hız. Lût onların erkek kılığına giren melekler olduklarını

⁶³² Muhammed Raci Hasen Kennas, *Ezvacü'l-Enbiyâ* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1430/2009), 110.

⁶³³ el-A'râf 7/83, Hûd 11/77-83, el-Enbiyâ 21/74, eş-Şuarâ 26/160-174, en-Neml 27/58, el-Ankebût 29/28-35, es-Sâffât 37/136.

⁶³⁴ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/132; Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 3/255; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/125; Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3/22.

⁶³⁵ el-A'râf 7/78,81, Hûd 11/78-79, eş-Şuarâ 26/165-166, en-Neml 27/55.

⁶³⁶ M. Kâmil Yaşaroğlu, "Livâta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, Yayınları, 2003), 27/198.

⁶³⁷ el-A'râf 7/80-81, Hûd 11/78-79.

⁶³⁸ Kutub, *Fî Zılâl*, 5/2613.

⁶³⁹ Hûd 11/81, el-Hicr 15/66.

bilmediğinden, kavminin erkeklerinin onlara sarkıntılık edebileceği endişesini taşımaktadır.⁶⁴⁰ Hz. Lût'un bu durumdan dolayı endişe duyduğu Kur'ân'da "Elçilerimiz Lût'a geldiğinde, Lût onlardan dolayı huzursuz oldu, onlara karşı çaresizlik hissetti. 'Zor bir gün!' dedi" âyeti ile aktarılmaktadır.⁶⁴¹

Hz. Lût'un hanımının ihaneti burada devreye girmektedir. Daha önce de peygamber olan eşinin ikazlarını dinlemeyen Hz. Lût'un hanımı, kocasına olan itaatsizliğini yinelemektedir. Gelen misafirleri niyetleri sapıklık taşıyan azgın kavme haber vermek sureti ile kocasına ihanet etmektedir.⁶⁴² Allah Hz. Lût'un hanımı hakkındaki hükmünü zaten vermişti.⁶⁴³ Zira onun kocasına olan itaatsizliği ve ihanetleri Allah tarafından cezasız bırakılmamıştı.⁶⁴⁴

Melekler Hz. Lût'ın sıkıntılı halini ve endişesini görüp ona Lût kavmine gelecek olan azaptan haber vermektedirler. Karısı dışında ailesini alıp uzaklaşmasını tembihlemektedirler.⁶⁴⁵ Âyetlerde Hz. Lût'un hanımı dışında ifadesi sıklıkla geçmektedir. İfadelerde Hz. Lût'un hanımına olan vurgu yaptığı için Allah tarafından ne denli çirkin görüldüğüne kanıt olmaktadır. Allah'ın vadettiği azapla karşı karşıya kalan Lût kavmi için artık geriye dönüş imkânı kalmamaktadır. Kur'ân'da bu helâkin ne şekilde gerçekleştiğine dair âyetlerde ve tefsirlerde çeşitli ifadeler bulunmaktadır.⁶⁴⁶ Üzerlerine yağın korkunç bir yağmur şeklinde olduğu belirtilmekle beraber bunun taş yağmuru şeklinde olduğu âyetlerin bir kısmında açıkça zikredilmektedir.⁶⁴⁷

Kur'ân'ın Hz. Lût'un hanımı üzerinden verdiği bir diğer mesaj ise bu çirkin fiili kişinin kendisi bizzat işlememiş olsa dahi bu davranışı onaylaması ve imkân doğurması aynı şekilde kişinin helâkini gerektirmektedir. Nitekim peygamber karısı olması dolayısıyla böyle bir fiili işlediği düşünülemez. Lakin bu sapkınlığa bir tepki göstermeyip azgınlardan yana olduğu için helâk edilenlerden olmaktadır. Kur'ân kişilerin günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmaması gerektiğini bildirmektedir.⁶⁴⁸

---

⁶⁴⁰ Karaman vd, *Kur'ân Yolu*, 3/187-188.

⁶⁴¹ Hûd 11/77-78.

⁶⁴² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 28/169.

⁶⁴³ el-Hicr 15/60.

⁶⁴⁴ Kutub, *Fi Zilal*, 4/2146.

⁶⁴⁵ Hûd 11/81.

⁶⁴⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 4/490; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/126.

⁶⁴⁷ el-A'râf 7/84, Hûd 11/82, el-Hicr 15/74, eş-Şuarâ 26/173, en-Neml 27/58.

⁶⁴⁸ el-Mâide 5/2.

Kıssada dikkat çeken unsurlardan bir diğeri, Hz. Lût'un hanımı için kullanılan "yaşlı bir kadın" sıfatıdır. Karısının bu şekilde özellikle sıfatlandırılması elbette bilinçli bir kullanımdır. Yaşının geçmişliğine rağmen günahlarında ısrarcı olması Allah'ın onun hakkındaki hoşnutsuzluğunu arttıran sebepler arasında yer almaktadır.⁶⁴⁹ Hz. Peygamber'in buyurduğuna göre Allah'ın kıyamet günü yüz çevirdiği kimseler arasında günahkâr yaşlılar bulunmaktadır. Allah ileri yaşta işlenen günahları gençlikte işlenenlerden daha çirkin bulmaktadır.⁶⁵⁰

Başlarına gelen azap onların yaptığı çirkinliğin mislini verecek şekilde olmaktadır. Şüphesiz kıssa ibret alınması gereken pek çok derse sahiptir. Kur'ân'da kıssanın farklı yerlerde ve sıklıkla zikredilmesi konunun öneminden ve muhataplarına verdiği uyarıdan ileri gelmektedir. Kıssanın zikredildiği âyetlerin devamında Allah bu kıssanın ders almasını bilenler için uyarıcı bir örnek niteliğinde olduğunu belirtmektedir.⁶⁵¹

Allah'ın onlara layık gördüğü bu azap tüm insanlar için ders niteliğindedir. Kur'ân'da eşcinselliğin kesin bir şekilde yasaklanan, bu çirkin ve sapkın davranışın helâki gerektiren bir günah olduğu belirtilmektedir. Allah Kur'ân'da Lût kavminin yaptığı ahlâksızlığı yaşayan kimselerin başına da bu tür felaketlerin gelebileceğini belirtmekte ve inanları bu noktada uyarmaktadır.⁶⁵²

2.2.4. Aziz'in Hanımının Kıssası

Kur'an'da farklı olay örgüleriyle donanmış pek çok kıssa görebilmekteyiz. Nitekim kıssalar nicelik itibariyle Kur'an'da ağırlıklı bir bölümü oluşturmaktadır. Kıssaların bir bölümü de kendi içinde kıssada yer alan şahsiyetler itibariyle sınıflandırılmaktadır. Bu tasnifin içinde yer alan kıssalardan bir kısmı da peygamber kıssalarıdır. Aziz'in hanımının kıssası Kur'an'ın en güzel kıssası olarak adlandırılan Yûsuf peygamberin kıssası içinde bulunmaktadır. Allah, Yûsuf sûresinde bunu özel olarak belirtmekte ve en güzel kıssa manasına gelen *احسن القصص* kelimesini bu kıssayı ifade etmek amacıyla kullanmaktadır.⁶⁵³ Nitekim kıssa mahiyeti itibariyle pek çok ders ve ibret barındırmakla

⁶⁴⁹ Kutub, *Fî Zılâl*, 5/2614.

⁶⁵⁰ Müslim, "İman", 107 (1/102); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/168 (No. 10227).

⁶⁵¹ el-Hicr 15/75-77, eş-Şuarâ 26/174, el-Ankebût 29/35, es-Sâffât 37/137-138.

⁶⁵² Hûd 11/82-83.

⁶⁵³ Yûsuf 12/3.

beraber sunumu itibariylede Kur'ân kıssaları arasında dikkat çeken özellikler taşımaktadır.

Aziz'in hanımının kıssası, Hz. Yûsuf'un abileri tarafından kuyuya atılması sonrasında gelişen olaylar neticesinde, Hz. Yûsuf'un köle pazarında satılması kısmından başlamaktadır.⁶⁵⁴ Köle pazarında satılmakta olan Hz. Yûsuf'u gören Aziz onun diğerlerinden farkını hemen anlamaktadır. Zekâ ve kabiliyetleri sayesinde Hz. Yûsuf'un ileride kendisine faydalı olabileceği ve iyi mevkilere gelebileceğini düşünmektedir. Aziz Hz. Yûsuf'u satın alıp onu hanımının yanına getirdiğinde Hz. Yûsuf'u satın almadaki muradını hanımına iletmektedir. Aziz'in ifadesi Kur'an'da şöyle geçmektedir; “Ona değer ver ve güzel bak! Umulurki bize faydası olur veya onu evlat ediniz.”⁶⁵⁵

Kullanılan bu ifadeler bizlere Hz. Mûsâ'yı bulan Hz. Âsiye'nin, Firavun'a Hz. Mûsâ için sarf ettiği sözleri hatırlatmaktadır. Hem Aziz hem de Hz. Âsiye ortak amaçlarını yani kendilerine faydası dokunması veya onları evlat edinmeleri⁶⁵⁶ muratlarını açıkça zikredilmektedirler.⁶⁵⁷

Hz. Yûsuf'u satın alan zat Kur'an'da ismiyle zikredilmeyip “el-aziz” unvanıyla anılmaktadır.⁶⁵⁸ Aziz itibarlı güç sahibi kimse anlamlarına gelip, Mısır'da yüksek mevkiye sahip kimselerin resmi unvanı olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁵⁹ Nitekim daha sonraları Hz. Yûsuf da görevi dolayısıyla aynı unvanı kullanmaktadır.⁶⁶⁰

Kıssada Aziz'in hanımı lafzıyla bahsedilen kadın şahsiyet⁶⁶¹ tefsir kaynaklarında Zeliha veya yaygın haliyle Zülayha şeklinde anılmaktadır.⁶⁶² İsmi hakkındaki bir diğer rivayette ise Azizin hanımının Râil veya Raîlâ olduğu belirtilmektedir.⁶⁶³

Hz. Yûsuf Aziz'in himayesinde kalmakta ve ergenliğe orada erişmektedir. Âyette kendisine Allah tarafından güçlü bir muhakeme yeteneği ve ilim verdiği ifade

---

⁶⁵⁴ Yûsuf 12/10, 19-20.

⁶⁵⁵ Yûsuf 12/21.

⁶⁵⁶ el-Kasas 28/9.

⁶⁵⁷ Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 4/225.

⁶⁵⁸ Yûsuf 12/30,51.

⁶⁵⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 4/378; Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3/223-224.

⁶⁶⁰ Yûsuf 12/78; Merâgî, *Tefsîrü'l-Merâgî*, 12/125.

⁶⁶¹ Zehra Öztürk, “Züleyha”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013) 44/552.

⁶⁶² İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/195; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 4/378; Zühalî, *Tefsîrü'l-Vasît*, 2/1100; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.), 1/306.

⁶⁶³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 4/378; Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf es-Seâlibî, *el-Cevâhirü'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418/1998), 3/317.

edilmektedir.⁶⁶⁴ Alimler buradaki ilimden kastın Hz. Yûsuf'un rüya yorumlama yeteneği olduğunu aktarmaktadırlar.⁶⁶⁵ Hz. Yûsuf'un nüfuz sahibi Aziz'in himayesinde ve hanesinde oluşu ona güçlü bir muhakeme yeteneği ve devlet idaresi noktasında tecrübe kazandırmaktadır.⁶⁶⁶

Hz. Yûsuf güzelliğiyle ve gençliğiyle dikkat çeken biridir. Aziz'in hanımı Züleyha, Hz. Yûsuf'un bu güzelliğinden etkilenmekte ve kalbinde ona karşı bir meyil oluşmaktadır. Hislerinin tesirinde kalan Züleyha'nın Hz. Yûsuf'u elde etmek adına gösterdiği davranış Kur'an'da şöyle aktarılmıştır; “Evinde bulunduğu kadın, onunla ilişkiye girmek istedi. Kapıları iyice kapattı ve ‘haydi gel!’ dedi. O da ‘Haşa, Allah’a sığınırım! Zira kocan benim velinimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!’ dedi”⁶⁶⁷

Evli bir kadın olan Züleyha'nın kocasının kendisine “belki onu evlat ediniz” muradıyla emanet ettiği Hz. Yûsuf'a, bu şekilde sahip olmayı arzulaması göstermiş olduğu davranışın açık bir hayasızlık örneği olduğunu anlamak adına yeterlidir. Nitekim Züleyha tutkusunun esiri olmakta ve eşinin evde bulunmadığı bir vakitte kimselerin haberdar olamayacağı vurgusuyla, kendisini Hz. Yûsuf'a teslim etmeye hazır olduğunu belirtmektedir.⁶⁶⁸

Kıssanın bu bölümünde dikkat çeken noktalardan biri Züleyha'nın Hz. Yûsuf'a bu işi kimselerin duymayacağı yani gizli kalacağı yönünde teminat veren ifadeleri olmaktadır. Hz. Yûsuf'a hitabındaki “haydi gel” lafzı âyette özellikle zikredilmektedir. Burada şehvi duyguların tesiriyle davetkar bir üslup kullanılmaktadır.

Hz. Yûsuf'un Züleyha'ya verdiği cevapların âyetteki sıralaması ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır. Hz. Yûsuf bu çirkin daveti reddederken öncelikle bu işten Allah'a sığındığını vurgulamakta akabinde Züleyha'nın kocasının iyiliklerine karşı kendisine nankörlük etmekten kaçınacağını belirtmektedir.⁶⁶⁹ Böylesi çirkin fiillerin zalimlerin işi olduğunu ifade eden Hz. Yûsuf, onların iflah olmayacağını da beyanına eklemektedir.⁶⁷⁰ Züleyha'nın halinden onun Hz. Yûsuf'u elde etmeye kesin bir şekilde niyet ettiği

---

⁶⁶⁴ Yûsuf 12/22,101.

⁶⁶⁵ Merâgi, *Tefsîrî'l Merâgi*, 12/126; Kurtubî, *el-Câm'i*, 9/162.

⁶⁶⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/223-224.

⁶⁶⁷ Yûsuf 12/23.

⁶⁶⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/226.

⁶⁶⁹ Muhammed Mahmud Hicazî, *et-Tefsîru'l-Vâdih* (Beyrut, Dar el-Ceyl el-Cedîd, 1413/1993), 2/170.

⁶⁷⁰ Kutub, *Fî Zilâl*, 4/1981.

anlaşılmaktadır.⁶⁷¹ Bunun üzerinde Hz. Yûsuf Züleyha'yla baş edemeyeceğini anlamakta ve kaçmak için kapıya doğru yönelmektedir. Kur'an bu sahneyi şöyle tasvir etmektedir; "Kadın onu kesinlikle arzulamıştı; eğer rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadını arzulardı. İşte biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için böyle yaptık. Şüphesiz o ihlaslı kullarımızdandı"⁶⁷²

Allah'ın, Hz. Yûsuf'u böyle çirkin bir davranıştan korumak amacıyla kendisine bir işaret ve ikaz gösterdiğine dair tefsirlerde bazı yorumlar bulunmaktadır.⁶⁷³ Hz. Yûsuf, Allah'a olan teslimiyeti noktasında gösterdiği iradeyle, beşeriyetin arzularına ve nefesine yenik düşmemektedir. Tefsirlerdeki işaret ve ikazdan kastın Hz. Yûsuf'a, Allah tarafından ulaştırılan bir ilham olduğu genel kanaati yer almaktadır. Fakat kıssada ve ilgili âyetlerinde dikkat çekmek istediğimiz husus, Hz. Yûsuf'un Allah'ın koyduğu sınırlara riayet etmesi ve nefesine yenik düşmemesidir.

Âyetteki bu gerçeklik kişiler için kıymetli bir uyarı vesilesidir. Kadın ve erkeklerin kendilerine zarar verebilecek ve nefislerine yenik düşebilecekleri yakınlık, sevgi ve birlikteliklerden kaçınmaları gerekmektedir. Zira âyette belirtildiği gibi nefislerine yenik düşme ihtimalleri bulunmaktadır. Kadın ve erkeğin baş başa kalma durumu olan halvet halinden kaçınmanın gerekliliği noktasında kısaca güzel bir öğüt niteliği taşımaktadır.

Züleyha Hz. Yûsuf'un sözleri ve uyarılarından etkilenmemekte ve niyetinden vazgeçmemektedir. Hz. Yûsuf bu çirkin manzaraya son vermek amacıyla kapalı olan kapıya doğru yönelmekte ve odadan çıkmak için girişimde bulunmaktadır. Kur'an bu sahneyi şöyle aktarmaktadır; "İkisi de kapıya doğru koşular. Kadın onun gömleğini arkadan yakalayıp yırttı. Kapının yanında kocası ile karşılaştılar. Kadın kocasına dedi ki: 'Senin ailene kötülük etmek isteyeninin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir?'"⁶⁷⁴

Züleyha'nın Hz. Yûsuf'un peşinden gidip onu durdurmak veya kendisine yaklaştırmak maksadıyla gömleğinden tutup çekmeye çalışması niyetinin bozukluğunu ve bunda ısrarcı olduğunu göstermektedir. Kapıda Aziz'i görmesine rağmen bu yaptığından hicap duymamakta, kendisine menfi bir yanıt verip arzularına karşılık vermeyen Hz. Yûsuf'un cezalandırılması için hemen girişimde bulunmaktadır. Züleyha

⁶⁷¹ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Vasît*, 2/1102.

⁶⁷² Yûsuf 12/24.

⁶⁷³ İbn Abbâs, *Tefsîr-i İbn Abbâs*, 1/195; Zühaylî, *Tefsîrü'l-Vasît*, 2/1102.

⁶⁷⁴ Yûsuf 12/25.

orada bulunanlara Hz. Yûsuf'un kendisine meylettiği izlenimini doğuracak sözler sarf etmektedir. Âyetten hareketle dikkatleri çeken bir diğer husus, Züleyha'nın Hz. Yûsuf'a attığı iftira neticesinde ona nasıl bir ceza verilmesi gerektiğini de özel olarak belirtmesidir.⁶⁷⁵ Hz. Yûsuf'un öldürülmesi veya oradan sürülmesini istemek yerine arzusundan vazgeçmediğini gösteren ceza türlerini sıralamaktadır.⁶⁷⁶

Hz. Yûsuf kendisine atılan iftirayı reddetmektedir. Orada bulunan ve âyette Züleyha'nın akrabası olduğu belirtilen biri bilirkişilik yapmaktadır.⁶⁷⁷ Şayet Züleyha haklıysa Hz. Yûsuf'un gömleğinin önden yırtılmış olması gerektiğini belirtmektedir. Şayet Hz. Yûsuf'un dediği gibi bu Züleyha'nın iftirasıysa o zaman da gömleğin arkadan yırtılmış olması gerekmektedir.

Aziz, Hz. Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görmekte ve bunun Züleyha'nın tuzağı olduğunu anlamaktadır.⁶⁷⁸ Aziz'in olayın netlik kazanması neticesinde tepkisi şöyle aktarılmaktadır; “Anlaşıyor ki bu iş, siz kadınların tuzağıdır. Sizin tuzağınız gerçekten yamandır”⁶⁷⁹ “Yûsuf! Sen de bunu olmamış say! Hanım! Sen de günahının affını dile; çünkü sen günahkarlardan oldun!”⁶⁸⁰

Aziz'in hanımının bu günahı karşısında Hz. Yûsuf'tan bunu olmamış saymasını istemesi olayın yayılmasından çekince duyduğu izlenimi doğurmaktadır.⁶⁸¹ Aziz'in durumu bu şekilde geçiştirmesi Züleyha için caydırıcılık sağlamayıp daha sonrasında aynı isteğini sürdürme cesaretini kendinde bulmasını sağlamaktadır. Aziz'in Züleyha'ya af dilemesi telkininde bulunması ve kendisinin bu fiilinden ötürü günahkarlardan olduğunu belirtmesi⁶⁸² o dönemde putperestlikle beraber Allah inancının da mevcut olduğu ve bu tür fiillerin günah addedildiğini göstermektedir.⁶⁸³

Züleyha'nın Hz. Yûsuf'a duyduğu ilgiyi duyan şehirdeki bazı kadınlar Züleyha'yı kınayacak birtakım söylemler yaymaktadırlar.⁶⁸⁴ Züleyha bu sözleri duymakta ve kendisini kınayan bu kadınları evine davet etmektedir. Hz. Yûsuf'un güzelliğini gören kadınların şaşkınlıkları ve pek çok kimsede Hz. Yûsuf'un güzelliğinin derecesini

⁶⁷⁵ Zühaylî, *Tefsîrû'l-Vasît*, 2/1102.

⁶⁷⁶ Kutub, *Fî Zilâl*, 4/1982.

⁶⁷⁷ Yûsuf 12/326-27.

⁶⁷⁸ Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/41.

⁶⁷⁹ Yûsuf 12/28.

⁶⁸⁰ Yûsuf 12/29.

⁶⁸¹ Çayır, *Kur'ân Kıssalarında İnsan Tipleri*, 215.

⁶⁸² Zühaylî, *Tefsîrû'l-Vasît*, 2/1103.

⁶⁸³ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3/227.

⁶⁸⁴ Yûsuf 12/30.

tahayyül etme merakı doğuran “ellerini kestiler” ifadesi Kur’an’da şöyle geçmektedir: “Aziz’in karısı, kadınların dedikodularını duyunca onlara davetçi gönderdi; yaslanmaları için yastıklar hazırladı ve onlardan her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyvelerini soyarken Yûsuf’a), ‘karşılarna çık!’ dedi. Kadınlar Yûsuf’u görünce güzelliği karşısında şaşırıp kaldılar. Bu yüzden ellerini kestiler ve ‘Haşa rabbimiz! Bu bir beşer değil, bu ancak değerli bir melektir!’ dediler”⁶⁸⁵

Davetlilerin önüne meyveler ve keskin bıçaklar indirten Züleyha, Hz. Yûsuf’u o esnada davet etmekte ve Kur’an’da geçtiği şekliyle misafirler ellerinde yaralar açmaktadır. Müfessirler âyette geçen ifadelerin Hz. Yûsuf’un güzelliğini teşbih maksatlı bir anlatım değil hak ve yaşanan bir hadise olduğunu aktarmaktadırlar.⁶⁸⁶

“İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onunla beraber olmak istedim. Fakat o, iffetini korudu. Andolsun, eğer kendisine emredeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!”⁶⁸⁷

Züleyha’nın bu davetten maksadı, kendisinin bir köleye ilgi duymasını kınayan ve kendisini küçük düşürmeye çalışan kadınlara Hz. Yûsuf’un güzelliğini göstermek suretiyle Hz. Yûsuf’a duyduğu meylin kendisi için bir nakîsa olmadığını ispatlama isteğidir.⁶⁸⁸ Kendi iffetsiz davranışına dayanak arama çabasında oluşu yaptıklarından ötürü henüz pişmanlık duymadığını kanıtlamaktadır. Böylece Züleyha günahını itiraf etmekte fakat pişmanlık duyup tövbe edenlerden olmamaktadır.

Züleyha’nın emelinden vazgeçmemesi Hz. Yûsuf’unda ona itaat etmemesi sonucu Hz. Yûsuf zindana atılmaktadır.⁶⁸⁹ Zindanda bir müddet kalan Hz. Yûsuf Allah’ın kendisine verdiği rüyaları yorumlama yeteneği vesilesiyle zindandan çıkarılmaktadır.⁶⁹⁰

Hz. Yûsuf’un zindandan çıkması ve kralın huzuruna alınmasıyla zindana girme sebebi tekrar gündeme gelmekte ve şahsiyetine sürülen bu lekeden aklanma fırsatı bulmaktadır. Kral kadınlara Hz. Yûsuf’tan ne istediklerini sormaktadır. Burada dikkat çeken Yûsuf peygamberin velinimetinin onurunu zedelememek adına olayı Züleyha üzerinden değil de kadınların toplandığı mecliste geçenler üzerinden aydınlatmaya

---

⁶⁸⁵ Yûsuf 12/31.

⁶⁸⁶ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Vasît*, 2/1105.

⁶⁸⁷ Yûsuf 12/32.

⁶⁸⁸ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 227-230.

⁶⁸⁹ Yûsuf 12/35.

⁶⁹⁰ Yûsuf 12/36-49.

çalışmasıdır. Elbette bu Yûsuf'un peygamber ahlakı ve nezaketinin bir yansımasıdır.⁶⁹¹ Kadınlar Hz. Yûsuf'un ahlakına ve kendisine dair herhangi bir eğrilik görmediklerini belirtmektedirler. Züleyha'nın tüm olanlar neticesinde ifadeleri âyette şöyle yer almaktadır; “Şimdi gerçek ortaya çıktı, ben onunla beraber olmak istemişim. Şüphesiz o doğru söyleyenlerdendir”⁶⁹²

Aziz'in hanımına gerçeği itiraf etmekten başka bir yol kalmamaktadır. Böylelikle Züleyha Hz. Yûsuf'un efendisine ihanet etmediğini kanıtlamakta⁶⁹³ ve kendi suçunu itiraf etmektedir.⁶⁹⁴ Züleyha'nın işlediği günahı itiraf etmesine dair kesin kanıt Kur'an'da yer alan bu sözleriyle anlaşılmaktadır. Züleyha'nın işlemeyi arzuladığı bu davranıştan ötürü tövbe edip etmediğine dair Kur'an'da bir işaret yoktur. Nitekim âyetlerde bunu aktaran herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat müfessirlerin bir kısmı Yûsuf sûresinde yer alan “Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, rabbimin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir”⁶⁹⁵ Bu âyetin Züleyha'nın sözleri olduğunu savunmaktadırlar. Eğer bu sözler Züleyha'ya aitse onun Allah'ın varlığına iman ettiği ve yaptığından ötürü af dilediği çıkarımında bulunulabilmektedir. Fakat sözlerin Hz. Yûsuf'a ait olma ihtimalinin daha kuvvetli olduğu ve önceki âyetten bağımsız düşünülmemesi gerektiği noktasında müfessirlerin görüşü ağırlıktadır.⁶⁹⁶

Kıssa, kadın veya erkek olsun kişilerin iffetlerini muhafazayla Allah'a karşı sorumluluklarını hatırlatan eğitici bir mesel olmaktadır. Genel kanının aksine iffeti muhafazanın kadının sorumluluk alanıyla sınırlandırılmasına ilahî bir cevap niteliği taşımaktadır. Şehvî arzuların esiri olmak, kadın veya erkek fark etmeksizin insanı Allah katında küçük düşüren bir davranıştır. Kıssada böyle bir günaha yeltenen kişinin tövbe etmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Fıtratın neticesi ve insanlığın devamlılığının unsurlarından olan şehvetin, haram yollara başvurmada insana hakîm olması ve fücra dönüşmesi kişinin dünya ve ahirette kınanmasına yol açmaktadır. Halbuki insanlar için şehvetin itidali, helal olana talip olup haramdan uzak durma şeklinde belirtilmektedir.⁶⁹⁷

---

⁶⁹¹ Zühaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 12/281; Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/539-540.

⁶⁹² Yûsuf 12/51.

⁶⁹³ Yûsuf 12/52.

⁶⁹⁴ Zühaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 12/283.

⁶⁹⁵ Yûsuf 12/53.

⁶⁹⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/479; Zühaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, 12/283.

⁶⁹⁷ Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *İhyau 'Ulumi'd-Din* (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1977), 3/223-225.

Aziz'in hanımı şehvetini tatmin edebilmek adına türlü entrikalara başvuran bir karakter olarak kıssada yer edinmektedir. Ayrıca Yûsuf tarafından reddedilmesi ve şehvetini tatmin edememesi onu saldırganlaştırmakta, hırsı neticesinde iftira ve intikam yollarına başvurmaktadır. Yani Züleyha cinsel dürtülerinin esiri olma neticesinde başka günahlara da bulaşmaktadır.⁶⁹⁸ Nitekim cinselliğin kontrolsüzlüğü kişilere suç işleyen dürtüler arasında yer almaktadır.⁶⁹⁹

Züleyha nihayetinde nedeni tam belli olmamakla beraber suçunu itiraf etmektedir. Züleyha'nın ve Aziz'in küçük düşmemesi konusunda özen gösteren Hz. Yûsuf'un, karakterinin asilliğinin onu bu eyleme itmiş olması da muhtemeldir.⁷⁰⁰

Kişinin fitratında var olan cinsel dürtüler İslâm tarafından reddedilmemektedir. Cinsel dürtüler Allah'ın insanı yaratışının ve neslin devamının gerçekleri arasındadır. Fakat İslâm fitratta var olan bu doğal duyarlılığın tatmini noktasında açık ve belirgin bir çizgiye sahip olmaktadır.⁷⁰¹ Cinsel dürtülerin ve yalnızca meşru yollarla tatminini kabul eden İslâm bunu da evlilik müessesinin varlığıyla güvence altına almaktadır. Bu vesileyle Aziz'in hanımının kıssası bizlere kadın veya erkek, bekar veya evli fark etmeksizin iffetin muhafazasının kişiler için farz mesabesinde oluşunun örnekliğini sunmaktadır.

2.2.5. Ebu Leheb'in Hanımının Kıssası

Peygamberler tebliğ görevlerini yerine getirirken pek çok direnç faktörüyle karşılaşmaktadırlar. Kur'an'da yer alan peygamber kıssalarına baktığımızda kendilerine gönderilen elçilere inanmama noktasında ısrarcı olan kavimler görebilmekteyiz. İnkârda ısrarcı olmanın yanında daha ileri gidip Allah'ın onlara göndermiş olduğu peygamberlere psikolojik şiddet yanında fiziki şiddet gösterme eğilimlerine sahip karakterler de görmektediriz.

İşte Kur'an bize Hz. Peygamber'e davranışları noktasında kocasıyla beraber haddi aşan bir kadının kıssasını haber vermektedir. Kur'an'ın hakkında bizlere haber verdiği

⁶⁹⁸ Mustansir Mir, "Kur'an'da Yûsuf Kıssası Taslak, Temalar ve Karakterler", çev. Ali Akay, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/2, (2005), 195.

⁶⁹⁹ Rasim Adasal, *Normal ve Anormal Açından Psikososyal Yönleriyle Kişilik ve Karakter Portreleri* (İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1977), 218.

⁷⁰⁰ Çayır, *Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri*, 233.

⁷⁰¹ Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, 71.

kişi, İslâmiyet aleyhinde gösterdiği davranışlarıyla müşrik kadınların başını çeken, Hz. Peygamberin amcası Ebu Leheb'in karısı olmaktadır.⁷⁰²

Kıssa Tebbet sûresinde yer almaktadır. Sûre ismini ilk âyetinde geçen تبت “kurudu, kurusun” manasına gelen kelimedden almaktadır. Sûrenin bir diğer ismi مسد mesed ise, hurma veya benzeri bir liften yapılan ip anlamında olup,⁷⁰³ sûrenin son kelimesinden gelmektedir. Ebu Leheb'in ve karısının haddi aşan hakaretleri ve davranışları neticesinde inmiş olan sûre, Hz. Peygambere sergilemiş oldukları düşmanca tavırları dolayısıyla Ebu Leheb ve hanımını eleştirmektedir.

Abdülmuttalib'in oğullarından olan Ebu Leheb Hz. Peygamberin babası Abdullah'la aynı babadan fakat farklı annelerden olan amcasıdır. Ebu Leheb aynı zamanda Hz. Peygamber'in iki damadının da babası olmaktadır.⁷⁰⁴ Hz. Peygamber İslâm'ı tebliğ başlamadan önce Ebu Leheb ona karşı muhabbet duymaktadır fakat İslâm'ın beraberinde getirdiği eşitlik anlayışa dayalı yeni düzen, zengin ve kibirli biri olan Ebu Leheb için kabul edilmeyecek nitelikte olmaktadır.⁷⁰⁵

Ebu Leheb'in hanımı “Ümmü Cemîl” lakabıyla bilinen asi ve inatçı bir kadını aynı zamanda Ebu Süfyan'ın da kız kardeşi idi.⁷⁰⁶ Asıl adı Erva bint-i Harb bin Ümeyye'dir.⁷⁰⁷ Ümmü Cemîl'de tıpkı kocası gibi, Hz. Peygamber tebliğ görevini ifa ederken ona türlü eziyetler uygulamaktadır. Geceleri, topladığı dikenleri Hz. Peygamberin evinin yoluna dizmekte, Hz. Peygamber aleyhinde ileri geri konuşmakta ve Hz. Peygamber hakkında insanlar arasında gerçek dışı sözler taşımaktadır.

Ebu Leheb ve hanımı Ümmü Cemîl'i Hz. Peygamberle karşı karşıya getiren olaylar silsilesinin başlangıcına, Hz. Peygamber'in tebliğ görevini (başta akrabaları olmak üzere)⁷⁰⁸ açıktan sürdürme emri neticesinde gelişen hadise örnek gösterilmektedir.⁷⁰⁹ Hz. Peygamber kendisine ulaştırılan vahiy neticesinde tebliğ görevini yerine getirmek üzere Kureyş kabilesi mensuplarını yanına çağırılmaktadır. Onlara İslâm'ı anlatmakta ve

⁷⁰² Gülnür Uyar, “Ümmü Cemîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012) 42/315.

⁷⁰³ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muhît* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/2000), 10/565; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/591.

⁷⁰⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/592; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7/293.

⁷⁰⁵ Mehmet Ali Kapar, “Ebu Leheb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994) 10/178.

⁷⁰⁶ Begavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, 8/582; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/815; Endelüsî, *Bahrü'l-Muhît*, 10/567.

⁷⁰⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 8/515.

⁷⁰⁸ eş-Şuarâ 26/214.

⁷⁰⁹ el-Hicr 15/94.

kendisinin de Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu bildirmektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamberin amcası Ebu Leheb kendilerini bunun için mi çağırdığını sorarak, Hz. Peygambere hakaretlerde bulunmaktadır.⁷¹⁰ İslâm'ın açıktan yayılmaya başladığı dönemlerde de Ebu Leheb ve Ümmü Cemîl her geçen gün artarak devam eden hakaretleri ve davranışlarıyla Müslümanlara ve hassaten Hz. Peygamber'e zor günler yaşatmaktadırlar. Ümmü Cemîl de Hz. Peygambere düşmanlığı konusunda kocasını sürekli tahrik etmektedir.

Ebu Leheb'in Hz. Peygambere karşı göstermiş olduğu düşmanlığın karşılığında Allah onun cezasını şu âyetlerle duyurmaktadır; “Ebu Leheb'in elleri kurusun! Kurudu zaten. Ona ne malı fayda verdi ne de kazandığı başka şeyler. O, alev alev yanan ateşe atılacak!”⁷¹¹

Sahip olduğu statüyü ve haram yollardan kazandığı zenginliğini kaybetmeme arzusu onun İslâm'a ve Müslümanlara büyük bir öfke ve düşmanlık beslemesine neden olmaktadır. Allah âyetinde İslâm'a karşı dayandığı ve övündüğü şeylerin (malının, soyunun, evlatlarının) ona bir fayda sağlamayacağını belirtmektedir. Üstelik şiddetli bir cehennem azabının da kendisini beklediği haberini aktarmaktadır.⁷¹² Aynı şekilde hanımı Ümmü Cemîl'inde İslâm'a ve peygamberine düşmanlıkta nasıl kocasının yanında yer aldıysa cehennemde de onun beraberinde olacağı belirtilmektedir. Âyette Ümmü Cemîl'in ahvali şöyle aktarılmaktadır; “Dedikodu yapıp söz taşıyan karısı da. Boynunda ipten bükülmüş bir halat bulunacak”⁷¹³

Müfessirler onun nemime bir kadın oluşuna değinmektedir. Nitekim Ümmü Cemîl Hz. Peygamber'in sözlerini yalanlamak, insanlar arasında fitne çıkarmak amacıyla laf taşıyıp durmaktadır.⁷¹⁴ Nitekim insanlar arasında laf taşıyan ve fitne çıkaran kişileri ifade etmek için “aralarına odun taşıyan” deyimini kullanılmaktadır.⁷¹⁵

Tefsirlerde yer alan rivayetlerde, topladığı dikenli ağaç dallarını boynuna bağlayıp demet yaptığı Hz. Peygamberin bu dikenlerden zarar görmesi muradıyla geceleri gizlice Hz. Peygamberin evinin yoluna dizdiği aktarılmaktadır. Âyette onun boynuna bağladığı

⁷¹⁰ Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 8/578; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/814.

⁷¹¹ Tebbet 111/1-3.

⁷¹² Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 30/456,457.

⁷¹³ Tebbet 111/4,5.

⁷¹⁴ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 5/345; Begavî, *Meâlimu't-Tenzil*, 5/582; Zemahşerî, *el-Keşşâf* 4/815.

⁷¹⁵ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Vasît*, 3/2955.

dikenli halatlara atıfta bulunularak cehennemdeki hali tasvir edilmektedir.⁷¹⁶ Allah Ümmü Cemîl'i dünyada işlediği amellerinin cinsinden bir cezaya çarptırmaktadır.⁷¹⁷ Kocasını Hz. Peygambere eziyette tahrik eden Ümmü Cemîl, Allah'ın emriyle kendi kocasına eziyet edecek ateşi harlayarak dünyada yaptığı çirkin işlerin karşılığını bulmaktadır. Kıssa dünyada gösterilen her davranışın ahirette bir yansıması ve karşılığının bulunduğu dair dikkat çeken ayrıntılar barındırmaktadır. Kıssa sahip olduğu bu dikkat çeken yönü de kurduğu benzetmeler aracılığıyla oluşturmaktadır.

Rivayete göre Ümmü Cemîl kendisi hakkında nazil olan âyetleri duyunca elinde bir taşla öfkeyle Hz. Peygamberi aramaktadır.⁷¹⁸ Hz. Peygamber ise Hz. Ebu Bekir'le mescitte bulunmaktadır. Durumu gören Hz. Ebu Bekir endişelenip Hz. Peygamberi uyarınca, Hz. Peygamber ona müsterih olmasını söylemekte ve Ümmü Cemîl'in kendisini göremeyeceğini ifade etmektedir. Ümmü Cemil mescide varınca Hz. Ebu Bekir'e Hz. Peygamberin nerde olduğunu sormaktadır. Hz. Ebu Bekir yaşanan hadise neticesinde şaşkınlıkla Ümmü Cemîl'e kendisinin yanında birinin olup olmadığını sormaktadır. Ümmü Cemîl sinirlenerek kendisiyle alay ettiğini düşünen Hz. Ebu Bekir'e, onun dışında kimseyi görmediği cevabını vermektedir.⁷¹⁹ Kendisinin akıbeti bu denli net ifade edildiği halde hala taşkınlık göstermesi ve yaptıklarından pişmanlık duymaması kendisine uygun görülen azabın hak olduğuna delalet etmektedir. Kalplerindeki küfrün büyüklüğüyle hakikatleri perdeleyenler arasında yerini almaktadır.

Allah'a ve peygamberine açıktan isyan eden kimselerin hali açıkça zikredilip ibret vesilesi kılınabilmektedir, zira bu kimselerin yaptıklarından ötürü onur ya da itibarları gözetilmemektedir.⁷²⁰ Kur'ân Hz. Peygambere karşı kin ve nefret duyan bu iki zalimin başlarına gelecek akıbetten haber vererek Hz. Peygamber'in düşmanlarını uyarmaktadır. Nitekim Tebbet sûresi bu yönüyle iman etmeyenlerin durumu hakkında görünen bir mucize ve açık bir delil olmaktadır.⁷²¹ Tebbet sûresinin inzaliyle ilk defa müşrikler beraberinde isimlerinin zikredildiği kişiler vasıtasıyla da açıktan uyarılmakta ve tehdit edilmektedirler. İnkarcı ısrarcı ve küfürde azgın olanların İslâm'a ve Hz. Peygambere

⁷¹⁶ Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 30/457; Kutub, *Fî Zılâl*, 6/4000.

⁷¹⁷ Kutub, *Fî Zılâl*, 6/4000.

⁷¹⁸ Zemaşherî, *el-Keşşâf*, 4/813; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/349.

⁷¹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurân*, 8/516; Zühaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, 30/458.

⁷²⁰ Aruk, *Kur'ân'da Kadın Kıssaları*, 132.

⁷²¹ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kurân*, 8/517.

göstermiş oldukları düşmanlıklarının karşılıksız bırakılmayıp, mutlaka cezalandırılacakları haberi kendilerine ulaştırılmaktadır.

Allah kıssa aracılığıyla insanlar arasında söz taşıma ve fitne çıkarma eylemini Ümmü Cemîl örneği üzerinden çirkin bir davranış olarak belirtmiştir. Ümmü Cemîl göstermiş olduğu davranışlar neticesinde nemime bir kadın olarak vasıflandırılmış ve davranışından dolayı azabı hak ettiği aktarılmıştır. Nitekim gıybetle aynı katagoride yer alan nemime, kişilerin aleyhinde kullanılan küçük düşürücü sözleri de kapsamaktadır. Allah kıssa üzerinden verdiği mesajlarla bu davranışı kınamakta ve insanlar arasında fitne amaçlı taşınan sözleri ahirette cehennem ateşine odun taşımaya benzetmektedir. Elbetteki bu teşbih vasıtasıyla Allah, kadın erkek farketmeksizin Müslümanları bu konuda hassasiyet göstermeye sevk etmektedir.

2.2.6. Hz. Âişe'nin ve Hz. Hafsa'nın Kıssası

Kadınlar fitrat gereği kıskançlık duygusunu erkeklere oranla daha yoğun hissedebilmektedirler. Hemcinsler arasında rekabet duygusunun neticesiyle ortaya çıkan kıskançlık örneklerine kimi tarihi olaylarda da rastlayabilmekteyiz. Elbette ki bir kadının konumu onun sahip olduğu duygusal dürtülerin önüne geçebilmesi noktasında her zaman yeterli bir otorite olamamaktadır. Bunun örneklerinden birini de Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'nın kıssası aracılığıyla görebilmekteyiz.

Her kadının fitri bir yönelimi olan eşinin gözünde daha özel ve değerli görünme isteği neticesinde hasıl olan olay Hz. Peygamberin eşleri arasında gerçekleşmektedir. Kıssa Hz. Peygamberin yakın dostları ve İslâm'ın ilk halifelerinden olan Hz. Ebubekir'in kızı Hz. Âişe ve Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa'nın adıyla bilinmektedir. Hz. Ömer'in kızı Hz. Hafsa daha önce Huneyş b. Huzafe ile evli olup hicretin ikinci yılından sonra Hz. Peygamberin eşleri arasına katılmaktadır.⁷²²

Tahrîm sûresinde yer almakta⁷²³ olan kıssanın nasıl vuku bulduğu hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Tefsirlerde yer alan bu görüşlerin ilki ve en meşhuru “bal hadisesi” olarak bilinmektedir. Allah tarafından çeşitli sebep ve hikmetlerle çok eşli bir

⁷²² Kutub, *Fî Zılâl*, 6/3610.

⁷²³ et-Tahrîm 66/1-5.

evlilik hayatı olan Hz. Peygamber, yine Allah'ın emri üzerine adaleti sağlamak adına eşlerinin yanında sırasıyla kalmaktadır.⁷²⁴ Yine bir gün Zeyneb b. Cahş'ın odasında konakladığı sırada Zeyneb b. Cahş ona bal şerbeti ikram etmektedir. Rivayetlere göre Zeyneb b. Cahş Hz. Peygamber bal şerbetini sevip beğendiği için ikramını Hz. Peygambere sık sık yapmaktadır. Zeyneb b. Cahş'ın yanından ayrılan Hz. Peygambere, Hz. Âişe ve Hz. Hafsa daha önce aralarında anlaşmış olarak, Hz. Peygambere ne yediğini sorup kendisinden kötü bir koku yayıldığını söylemektedirler. Hz. Peygamberden meğafir kokusu aldıklarını söylemektedirler. Meğafir ise kötü kokan bir sakız çeşididir.⁷²⁵ Hz. Âişe'nin odasına giden Hz. Peygambere Hz. Âişe kendisinden kötü bir koku geldiğini söylemekte ve meğafir mi yediğini sormaktadır. Hz. Peygamber Hz. Hafsa'nın odasındayken Hz. Hafsa'nın da aynı soruyu yinelemesi üzerine, Zeyneb b. Cahş'ın odasında bal şerbeti içtiğini söylemektedir. Ardından da Hz. Peygamber bir daha bal şerbeti içmeyeceğine dair yemin etmektedir.⁷²⁶

Hz. Âişe'den aktarılan rivayete göre; "Peygamber Zeyneb b. Cahş'ın odasında daha uzun dururdu ve orada bal şerbeti içerdi. Hz. Hafsa ile peygamber hangimizin odasına daha öne gelirse ondan meğafir kokusu aldığımızı söylemek üzere anlaştık. Resulallah önce bana gelince ona 'Meğafir mi yedin? Sen de meğafir kokusu alıyorum.' Dedim. Hz. Hafsa'nın yanına gittiği zaman Hz. Hafsa'da aynı şeyleri söyledi. Rasulallah ona Zeyneb'in odasındayken bal içmişim, bir daha ondan içmeyeceğim der"⁷²⁷

Bir diğer rivayete göreyse Hz. Peygamber ve eşleri arasında bir kırgınlık yaşanması neticesinde Hz. Peygamber eşleriyle bir ay süresince beraber olmamak üzere yemin etmektedir. Bu süre boyunca da eşlerinden ayrı bir yerde yatmaktadır. Seyyid Kutub (öl.1966) tefsirinde iki rivayeti birleştirerek bal hadisesi ve Hz. Hafsa'nın ona verdiği sırrı saklamayıp Hz. Âişe ile birlik olması üzerine evinde yaşanan bu hadiselerin Hz. Peygamberi üzdüğünü aktarmaktadır. Durumdan üzüntü duyan Hz. Peygamber eşlerine bir ay süresince yaklaşmamak üzerine bir kasıttaki bulunmaktadır. Son olarak değineceğimiz olayda ise Hz. Hafsa, Hz. Peygamberin cariyesi Mariya ile beraber olması üzerine Hz. Peygambere karşı soğuk davranmaktadır. Hz. Peygamberimizde onun gönlünü hoş tutmak amacıyla Mariya'ya yaklaşmayacağına dair yemin ederek durumun

⁷²⁴ en-Nisâ 4/3,129.

⁷²⁵ İbn Manzur, "ğfir", 10/94.

⁷²⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/563; Kutub, *Fî Zülâl*, 6/3613; Yazır, *Hak Dini*, 7/5094-5096.

⁷²⁷ Müslim, "Talâk", 1474 (2/1100-1101).

aralarında kalmasını buyurmaktadır. Hz. Hafsa ise durumu Hz. Âişe'ye bildirerek sırrı ifşa etmektedir.⁷²⁸ Tüm bu hadiselerinin vuku bulması üzerine Hz. Peygamber “îlâ” yemini etmektedir. Îlâ kadına yaklaşmamak üzere edilen yemindir.⁷²⁹ Eşiyle ilişkiyi kesmek ve ona takarrub etmemek amacıyla zikrettiği bir yemindir.⁷³⁰

Tefsirlerde ve Hz. Âişe'nin rivayeti üzerine aktarılan olay neticesinde kesin olan şey Hz. Peygamber'in Allah'ın ona helal kıldığı şeyi kendisine haram kılması neticesinde inmiş olan âyetlerin uyarıcı nitelikte olup birtakım dersler verdiğidir. Elbette ki Allah rızasını öncelemek ve gözetmek tüm insanlar gibi Allah'ın peygamberi için de geçerli olmaktadır. Herhangi bir karar aldığımızda bu kararın Allah rızasını gözetmek mi insanları hoşnut etmek için mi alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. “Ey Peygamber! Allah'ın sana helal kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.”⁷³¹

Âyetteki ifadeden anlaşılacağı üzere her ne sebeple olursa olsun Allah'ın kendisine helal kıldığı şeyleri kişi kendisine haram kılamamaktadır. Bu kişinin bir peygamber oluşu da bu hükmün istisnası olamamaktadır.⁷³² Nitekim helaller ve haramlar noktasında kesin bir sınır koymak Allah'a aittir.

“Allah size (belli durumlarda) yeminlerinizi çözmeyi meşru kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır; O bilendir, hikmet sahibidir”⁷³³

Kişi bilerek bu şekilde bir yemin ederek aslında helal olan şeyi kendisine haram kıldıysa yemin kefarecini yerine getirmek suretiyle bu hatasından dönebilme yolu açılmaktadır.⁷³⁴ Allah Mâide sûresinde bilerek yemin eden kimsenin yeminine bağlı olması gerektiğini vurgulayarak yemin kefaretinin yerine getirilme şartlarını izah etmektedir.⁷³⁵

“Hani peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygambere açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine konuyu anlatınca o, ‘Bunu sana kim haber verdi?’ diye

---

⁷²⁸ Kutub, *Fî Zılâl*, 6/3613.

⁷²⁹ Yazır, *Hak Dini*, 7/5100.

⁷³⁰ Hamdi Döndüren, “Îlâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/61.

⁷³¹ et-Tahrîm 66/1.

⁷³² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/564; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6/388.

⁷³³ et-Tahrîm 66/2.

⁷³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/564.

⁷³⁵ el-Mâide 5/89.

sordu. ‘Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi’ diye cevap verdi’’⁷³⁶ Sırrı ifşa etmenin Allah katında çirkin bir davranış olarak görüldüğü vurgulanmaktadır. Özellikle eşler arasında korunması gereken mahremiyet çizgilerinin eşler tarafından ihlali güven duygusunu zedelemektedir. Güven duygusunun zedelendiği evlilikler beraberinde başka problemleri getirmeye açık hale gelmektedir. “İkiniz de Allah’a tövbe ederseniz (çok iyi olur), çünkü kalpleriniz eğrilmişti. Ama peygambere karşı bir dayanışma içine girecek olursanız bilin ki herkesten önce Allah onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cebrâil ve müminler. Meleklerde bunların ardından onun yardımcısıdır.”⁷³⁷

Tahîm sûresi dördüncü âyette belirtilen bu ifadelerin muhataplarının Hz. Hafsa ve Hz. Âişe olduğu belirtilmektedir. Nitekim kısaca bu âyetin muhataplarından ismini almaktadır. Âyette geçen ifade dahilinde Hz. Peygamberin kendisine sır verdiği hanımının Hz. Hafsa olduğu görüşü ağırlıktadır. Hz. Hafsa’nın, Hz. Peygamber tarafından kendisine verilen sırrı Hz. Âişe’ye ulaştırdığı tefsirlerde yer almaktadır.⁷³⁸ Hz. Hafsa’nın, peygamber hanımı olduğunu unutacak şekilde sorduğu “bu haberi kim verdi” ifadesi, Hz. Peygamberin eşlerine bir eş olarak yaklaşımlarının bir peygamber olarak yaklaşımlarından daha fazla olduğunu göstermektedir.⁷³⁹

Hz. Hafsa ve Hz. Âişe’nin göstermiş olduğu davranış neticesinde denebilir ki eşlerin birbirleriyle kutuplaşması ve restleşmesi evlilik içerisindeki diyalog ortamının kırılmasına sebep olmaktadır. Kişiler arasındaki sorunlar farklı insanlara anlatılmak suretiyle kendilerine taraftar ya da bir zümre oluşturulmamalıdır. Allah âyetinde peygamber hanımlarının Hz. Peygambere karşı birlik ve dayanışma içinde olmalarına bir cephe oluşturmalarına karşılık vermektedir. Öncelikle Allah bizzat kendisinin sonra Cebrâil ve beraberinde diğer meleklerin peygamberin yanında olduklarına dair verdiği örnekle peygamber hanımlarının aslında kime karşı tavır almış olduklarını da daha iyi idrak etmelerini sağlamaktadır.

Allah peygamber hanımlarını ümmetin anneleri şeklinde vasıflandırıp⁷⁴⁰ taşıdıkları zaaf neticesinde onları açıktan şiddetle ikaz etmektedir.⁷⁴¹ “Eğer sizi boşayacak olursa rabbın ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah’a teslimiyet gösteren, yürekte

---

⁷³⁶ et-Tahrîm 66/3.

⁷³⁷ et-Tahrîm 66/4.

⁷³⁸ Yazır, *Hak Dini*, 7/5086-5089.

⁷³⁹ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 5/402-408.

⁷⁴⁰ el-Ahzâb 33/6.

⁷⁴¹ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 6/388.

inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bakire eşler verebilir”⁷⁴²

Peygamber eşleri bu hatalarına rağmen birbirlerine destekçi olup birtakım maddi beklentilerini dile getirmeye başlamaktadırlar. Allah peygamber hanımlarının taşıdıkları misyonu Kur’ân’da onlara yer yer hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber eşlerinin gerekli sorumluluklarını yerine getirmedikleri takdirde boşanma ile onları net ve sert bir dille ikaz etmektedir. Bunun bir örneği de Ahzâb sûresinde yer alan şu âyet-i kerimededir; “Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: ‘Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım’”⁷⁴³

Görüldüğü üzere Allah Hz. Peygambere hanımlarını boşama hürriyeti vermesine rağmen Hz. Peygamber hanımlarından hiçbirini boşamamaktadır. Onların göstermiş oldukları birtakım yanlış davranışları hanımlarının ders ve ibret alabileceği şekilde çözümlene yoluna gitmeyi tercih etmektedir. Hz. Peygamber hanımlarını rencide edecek şekilde hatalarını onların yüzüne vurmamakta ve onlara iyilikle muamelede bulunmaktadır. Âyette yer alan ifade de Hz. Peygambere layık eş vasfı nitelenirken aslına peygamber hanımları için bir idol oluşturulmaktadır. Nitekim Hz. Peygambere layık bir eş teslimiyet noktasında zaaf göstermemeli, ona itaatte kusur etmemeli ve bunu içtenlikle yerine getirmelidir. Özellikle âyette belirtilen “tövbe eden” ifadesi peygamber hanımlarının işlemiş oldukları bu yanlıştan tövbe edip Allah’a teslimiyet gösterdikleri takdirde tekrar ona eş olmaya layık olacakları izlemini doğurmaktadır.

---

⁷⁴² et-Tahrîm 66/5.

⁷⁴³ el-Ahzâb 33/28.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, barındırdığı mesajlarla insanlara yol gösteren ve insanların hidayetini önceleyen ilahî bir kılavuzdur. Kur'ân, sıklıkla insanın tabiatına dair vurgular yapar. İnsanın menfî ve müsbet özelliklerini bir denge halinde aktarır. İnsanın bu çift tabiatlı yapısını aktaran Kur'ân, insana şahsiyetini yüceltme teklifini de sunar.

Kur'ân, insanın beşerî yönlerinin aktarımında çoğunlukla kıssaları kullanır. Kıssalar, Kur'ân'ın mesaj aktarımında bir anlatım zenginliği sunar. Kıssalar, tarihi durumları haber vermekle sınırlı bir misyondan ziyade, detaylardan arındırılmış, net mesajlar taşıyan etkin bir anlatım üslubuna sahiptir. Kıssalar, fonksiyonlarına hizmet etmeyen detaylara sahip olmamalarına karşın anlatım zenginlikleri sayesinde farklı perspektiflerde ele alınmaya müsait bir yapıdadır. Nitekim kıssalardaki şahıs ve varlıkların kapsamlı bir incelemeye tabi tutulması, çalışmanın perspektifinin daralması handikabına sebebiyet vermektedir.

Kıssaların öznelerinden olan kadın şahsiyetlerin, özel olarak konu edildiği çalışmamızda, yaşanan bu handikabı tolere etmeye ve konu hakkında detaylı bir analiz imkânı bulmaya çalıştık. Kıssalardaki kadın şahsiyetlerden hareketle, kadının toplumdaki konumuna ve üstlenebileceği rollere dair atıflarda bulunduk. Kıssaların eğitici yönüyle vurgulamak istediğimiz, kıssalardaki kadın şahsiyetlerin bir kısmıyla empati kurup onların isabetli tercihleri ve olumlu davranışlarını müspet bir örnek olarak telakki edip içselleştirme eğilimi göstermektir.

Kıssalarda yer alan kadın şahsiyetlerin davranış örneklerinden kastımız bizlere sundukları somut yaşantılar olmaktadır. Kıssalarda yer alan kadınlar; eş, anne, kız kardeş, yönetici vb. gibi günümüz toplumu kadınında taşıdığı rollere sahiptirler. Sunulan bu somut yaşantılar vasıtasıyla kıssaların metodolojik ve tatbiki anlamda iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kur'ân, kişileri doğuştan sahip oldukları olumsuz mizaçlar neticesinde kınamamaktadır, kıssalar vasıtasıyla kişilerin iradi tercihleri üzerinden şahsiyetlerine dikkat çekmektedir. Bu yönüyle kıssalarda, kadınların karşılaştıkları durumlar neticesinde takındıkları tavırlara ve psikolojik durumlarına dair yeterli malumatın olduğunu tespit ettik. Kıssalardan hareketle kadının, anne ve eş olarak sahip olduğu psikolojinin, çeşitli çalışmalara konu edinilip kadın fitratının anlaşılmasına dair yaklaşımlara yardımcı olmasını ummaktayız. Kıssalar, kişiler ve kişisel sorunlarla sınırlı

kalmayıp, kadın şahsiyetler üzerinden toplumsal sorunlara dair çözümler de sunmakta ve birtakım erdemlerin kazanılmasında etkin rol oynamaktadır.

Toplumunu oluşturan en temel yapı olan aile kavramı birçok kıssa da yer almıştır. Özellikle peygamberlerin aile hayatlarından kesitler sunulmuştur. Kıssalarda, aile içi problemlerin giderilmesi noktasında izlenecek yöntemlere dair çeşitli malumatlar aktarılmıştır. Nitekim bu tür kıssalarda, kadının eş olarak vazifelerine dair önemli vurgularda bulunmaktadır. Kıssalarda işlenen bir diğer olgu da anne kavramıdır. Kadının en fitri özelliği kıssalarda işlenerek hem annelik kavramı yüceltilmiş hem de toplumun inşasında annelere birtakım roller biçilmiştir. Anlaşılacağı üzere kıssalar, kadının aile içinde üstlendiği rollere dair daha kapsamlı çalışmalar için yeterli malzemeye sahiptir. Nitekim kıssalarda işlenen aile olgusunun, kadın şahsiyetler üzerinden değerlendirilmeye alınmasına dair çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yöne evrilecek çalışmaların neticesinde, günümüz toplumunda yozlaşan aile kavramına dair boşlukların giderileceğini düşünmekteyiz.

Kur'ân'da, kadının toplumdaki rollerine dair örnekler sunabileceğimiz kıssalar da mevcuttur. Bu kıssalar, Müslüman bir hanım şahsiyetin toplum içinde aktif rol aldığı günümüzde, kadının kendi davranışlarının ölçüsünü ve Allah'ın övgüye layık bulunduğu davranışların neler olduğunu öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Toplumda aktif konumda bulunan kadınların davranış analizlerini ve kadınların bu davranışlarına Kur'ân'ın yaklaşımını ele alacak çalışmalar, kıssalardan istifadeyle kadının toplumda hakları ölçüsünde konumlanmasına fırsat sunacaktır.

Ulaştığımız en önemli tespitlerden biri kıssaların tarihi olaylarla sınırlı kalmayıp yer, zaman ve mekân endeksli anlatılar olarak hayatımızda yer edinmediğidir. Aksine kıssaları okuyan bireyler kendileri ve hayatları için çıkarımda bulunabilmektedirler. Kıssalarda sıklıkla geçen “ibret alanlar için, akıl sahipleri için, düşünenler için, öğüt alanlar için örnek vardır” ifadeleri, kıssalardan hareketle bir çıkarımda bulunulmasına işaret etmekte ve kıssaların şahsiyet eğitiminde etkin bir materyal olduğunu kendi diliyle ortaya koymaktadır.

Kıssalarda, dikkatimizi çeken noktalardan bir diğeri ise kıssalardaki kadın şahsiyetlerin toplumun farklı kesimlerine mensup ve çeşitli rollere sahip kadınlardan seçilmesidir. Bu çeşitlilik kadın olgusunun anlaşılmasında perspektif zenginliği sunmakla beraber, kıssalardaki kadın şahsiyetlerin günümüzle bağlantı kurmasına da yardımcı

olmuştur. Nitekim incelemelerimiz neticesinde kıssaların, Müslüman hanımlar için amelî ve ictimâî yönlere hizmet edecek vurgulara ve dinamiğe sahip olduğunu tespit ettik. Kıssaların bu yönüyle çeşitli çalışmalara konu edinmesi son zamanlarda sıklıkla tartışmalara gündem olan kadın olgusunun, Kur'ân'dan hareketle doğru bir konumlandırmaya tabi tutulmasına hizmet edecektir.

Çalışmamızda kıssaların güncel meselelerle etkileşimini kurup, hidayete vesile olacak bir okuma tarzından hareketle analiz edilmesine dikkat çekmek istemekteyiz. Kıssaların insan eğitiminde etkin olarak kullanılmasının önemine değindiğimiz çalışmamızda, insanın eğitilebilirliğine dair vurguları Kur'ân'ın kendisinde yer alan örneklerle pekiştirmeye çalıştık. Toplumun etkin bir ferdi ve yarının anneleri olan kadınların örneğinde, şahsiyetin yüceltmeye muktedir yapısına değindiğimiz çalışmamızın, başkalarının gayretiyle yeni çalışmalara kapı aralayıp, faydalı şekilde evrilebileceğini ummaktayız.

KAYNAKÇA

- Abbâs, Abdullah İbn. *Tenvîrül-Mikbâs Min Tefsîr-i İbn Abbâs*. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Abbâs, Fadl Hasan. *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuha*. Amman: Dâru'l-Furkân, 1997.
- Adasal, Rasim. *Normal ve Anormal Açından Psikososyal Yönleriyle Kişilik ve Karakter Portreleri*. İstanbul: Minnetoğlu Yayınları, 1977.
- Akıncı, Adem. *Din Eğitiminde Etkili bir Yöntem*. İstanbul: Feza Gazetecilik, 2001.
- Altınköprü, Tuncel. *Şahsiyet Analizi*. İstanbul: Hayat Yayınları, 1999.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el. *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- Aruk, Seyfullah. *Kur'ân'da Kadın Kıssaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Aydın, Mehmet Zeki – Gürler, Ş. Akyol. *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler-Kaynaklar*. Ankara: Nobel Yayınları, 2012.
- Ayhan, Halis. *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Şule Yayınları, 1997.
- Baljon, Johannes Marinus Simon. *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*. çev. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- Batar, Yusuf. Kur'ân Kıssaları. *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014), 155-183.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2002.
- Becavi, Ali Muhammed. *Kasasu'l-Kurân*. Lübnan: el-Mektebet'ül-Asriyye, 1431/2010.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd el. *Meâlimü't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*. 8 Cilt. Dâr'ul-Tayyibe lil-Neşr vet'Tevzi', 1417/1997.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el. *Envâru't-Tenzîl ve Esrârü't-Tevîl*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ et-Turas el-Arabî, 1418/1998.
- Bilgin, Beyza – Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi*. Ankara: Akid Yayınları, 1991.
- Bilgin, Beyza. "Ahlak Terbiyesinde Dinî Hikâyeler". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1/1994, 43-56.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el. *el-Câmi'u's-sahih*. nşr. Mustafa el-Buğa. 5 Cilt. Dımeşk: Dar'ul Ulum el-İnsaniyye. 1413/1993.
- Bulut, Ahmet. *Arap Dili ve Edebiyatında Emsal*. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1994.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Ruhû'l-Beyân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ty.
- Câbirî, Muhammed Âbid el. *Kur'ân'a Giriş*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Mana Yayınları, 2011.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Cirit, Hasan. *Halkın İslâm Anlayışının Kaynakları Vaaz ve Kıssacılık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002.
- Çamdibi, H. Mahmut. *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2014.
- Çayır, Veli. *Kur'ân Kıssalarında İnsan Tipleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2015.
- Çekmegil, Semra Kürün. *Okuyucu Tefsiri*. 13 Cilt. Malatya: Step Ajans, 2007.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an'ın Temel Konuları*. İstanbul: MÜ İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2003.
- Demirel, Özcan. *Öğretim İlke ve Yöntemleri-Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2009.
- Döndüren, Hamdi. "İlâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/61-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Düzgün, Şaban Ali. *Din Birey ve Toplum*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Ebû Davûd, Süleyman b el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. nşr. Şuayb el-Arnaut-Muhammed Kâmil Karabelli. 7 Cilt. Beyrut: Dâr-Risâle el-İlmiyye, 1433/2012.
- Emre, Ahmet Cevat. *Çocuklara Hikâye Anlatmak Sanatı*. İstanbul: MEB. Yayınları, 2000.
- Endelüsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el. *el-Bahrü'l-Muhît*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/2000.
- Ergün, Mustafa. *İnsan ve Eğitimi (Mevlâna Üzerine Bir Deneme)*. Ankara: Ocak Yayınları, 1993.

- Evrin, Selmin. *Psikoloji Açısından Şahsiyette Bir Buud Olarak İçedönüklük-Dışadönüklük (Introversion-Extraversion) Sorunu Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1967.
- Eyüpoğlu, Dilek. *Kadın İş Gücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler*. Ankara: Milli Produktivite Merkezi Yayınları, 1999.
- Eyüpoğlu, Osman. “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Pedagojik Açıdan)”. *Samsun’da Kur’ân Günleri 11. Kur’ân Sempozyumu Kur’ân ve Risâlet*. 103-120. Ankara: Fecr Yayınları, 2009.
- Fayda, Mustafa. “Âişe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/507-509. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Ferahidi, Ebu Abdurrahman Halil b. Ahmed el. *Kitabu’l-Ayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003.
- Ferrâ, Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdullah b. Manzûr ed-Deylemi el-. *Meâni’l-Kur’ân*. Mısır: Dâr’ul Mısriyye li’t-Te’lif ve’t-Terceme. ts.
- Fidan, Hafsa. *Kur’an’da Kadın İmgesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Fidan, Nurettin – Erden, Münire. *Eğitime Giriş*. Ankara: Alkım Yayınları, 2001.
- Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el. *Kâmusu’l-Muhit*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2007.
- Gazâlî, Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el. *Minhâcu’l-Abidîn*. Mısır: y.y., 1889.
- Gazzâlî, Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el. *İhyau ‘Ulumi’d-Din*. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1977.
- Gezer, Süleyman. *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur’ân*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Görgün, Tahsin. “Kur’ân Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine”. *4. Kur’ân Haftası Kur’ân Sempozyumu*. 19-40 Ankara: Fecr Yayınevi, 1998.
- Görmez, Mehmet. “Terğib ve Terhîb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/508-509. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Guillaume, Paul. *Psikoloji*. çev. Refia Şemin. İstanbul: İ. Ü. Yayınları, 1970.

- Günaydın, Hülya. *Kur'ân-ı Kerim'de Örnek Olay İnceleme Metoduyla Din Eğitimi ve Öğretimine Konu Yapılması Üzerine Bir Tecrübi Araştırma*. Ankara: Lisans Tezi, 1996.
- Gürel, Ramazan, Muhammed İkbâl'e Göre Şahsiyet Eğitiminde Fiziksel Çevrenin Yeri, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21/3 (Aralık 2017)
- Halefullah, Muhammed. Ahmed. *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*. çev. Şaban Karataş. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Ruhbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1988.
- Harman, Ömer Faruk. "Âsiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/487. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Harman, Ömer Faruk. "Havvâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/542-545. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Harman, Ömer Faruk. "Meryem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/236-242. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Harman, Ömer Faruk. "Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/56-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Hicazî, Muhammed Mahmud. *et-Tefsîru'l-Vâdih*. Beyrut, Dar el-Ceyl el-Cedîd, 1413/1993.
- Hökelekli, Hayati. "Şahsiyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/297-298. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Işık, Emin. "Âl-i İmrân Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/307-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Işık, Nadiye. *Kur'ân'daki Kıssaların Pedagojik Değeri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- İbn Dureyd El-Ezdi, Ebu Bekir, Muhammed b. El-Hasen. *Cemheratü'l-Luga*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemu Mekayisi'l-Luga*. 6 Cilt. Beyrut: Dar'ul-Ceyl, 1991.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Kahire: Matbaât-u Mustafa'l-Bâbî'l-Halebî ve Evlâduhû. 1375/1956.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ 'İmadüddin İsmâil b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Mısır: Dâr-u Nehri'n-Nîl, ts.

- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ 'İmadüddin İsmâil b. Ömer. *Kasasu'l-Enbiyâ*. Beyrut: Müessesetü Ebî't-Tayyib li's-Sekâfe, 1992.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ 'İmadüddin İsmâil b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 8 Cilt. Dâr'ul-Tayyibe lil-Neşr vet'Tevzi', 1420/1999.
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânu'l-Arab*. 18 Cilt. Beyrut: Mektebe Tahkiki't-Turâs, 1993.
- İbnü'l-Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdillâh. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1407/1987.
- İsfahânî, Ebu'l Kasım El-Hüseyn b. Muhammed. Er-Râğıb el-. *Müfredât Elfazi'l-Kur'ân*. nşr. Saffan Adnan Davudi. Beyrut: Dâru's Şamiyye, 2014.
- İsfahânî, Ebu'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğıb el-. *Tefsîru Râğıb*. 2 Cilt. Riyad: Dâr'ul Vatan, 2003.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hadîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/27-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kapar, Mehmet Ali. "Ebu Leheb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/178-179. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kara, Mustafa. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Kara, Necati. *Kur'ân'a Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1991.
- Kara, Osman. "Kur'ân'a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler". *Sakarya Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*. 14/25 (2012), 1-24.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Karşlı, İbrahim H. *Kur'ân Yorumlarında Kadın*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'ân Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü*. Cilt II. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- Kasımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kasım b. Hallak el. *Mehâsinü't-Te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1998.
- Kennas, Muhammed Raci Hasen. *Ezvacü'l-Enbiyâ*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1430/2009.
- Kerschensteiner, Georg. *Karakter Kavramı ve Terbiyesi*. çev. H. Fikret Kanad. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1977.

- Köylü, Mustafa-Koç, Ahmet. *Klasik İslâm Eğitimcileri*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Kubilay Yazıcı, “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*,19 (Bahar 2006).
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Hayrettin Karaman. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî el-Hazrecî Şemseddin el. *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*. 20 Cilt. Kahire: Dâr’ul-Kütüb el-Mısriyye, 1384/1964.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el. *Letaifu’l-İşârât*. 3 Cilt. Mısır: Hey’etü Mısriyye el-Amme li’l-Kitab, ts.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli’l-Kur’ân*. 6 Cilt. Kahire: Dâr’uş-Şuruk, 1412/1992.
- Kuzgun, Şaban. “Hacer”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/431-433. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Küçük, Ahmet. "Günümüzde Aile ve Kur’ân’dan Örnek Aileler". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 3 / 2 (Ekim 2019), 408-442.
- Küçük, Ahmet. *Kur’ân’da Toplumsal Sınanma ve Sonuçları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2006.
- Küçük, Hasan. *Modern Pedagoji ve Psikoloji Açısından İslâm’da Kitle Eğitimi*. İstanbul: Sırdaş Yayınları, 1976.
- Küçükkendirici, Hasan, *Kur’ân’da Övgüyle Bahsedilen Kadınlar*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Lahbabi, M. Aziz. *İslâm Şahsiyetçiliği*. çev. İsmail Hakkı Akın. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1972.
- MacDonald. William. *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi/Yaratılış-Eyüp*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınevi, 2004.
- Mahzûmî, Ebû’l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el. *Tefsîru Mücâhid*. Mısır: Dâru’l-Fikr İslâmî el-Hadîs, 1410/1989.
- Mansur el-Mezidi, Zühey. *Kur’an Kıssalarında Sinematik Özellikler*. çev. Hülya Afacan. İstanbul: Mana Yayınları, 2010.

- Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Ebû Mansûr el. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el. *en-Nüket ve'l-Uyûn*. 6 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefi Antropoloji*. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Merâgi, Ahmed b. Mustafa el. *Tefsîrü'l-Merâgi*. 30 Cilt. Mısır: Şeriketü Mektebetü ve Metbea Mustafa, 1365/1946.
- Mevdûdî, Ebu'l Al'â el. *Tefhîmu'l-Kur'an*. çev. Muhammed Hân Kayanî vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Mir, Mustansir. "Kur'an'da Yûsuf Kıssası Taslak, Temalar ve Karakterler". çev. Ali Akay. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/2, (2005), 183-200.
- Muhsin, Amine Vedûd. *Kur'an ve Kadın*. çev. Nazife Şişman. İstanbul: İz Yayınları, 1997.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Nakra, Tihamî. *Saykoliciyyetü'l-Kıssa fi'l-Kur'an*. Tunus: eş-Şeriketü't-Tunusiyye, 1974.
- Necati, M. Osman. *Kur'an ve Psikoloji*. çev. Hayati Aydın. Ankara: Fecr Yayınevi, 1998.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vil*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimü't-Tayyib, 1419/1998.
- Oktay Akbaş, "Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", *Değerler Eğitimi Dergisi* 6/16 (9-27 Aralık 2008).
- Orum, Fatih. *Kur'an'ı Anlama Usûlü*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2013.
- Özdeş, Talip. *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2005.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*. İstanbul: KURAMER Yayınları, 2017.
- Öztürk, Zehra "Züleyha". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/552-553. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahrüddîn er. *Mefâtîhu'l-Gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420/2000.
- Rızâ, Muhammed Reşîd. *Tefsîrü'l-Kur'an'il-Hakîm-Tefsîrü'l-Menâr*. 12 Cilt. b.y.: Hey'etü Mısriyye el-Amme li'l-Kitab, 1999.

- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es. *el-Keşf ve'l-Beyân 'an Tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1422/2001.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es. *Safvetü't-Tefâsîr*. Kahire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997.
- Sâbûnî, Nûreddin es. *Mâturîdiyye Akaidi*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1980.
- Savaş, Rıza. *H. Muhammed Devrinde Kadın*. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004.
- Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf es. *el-Cevâhirü'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418/1998.
- Semerkandî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es. *Bahrü'l-Ulûm*. 3 Cilt. b.y., y.y., ts.
- Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddîn es-Suyûtî. *ed-Dürrü'l-Mensûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es. *Tefsîrü'l-Celâleyn*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, ts.
- Şehmus, Demir. *Mitoloji Kur'ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.
- Şentürk, Habil. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Esra Yayıncılık, 1997.
- Şeriatî, Ali. *Biz ve İkbâl*. çev. Ergin Kılıçtutan. İstanbul: Ankara Yayınları, 2006.
- Şeybânî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-. *el-Müsned*. nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. b.y., Müessesese er-Risale, 2001.
- Şimşek, M. Sait. *Yaratılış Olayı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et. *Tarihu'l-Ümemi ve'l-Mülûki*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407/1987.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et. *el-Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Kahire: Matbaât-u Mustafâ'l-Bâbî'l-Halebî ve Evlâduhû, 1388/1969.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'ân'il-Kerîm*. 15 Cilt. Kahire: Dâru Nahda, 1997-1998.
- Tora ve Arafta 1. Kitap/Bereşit*. çev. Moşe Farsî. İstanbul: Gözlem Gazetecilik, 2002.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2000.
- Tûnisî, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr et. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru'l-Tunusiyye, 1984.

- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 1998.
- Tüzün, İdris. *Kur'an'da Sembol ve Sembolik Anlatım* (Neml Sûresi Süleyman(as) Kıssası Örneği). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm'da Ahlâk ve Ahlâk Ekolleri*. İstanbul: Sufi Kitap, 2018.
- Uyar, Gülnür. "Ümmü Cemîl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/315-316. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Vidinli, Hafsa Fidan. "Kur'an'da Üç Kadın: Havvâ, Meryem, Sebe Melikesi". *Kur'an ve Kadın Sempozyumu*. 151-166. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Faaliyetleri Merkezi, 2010.
- Watt, William Montgomery. *Kur'an'a Giriş*. çev. Süleyman Kalkan. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.
- Yaman, Ahmet. "Zihâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/387-390. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Livâta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/198-200. Ankara: TDV, Yayınları, 2003. 27/198.
- Yazıcı, Hüseyin. "Hikâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/479-485. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1971.
- Yıldırım, Suat. "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar". *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Dergisi*. 3 (1979), 37-63.
- Yılmaz, Macit. "Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur'an Kıssaları Ve Kullanılışı". *İslâmî İlimler Dergisi* 9/1 (Bahar 2014), 137-154.
- Yiğit, İsmail. "Sebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/241-243. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Zebidi, Muhammed Murtaza ez. *Tacü'l Arus Cevahiri'l Kamus*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l Fikr, 2005.
- Zemahşerî, Ebu Kasım Muhammed b. Ömer b. Ahmed el. *el-Keşşâf'an Hakâ'iki Gavâmidî't-Tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâr'ul-Kitâbi'l-'Arabî, 1407/1986.
- Zühaylî, Vehbe b. Mustafa ez. *el-Kıssatü'l Kur'âniyyetü Hidâyetün ve Beyânün*. Şam:1992.

Zühaylî, Vehbe b. Mustafa ez. *Tefsîrû'l-Münîr fi'l-Akîdet-i ve's-Şerîat-i ve'l-Menhec.* 30 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikrû'l-Muâsır, 1418/1998.

Zühaylî, Vehbe b. Mustafa ez. *Tefsîrû'l-Vasît lil'Zühaylî.* 3 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2002.

